

VYSOKÁ ŠKOLA BÁŇSKÁ – TECHNICKÁ UNIVERZITA OSTRAVA
EKONOMICKÁ FAKULTA

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2010

Bc. Josef Chovanec

VYSOKÁ ŠKOLA BÁŇSKÁ – TECHNICKÁ UNIVERZITA OSTRAVA
EKONOMICKÁ FAKULTA

KATEDRA NÁRODOHOSPODÁŘSKÁ

Imigrační politika ČR a její role v ekonomice

Czech Immigration Policy and Its Role in the Economy

Student: Bc. Josef Chovanec

Vedoucí diplomové práce: Ing. Lenka Filipová, Ph.D.

Ostrava 2010

VŠB - Technická univerzita Ostrava
Ekonomická fakulta
Katedra národohospodářská

Zadání diplomové práce

Student: **Bc. Josef Chovanec**

Studijní program: N6202 Hospodářská politika a správa

Studijní obor: 6202T027 Národní hospodářství

Specializace: 00 Národní hospodářství

Téma: **Imigrační politika ČR a její role v ekonomice**
Czech Immigration Policy and Its Role in the Economy

Zásady pro vypracování:

1. Úvod
 2. Teorie migrace
 3. Ekonomické dopady imigrace a imigrační politiky
 4. Analýza imigrace v ČR
 5. Imigrační politika ČR a zaměstnávání cizinců
 6. Závěr
- Seznam použité literatury
Seznam zkratk
Prohlášení o využití výsledků diplomové práce
Přílohy

Seznam doporučené odborné literatury:

- BARŠOVÁ, A.; BARŠA, P. Přistěhovalectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2005. 308 s. ISBN 80-210-3875-6.
- DE HAAS, H. Migration and Development. Working Paper No. 9. International Migration Institute. University of Oxford, 2008.
- POOT, J.; COCHRANE, W. Measuring the Economic Impact of Immigration: A Scoping Paper. Population Studies Centre. University of Waikato, 2004.

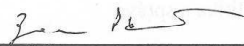
Formální náležitosti a rozsah diplomové práce stanoví pokyny pro vypracování zveřejněné na webových stránkách fakulty.

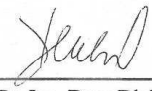
Vedoucí diplomové práce: **Ing. Lenka Filipová, Ph.D.**

Datum zadání: 20.11.2009

Datum odevzdání: 30.04.2010

Ing. Zuzana Kučerová, Ph.D.
vedoucí katedry

prof. Dr. Ing. Dana Dluhošová
děkanka fakulty

Místopřísežné prohlášení

„Místopřísežně prohlašuji, že jsem celou práci, včetně všech příloh, vypracoval samostatně. Přílohu č. 1, danou mi k dispozici, jsem samostatně doplnil.“

Datum odevzdání:

.....
Bc. Josef Chovanec

Poděkování

Děkuji vedoucí mé diplomové práce Ing. Lence Filipové, Ph.D. za vstřícnost, odborné rady a cenné připomínky, jimiž přispěla k vypracování této práce.

Obsah

1	Úvod.....	1
2	Teorie migrace.....	4
2.1	Co je to migrace.....	5
2.2	Druhy migrace.....	6
2.3	Příčiny migrace.....	9
2.4	Migrační teorie.....	10
2.5	Teorie vlivu migrace na ekonomický rozvoj.....	17
3	Ekonomické dopady imigrace a imigrační politiky.....	20
3.1	Dopad imigrace na pracovní trh.....	22
3.2	Dopad imigrace na produktivitu a technologickou změnu.....	25
3.3	Dopad imigrace na obchod a mezinárodní vztahy.....	27
3.4	Fiskální dopad imigrace.....	27
3.5	Ostatní dopady imigrace na ekonomiku.....	29
4	Analýza imigrace v ČR.....	31
4.1	Imigrace a obyvatelstvo ČR.....	32
4.2	Struktura a charakteristika cizinců migrujících do ČR.....	36
4.3	Cizinci na českém trhu práce.....	40
4.4	Nelegální imigrace.....	44
5	Imigrační politika ČR a zaměstnávání cizinců.....	47
5.1	Imigrační politika ČR.....	47
5.1.1	Vývoj imigrační politiky ČR a její koncepce.....	48
5.1.1	Legislativa imigrační politiky ČR.....	50
5.2	Zaměstnávání cizinců.....	52
5.2.1	Postup zaměstnavatele při získávání zaměstnanců ze zahraničí.....	52
5.2.2	Postup cizince při získávání zaměstnání na území ČR.....	54
5.2.2.1	Systémem „zelených karet“.....	54

5.2.2.2	Pomoc cizincům při hledání práce v ČR.....	55
5.2.3	Projekt „Výběr kvalifikovaných zahraničních pracovníků“	56
5.2.4	Podnikání cizinců v ČR.....	57
5.2.5	Negativní jevy spojené s imigrační politikou ČR	58
6	Závěr.....	61
	Seznam použité literatury	64
	Seznam zkratk	
	Prohlášení o využití výsledků diplomové práce	
	Seznam příloh	

1 Úvod

Migrace neboli pohyb obyvatelstva v rámci určitého prostoru, pro který je typická změna bydliště, není ničím novým v dějinách lidstva. V posledních desítkách let však dostává nový rozměr a to především díky globalizaci a integraci a s nimi spojenými efekty. V současnosti přispívá k frekventovanosti diskuze a potřebě studia v rámci ekonomické vědy i světová ekonomická krize. Jsou zmiňovány různé efekty a vlivy plynoucí z migrace, je častým tématem pro masmédiá a debaty ať již politiků a tvůrců hospodářské politiky či obyvatel zemí, kterých se tyto pohyby obyvatelstva týkají. Stěžejními důsledky, které jsou v této práci posuzovány, jsou důsledky ekonomické. Mezi ty další úzce spjaté a pro tuto práci relevantní patří důsledky demografické a politické. Samozřejmě existují i další a jsou v textu zmíněny.

Migrace je členěna z různých hledisek a vzhledem k šíři problematiky, jejímž důkazem je množství věd migrací se zabývajících, existují různá tematicky uchopitelná členění. Tím nejdůležitějším pro mou diplomovou práci je členění z hlediska země – zda jde o zemi, do které migrant směřuje (imigrace), či o zemi, ze které migrant směřuje (emigrace). Již z názvu je zřejmé, že zde posuzuji migraci z hlediska ČR, kdy stojí v pozici země přijímající migranty. Zaměřuji se tedy především na imigrační politiku praktikovanou v ČR a její roli v ekonomice.

Imigrační politika může být důležitým aspektem vývoje ekonomiky. Obzvláště malé otevřené tranzitivní ekonomiky, jakou je i ta česká, která má docela omezené zdroje růstu. Jedním a dle mého názoru nejdůležitějším prvkem každého státu a tedy i jeho ekonomického potenciálu je obyvatelstvo, jehož studiem se zabývá demografie. O demografickém vývoji byla a často je vedena vážná diskuze. S demografickým vývojem ve světě jsou spojovány dva protichůdné problémy – vymírání obyvatelstva na straně jedné a populační exploze na straně druhé. I když v celosvětovém měřítku se hovoří o problému s rostoucím počtem lidí (a s ním spojeným vyčerpáváním neobnovitelných zdrojů), v ČR byl (a lze předpokládat, že bude) problém opačný. Až do nedávné doby (po dobu 12. let do roku 2005 včetně) byla úmrtnost vyšší než porodnost a tak byl v ČR zaznamenáván záporný přirozený přírůstek obyvatelstva a k tomu stárnutí populace. Tato fakta a doba ekonomického růstu znamenaly, že ČR se snažila být a byla lákadlem pro zahraniční obyvatele, kteří zde mohli najít volná pracovní místa, relativně vysokou životní úroveň (zejména vůči východním zemím), celkově dobré

podmínky pro život a relativně štědrý sociální systém (např. oproti USA). Imigranti byli v této situaci pro českou ekonomiku důležití a potřební. Změnu v nazírání na potřebu imigrantů, především na trhu práce, přinesla ekonomická krize, díky níž byla přijata i vládní opatření pro snížení počtu cizinců v ČR. Rozbor důležitosti imigrantů v různých fázích ekonomického cyklu a vliv vstupu ČR do EU je taktéž součástí této práce.

Téma významu imigrace pro ČR jsem si vybral proto, že se v něm pro ekonomiku země snoubí mimo ekonomie i několik dalších pro mne zajímavých vědeckých disciplín, jako jsou demografie, sociologie, psychologie a i např. politologie. V praxi se pak díky ní lze setkat s pracovníky jiných národností, kdy jsou někteří vysoce či spíše specificky kvalifikovaní a mají množství zkušeností. Na trhu práce ČR jsou pak takovíto cizinci personalisty specializovanými na nábor čím dál častěji vyhledávání, protože mezi domácím obyvatelstvem někdy neexistují ekvivalentní pracovníci. Jiní imigranti zase vykonávají běžné méně kvalifikované práce, které Češi často vykonávat nechtějí nebo ani nemohou (vzhledem k věku, vzdělání atd.), někteří zde dokonce pobývají a pracují nelegálně. Z tohoto hlediska se lze dívat na imigrační politiku ČR i jako na nástroj, který (ne)podporuje legální pobyt a práci, ovlivňuje strukturu imigrantů a politiku zaměstnanosti a na mikroekonomické úrovni i management lidských zdrojů atd. Dle nastavení imigrační politiky pak lze sledovat pozitivní/negativní efekty pro ekonomiku a posuzovat její operační schopnost.

Cílem práce je zodpovědět otázku: Odpovídá imigrační politika ČR potřebám ekonomiky? Jde tedy o posouzení vhodnosti socioekonomického profilu imigrantů a efektů plynoucích z praktikované imigrační politiky pro národní hospodářství.

Za účelem dosažení cíle je práce koncipována do 4 kapitol. První kapitola se nazývá Teorie migrace a je teoretickým základem pro následující kapitoly. Je členěna do pěti podkapitol. Jde zde především o vysvětlení pojmů, sledování (vývoje) migračních teorií a spojitost s ekonomickým rozvojem. Druhá kapitola řeší již konkrétně imigraci a její ekonomické aspekty. Nazývá se Ekonomické dopady imigrace a imigrační politiky a je členěna do pěti podkapitol dle oblastí dopadu na ekonomiku. Třetí kapitola je zaměřena na analýzu imigrace v ČR. Dělí se na čtyři podkapitoly a konkrétně to jsou Imigrace a obyvatelstvo ČR, Struktura a charakteristika cizinců migrujících do ČR, Cizinci na českém trhu práce a Nelegální imigrace. Čtvrtou závěrečnou a stěžejní kapitolou je Imigrační politika ČR a zaměstnávání cizinců. Věnuje se popisu, posouzení a zhodnocení praktikované imigrační politiky ČR a dává doporučení plynoucí z poznatků předešlých kapitol.

V souvislosti s teoretickými a praktickými poznatky předešlých kapitol tak dává odpověď na cílovou otázku této diplomové práce, zdali odpovídá imigrační politika ČR potřebám ekonomiky.

Problematika této diplomové práce je řešena především z ekonomického pohledu, což znamená, že jejím základem jsou poznatky ekonomické vědy, která je řazena mezi speciální reálné vědy a je pro ni charakteristické, že nezkoumá svá východiska, jimiž jsou axiomy, a zabývá se pouze částí reálného světa. Uvažování této práce vychází z koncepce logického empirismu a jeho hypoteticko – deduktivní metody, kde základem jsou obecné předpoklady, ze kterých jsou dedukovány jednotlivé závěry. Právě metodou dedukce je posuzována vhodnost imigrační politiky ČR pro ekonomiku (explanandum) při znalosti zákonů (migrační teorie, vlivy imigrace a její důsledky) a při daných výchozích podmínkách v České republice (explanans). Vzhledem k povaze tématu se vychází spíše než z matematického aparátu ze sociálních a logických souvislostí a empirie je využita kromě popisu minulosti a současnosti k předvídání vývojových trendů. Nazírání na problematiku je co nejobjektivnější, i když individuální chápání a Polanyiho „tiché vědění“, jež obsahuje zjevné a skryté vědomosti, do jisté míry nutně ovlivňuje tuto práci.

2 Teorie migrace

Vojtková (2005) charakterizuje migraci takto: „Migrace je jak příčinou, tak i důsledkem prostorových změn v organizaci společnosti. Je to fenomén, jev, děj, motor, hrozba, řešení, cíl, komplikace i výhoda. Pro studium tohoto procesu můžeme použít optiku jedince i společnosti, vidět v něm ekonomické, sociální, kulturní či politické příčiny a důsledky.“

Kořeny migrace lze spatřovat v přesouvání kmenů za zdroji obživy, za větším, bezpečnějším a vhodnějším prostředím a podobně. Tyto důvody se úplně nezměnily, jen dostaly jiné, „modernější“ rozměry v souvislosti s vývojem společnosti.

Jednou z nejvýznamnějších skupinových migrací bylo tzv. stěhování národů na konci starověku, kdy se významně změnil charakter společnosti – obdělávala se půda, zvyšoval se počet obyvatel atd., což zapříčinilo i vyšší nároky lidí na přírodní zdroje. Později se rozvíjejí a přidávají další důvody přesunu lidí např. vojenského (a s ním často souvisejícího náboženského) a obchodního charakteru. Dalšími pro migraci ale samozřejmě i celé lidstvo důležitými zlomy byly objevení Ameriky a v moderních dějinách obě světové války, kdy došlo k dalekosáhlým změnám v demografickém a geografickém rozložení obyvatelstva. Opačným momentem historie migrace pro střední Evropu bylo postavení Berlínské zdi v roce 1961, která na dlouhou dobu zamezila přesunům obyvatel v této části Evropy. Pro občany současné České a Slovenské republiky pak byl zlomem rok 1989 a nastolení demokratického řádu na tomto území. Dalším výrazným rokem pro ČR v kontextu s migrací byl rok 2004 a vstup do EU.

Aktuálně je migrace jedním z nejdiskutovanějších témat na mezinárodním poli. Úzce se váže s globalizačními procesy (např. rozvoj komunikačních technologií a dopravy, který umožnil snadnější pohyb obyvatelstva) a svým rozsahem a významností se stal předmětem studia mnoha vědních disciplín a oborů. Mezi ty, které mají největší zastoupení, patří dle Drbohlava a Uherka (2007) reprezentanti sociologie, ekonomie, sociální antropologie, etnologie, sociální geografie, práva, demografie, historie, psychologie, politologie a urbanismu. Odtud plyne skutečnost, že při studiu imigrace se uplatňuje mnoho přístupů a každá vědní disciplína na tuto problematiku nahlíží odlišně. Některé se věnují studiu celé populace - makro pohled, další se soustředí na jedince či skupiny – mikro pohled, ty novější

vytvářejí i „mezo“ pohled, avšak neexistuje žádné ucelené paradigma, které by obsáhlo celou problematiku.

Sociologie je soustředěna především na integraci migrantů a její analýzu v hostitelské zemi. Jde především o integraci (neboli inkorporaci) ekonomickou a kulturní. Za klíčové faktory inkorporace se pak považuje sociální kapitál, sociální sítě a vztahy. Samotný výsledek migrace je pro sociologii důležitější než její průběh. **Sociální antropologie** se orientuje na téma kulturní identity a její změny vyvolané migrací, přičemž se zabývá analýzou domácností a jednotlivců, při které vychází ze zkušeností migranta. **Demografie** se zaměřuje na zkoumání důsledků migrace jakožto projevu populačních změn. Využívá při tom statistických analýz a makro ukazatelů. **Politologie** je zaměřena především na azylové procedury a plány vlád na integraci menšin. **Právní věda** se věnuje dopadu migrace na právní systém a zkoumá možné způsoby řešení integrace z právního hlediska. **Historie** pak zkoumá kulturní a historický potenciál migrace a migrantů, jejich časové vymezení apod. Pro tuto práci nejdůležitější věda **ekonomie** se soustřeďuje na socioekonomický profil migranta, vysvětluje tendence k migraci a její efekty na různých trzích, případně na ekonomických jednotkách (podnicích), vytváří predikční modely atd. Jedinec je v rámci ekonomické analýzy racionálně uvažující bytostí rozhodující se na základě porovnání užitků. Jedním z uznávaných autorů zkoumajících charakteristiky migrace v sociologicko-ekonomickém zaměření je Immanuel Maurice Wallerstein, který koncipoval tzv. teorii světových systémů a zúženě chápe migraci jako důsledek struktury světových trhů, které si vynucují přesuny kapitálu do nerozvinutých pracovních oblastí za levnou pracovní silou. O zúžený pohled se jedná proto, že migraci osob nelze chápat čistě jako důsledek ekonomických změn. Dalším autorem je D. J. Bogue, který se soustředil na zkoumání faktorů vyvolávajících migraci, což obsáhl v teorii push - pull faktorů, která je popsána dále. Ale lze zde zařadit také De Haase, D. S. Maseye, kteří se zaměřují především na studium migrace a ekonomického rozvoje. Mezi významné české představitele se řadí např. D. Drbohlav, A. Baršová, P. Barša a další.

2.1 Co je to migrace

Definic mezinárodní migrace lze nalézt několik. Společným aspektem, o kterém pak většina z nich hovoří, je přesun obyvatel z místa na místo, na určitou dobu a z nějakého důvodu. Ministerstvo vnitra ČR definuje migraci takto: „Migraci lze definovat jako časově více či méně ohraničený proces přesunu lidí mezi prostory určenými státními hranicemi,

neboť lidé se odjakživa přesouvali z místa na místo.“¹ Castles a Miller (2003) definují mezinárodní migraci jako komplexní jev - jako jednání kolektivního charakteru, které je vyvoláno nějakou společenskou změnou, a má dopad jak na společnost v zemi původu, tak na společnost v zemi cílové. Momentálně se odborné diskuze většinou řídí definicí OSN, která říká, že **migrací je chápán pobyt jedince na jiném místě, než kde se narodil, po dobu delší než jeden rok**. Konkrétněji lze tedy říci, že pokud se hovoří o migraci, je tím myšlen pohyb obyvatelstva v rámci určitého prostoru, pro který je typická změna bydliště. Tím se tento specifický pohyb obyvatelstva odlišuje od mobility a jiných pohybů obyvatelstva. Důležitým a podstatným rysem migrace je, že sebou nenese jen přesun fyzických osob, ale i statků, znalostí, pracovního kapitálu, kultury a zvyků.

Kromě mezinárodní migrace se rozeznává i migrace v rámci jedné země, zpravidla je to příchod obyvatel z venkova do měst (hlavních/metropolitních měst a průmyslových center). Velký význam měla tato migrace především na konci devatenáctého století a lze ji v relativně vysoké míře sledovat i v současnosti (praktikuje se odchod obyvatel ne přímo do center významných měst, ale především do předměstských částí těchto měst).

Z výše uvedeného lze vydedukovat, že za mezinárodního migranta se považuje člověk, který žije mimo zemi původu déle než jeden rok. Toto široké vymezení migrantů zahrnuje jak migranty dobrovolné, tak nucené, ale také uprchlíky. Definice uprchlíka vychází z Úmluvy o právním postavení uprchlíků z roku 1951 a říká: „pojem uprchlík se vztahuje na kteroukoli osobu, která se nachází mimo svou vlast a má oprávněné obavy před pronásledováním z důvodů rasových, náboženských, národnostních či z důvodu příslušnosti k určitým společenským vrstvám nebo i zastávání určitých politických názorů, a je neschopna přijmout nebo vzhledem ke shora uvedeným obavám odmítá ochranu své vlasti...“² K tématu se váže i pojem cizinec. Cizincem se rozumí fyzická osoba, která není státním občanem České republiky. Jinak je tomu však dle zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů. Pro účely zaměstnávání zaměstnanců ze zahraničí se za cizince nepovažuje občan EU a jeho rodinný příslušník.

2.2 Druhy migrace

Drbohlav a Uherek (2007) uvádějí k tématu druhů a typologie migrace pohled demografa Williama Petersena (profesor Coloredské univerzity v USA), který roku 1958

¹ [26]

² [16]

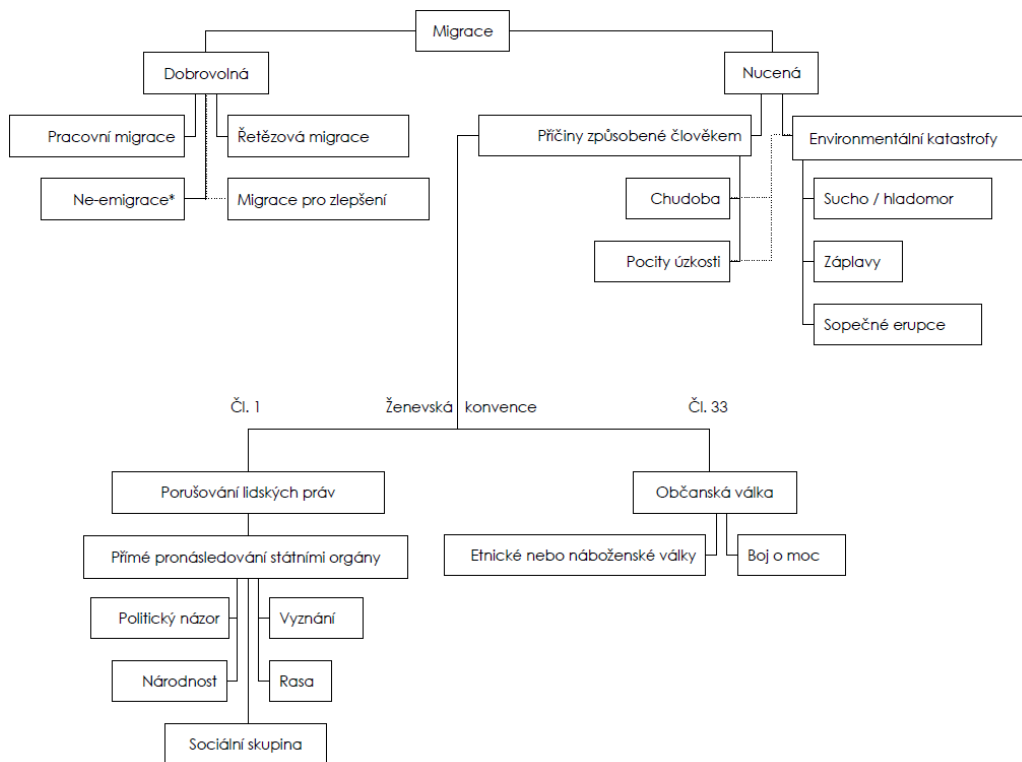
publikoval svoji obecnou typologii migrace, kde již v úvodu říká, že typologii migrace nelze sestavit a aplikovat, aniž by byla nejprve vytvořena typologie společnosti, pro něž by byla typologie migrace určena. Ve své práci předpokládá podstatný rozdíl v chování nomádských a usedlých společností. Nomádské společnosti nepotřebují žádné vnější podněty k migraci, protože migrace je součástí jejich životního stylu. Petersen zohlednil i to, že typy migrací se mění v čase a s technologickou vyspělostí migrujících. V jeho typologii je vyčleněna tzv. primitivní migrace, která je aplikovatelná především na migraci jednoduchých společností, které migrují z ekologických důvodů (především vyčerpání zdrojů). Poukazuje zde, že primitivní migrace a nomádský styl života k sobě mohou mít velmi blízko. Primitivní migrace zařazuje mezi konzervativní typy. Další stanovené základní migrační typy jsou:

2. vynucený,
3. násilný,
4. dobrovolný,
5. masový.

Rozlišuje mezi nucenou a násilnou migrací, kdy ta první (v pořadí všech vyjmenovaných druhá) je vynucený migrační tok na základě hrozby násilím, zatímco ta druhá (v pořadí všech vyjmenovaných třetí) je nedobrovolné svévolné přemísťování osob z místa na místo, aniž by se tyto osoby mohly proti takto koncipované migraci vzepřít. Dále tento autor předpokládá, že migrace vzniká především z ekologických, ekonomických a sociálně politických důvodů, přestože ani jiné důvody migrace nevyklučuje. Drbohlav a Uherek (2007) dále uvádějí, že předejít lokální a časové omezenosti teorie se pokusil tak, že teorii derivoval z vybraných důležitých migračních událostí lidstva v širokém časovém horizontu. Jeho členění migrace však dle těchto autorů jen stěží může pokrýt rozmanitost migrace, jak je v praxi zaznamenávána a proto byla Petersenova typologie již mnohokrát doplňována nebo přepracována, když jeden z pokusů publikoval Demuth v roce 2000. O tom píše Drbohlav a Uherek (2007, str 5) následovně: „Vycházel z **dichotomie dobrovolné a nucené migrace**. Migraci dobrovolnou dále dělil na migraci pracovní, řetězovou (migrace za účelem sloučení rodiny), „neimigrační“ migraci (dočasná migrace za účelem studia, výzkumu apod.), inovační migraci (za účelem zlepšení životních podmínek, hmotného zabezpečení jednotlivců a rodin atd.). Migraci násilnou členil na migraci zapříčiněnou mezilidskými vztahy a migraci způsobenou živelnými katastrofami. Násilná migrace zapříčiněná mezilidskými vztahy je dále

členěna na migraci způsobenou porušováním lidských práv a migraci jako důsledek občanské války.³ Graficky toto členění v češtině uvádí Janků (2006) a lze jej sledovat na obr. 2.1.

Obr. 2.1: Rozdělení migrace na dobrovolnou a nucenou

* Pracovní a studijní pobyty.

Zdroj: Janků (2006)

Další dělení je možné vytvořit podle směru migrace. Odcházející ze země je nazýván emigrantem (pohyb je tedy emigrací), přicházející do země imigrantem (pohyb je tedy imigrací) a návrat emigrantů do země původu je nazýván reemigrací. Lze ji (migraci všeobecně) také třídit podle času: na krátkodobou, dlouhodobou (z hlediska konkrétnějšího časového úseku se zpravidla udává doba delší než jeden rok) a trvalou. Z hlediska právního se rozlišuje migrace na legální a nelegální. Nelegální migrací se rozumí nelegální přechod osob přes státní hranice na území daného státu, přičemž důvody mohou být různé, ale i nelegální pobyt je považován za nelegální migraci. To znamená, že cizinec vstoupí na území státu legálně, ale před uplynutím lhůty povoleného pobytu nevycestuje a pobývá na území státu dále bez povolení či jiného oprávnění.

³ Drbohlav a Uherek (2007)

William Petersen⁴ člení migrace ještě na kolektivní (dle něj nejstarší forma pohybu obyvatelstva, kdy se stěhovaly celé etnické nebo příbuzenské skupiny kvůli nedostatku obživy, nevyhovujícímu klimatu nebo ohrožení jinými skupinami) a individuální.

2.3 Příčiny migrace

I když z poznatků druhů migrace z předešlé podkapitoly vyplynuly některé příčiny/důvody/motivy (pro potřeby této podkapitoly lze považovat za ekvivalenty) migrace, pro komplexnost a přehlednost zde budou uvedeny příčiny migrace jako samostatná podkapitola.

Pro opuštění své země musí mít člověk většinou pádné důvody, protože lidé mají tendenci obecně udržovat bezpečný a známý život, přičemž migrace s sebou nese značné riziko a nejistotu. Navíc se migrant zpravidla musí adaptovat na jiné životní podmínky, učit se novým zvykům a jazyku, je odkázaný na sebe a případně na nově nalezené přátele.

Dle Šimka (2005, str. 66) můžeme souhrnně říci, že k mezinárodní migraci existují dva motivy: „Vedle **motivací**, které se pohybují od individuálních osobních motivů (příbuzenské a partnerské vztahy, odlišné světonázorové orientace, náboženské, humanitní a obdobné impulsy, často i pouhá touha po poznání ciziny), po mezistátní pohyby, vyvolané společenskými a přírodními katastrofami (politicko-ideologický útlak, ozbrojené konflikty a války, dlouhotrvající hlad, sucha, epidemie, aj.) se trvale silněji prosazují **impulsy ekonomické**.“ Konkrétně uvádí příklad pracovní migrace do zahraničí, která má dle něj dva převládající, vzájemně se doplňující a prolínající se motivy - získání zaměstnání v cílové zemi a dosažení vyššího životního standardu (příjmové úrovně), než je dosažitelný v mateřské zemi.

Příčiny migrace lze na základě Drbohlava a Uherka (2007), kteří vycházejí z Petersenových poznatků typologie migrace, obecně rozdělit na:

- **Ekonomické** - jsou hlavním hybatelem migrace v moderní společnosti. Jedinec se stěhuje kvůli vidině lepšího pracovního místa, platového ohodnocení, lepšího systému vzdělávání, zdravotnictví či sociálního zabezpečení atd. Tyto příčiny jsou relativně selektivnější, což způsobuje i fakt, že pro každého

⁴ Zmiňováno v Drbohlav a Uherek (2007)

člověka znamená pojem jeho osobního blahobytu něco jiného. I proto mívají ekonomické důvody spíše subjektivní charakter.

- **Sociální** – dochází k následování migrace členů rodiny.
- **Politické a kulturní** - lidé cítí ohrožení politickým režimem nebo konkrétní skupinou obyvatel, kvůli svým názorům nebo příslušnosti k určitému náboženství, pohlaví, politickým stranám atd. Spadají sem útky před válkami, občanskými nepokoji, genocidami, etnickými a náboženskými čistkami, ale i autoritářskými a totalitními režimy.
- **Ekologické** - lidé jsou nuceni emigrovat, jelikož v jejich okolí došlo k nějaké přírodní (především bez zapříčinění člověka) nebo ekologické (především vlivem působení člověka) katastrofě, která jim silně ztěžuje možnost přežít na daném území.
- **Demografické** – tyto důvody migrace nastávají např. v případě vymírání etnických skupin (či kmenů), kdy je třeba, aby se skupina přesunula jinam a našla vhodné partnery pro udržení rodové linie.

Proč k mezinárodní migraci dochází, vysvětlují detailněji různé teoretické modely, koncepce a přístupy – migrační teorie.

2.4 Migrační teorie

Drbohlav a Uherek (2007, str. 1) ve svém článku zaměřeném na migrační teorie píší: „Příspěvek se zabývá nadmíru aktuálním a závažným problémem – migračními teoriemi, resp. zobecněními, činěnými na poli výzkumu migračních pohybů obyvatelstva. V současné době významné migrační proudy a související rozličné problémy s integrací migrantů do nových majoritních společností především ve vyspělých zemích představují jeden z nejcitlivějších a současně potenciálně nejvýbušnějších globálních problémů lidstva.“ A závěrem dodávají: „Není pochyb o tom, že již dnes, ale ještě více v budoucnu se migrační a v návaznosti integrační teorie stávají jedním z nejžádanějších témat výzkumu sociálních věd, a to jak z hlediska výstupu základního, tak i aplikovaného výzkumu.“

Vzhledem k množství otázek spojených s výzkumem a tvorbou migračních teorií (např.: Jaké jsou příčiny migrace? Proč k ní dochází? Jací lidé migrují? Co migrace způsobuje a jaké jsou migrační politiky?) lze tuto problematiku studia považovat za interdisciplinární. Výše již byly zmíněny i další vědy mimo ekonomii, které se migrací zabývají. A odtud plyne

i to, že neexistuje, a patrně ani existovat nebude, jediná „všeobjímající“ teorie migrace prostě z důvodů nemožnosti sjednocujícího pokrytí dané komplexity, resp. výrazné typové i měřítkové diferenciaci migračních procesů, i když právě sociologické a ekonomické perspektivy dnes v produkci a aplikaci migračních teoriích převažují. Teorie lze dělit na mikro nebo makro-úrovňové. Odtud plyne soustředěnost buď na jedince, případně rodinu nebo domácnost a jejich chování, makroúrovňová perspektiva zdůrazňuje ekonomické, sociální a politické okolnosti, jejichž kontext vytváří prostředí, ve kterém daný jedinec - migrant pohyb realizuje. Vědci se shodují na tom, že obě tyto povahou velmi odlišné perspektivy jsou důležité a mají spíše komplementární než konkurenční vztah.⁵

Drbohlav a Uherek (2007, str. 3) o migračních teoriích dále píše takto: „Drtivá většina z tzv. teorií migrace nejsou v pravém slova smyslu teoriemi. Nespĺňujú totiž některá základní kritéria, která v případě teorií musí být dodržena – např. nemají obecnou platnost, jednotlivé části nejsou logicky provázány nebo např. nemají současně funkci explanační i predikační. Často tedy jde spíše o tzv. koncepty, perspektivy, přístupy, modely či prostou kumulaci nahromaděných pravidelností.“ I přes zde uvedenou „kritiku“ se zde bude psát o migračních teoriích tak, jak je běžné ve většině odborných textů věnujících se této tématice.

Členění, výčet, názvy a charakteristiky jednotlivých migračních teorií vycházejí především z textů Barši a Baršové (2005), Vojtkové (2005), Šimka (2005) a De Haase (2008). Dle těchto zdrojů pak lze rozeznávat tyto přístupy a teorie:

1) Neoklasické teorie

Jedním z prvních teoretiků zabývajících se migrací a tvůrcem této teorie, která vznikla na konci 19. století jako součást díla „The Laws of Migration“, je Ernest George Ravenstein. Migraci viděl jako neoddelitelnou součást rozvoje a za její existenci spatřoval především ekonomické příčiny. Později se teorie začala zaměřovat na rozdíly ve mzdách, podmínky zaměstnanosti a migrační náklady. Migrační pohyb je zde založen na individuálních rozhodnutích, jejichž důvodem je maximalizace příjmů. Pohled neoklasické teorie na migraci lze rozlišit na makroekonomický, mikroekonomický a na pohled z hlediska „push – pull“ faktorů.

Z **makroekonomického pohledu** je mezinárodní migrace způsobena rozdíly v nabídce a poptávce po pracovní síle. Dle Šimka (2005) mají země s nadbytkem

⁵ Drbohlav a Uherek (2007).

pracovní síly a malým množstvím kapitálu nízkou tržní mzdou, zatímco země s limitovaným množstvím pracovní síly a velkou akumulací kapitálu jsou charakterizovány vysokou tržní mzdou. Což pak znamená, že rozdíl ve mzdách podněcuje pracovníky ze zemí s nízkou hladinou mezd migrovat do zemí s vysokou hladinou mezd. Migrace by tedy dle této teorie měla probíhat do té doby, dokud nedojde k vyrovnání mezní produktivity a mezd stejných prací v obou zemích.

Mikroekonomický pohled je dle Šimka (2005, str. 66) „modelem individuální volby, ve kterém lidé migrují tam, kde mohou být nejvíce produktivní ve vztahu ke své kvalifikaci a zkušenostem; současně však zvažují i možné investice, které zahrnují: výdaje na dopravu, náklady během pobytu a hledání práce, úsilí zahrnující přizpůsobení se novému jazyku a kultuře, těžkosti s adaptací na novém trhu práce a psychologickou zátěž spojenou s přerháním starých a vytvořením nových sociálních vazeb. Nelegální migranti musí mít na mysli i možnost vyhoštění ze země.“ Lze tedy říct, že cílem migranta je maximalizovat svůj zisk.

Pohled z hlediska „push – pull“ faktorů vycházející z neoklasické teorie za příčiny migrace považuje dle Vojtkové (2005) faktory, které migranty nutí opustit svou zemi původu (push factors) a jiné faktory, které je přitahují do určitých cílových zemí (pull factors). Ke skupině „push“ faktorů se řadí demografický růst, nízká úroveň životních podmínek, nedostatek ekonomických a pracovních příležitostí, politické represe. Ke druhé skupině – tedy „pull“ faktorů jsou řazeny poptávka po práci, dostupnost pozemků, příznivé ekonomické příležitosti a politické svobody. De Haas (2008) zmiňuje, že na neoklasické teorii bývá kritizováno především to, že ekonomika nepracuje v dokonale konkurenčním prostředí (jak je předpokládáno), a proto si není schopna poradit s limitujícím faktorem, jako je omezení vlády v oblasti migrace. Další kritika se týká historického a evropsko-centrického charakteru této teorie, která předpokládá, že migrace má stejnou úlohu v rozvoji rozvojových zemí v současné době stejně jako v devatenáctém a dvacátém století v Evropě.

2) Teorie nových ekonomických přístupů

Tato teorie je dle Barši a Baršové (2005) nazývána jako Nová ekonomie migrace a bere v úvahu podmínky na různých trzích a nejenom trhu práce. Šimek (2005, str. 67) teorii definuje následovně: „Migrace je rozhodnutí domácnosti, která chce minimalizovat rizika, pokud jde o příjem rodiny. Na rozdíl od jedince, pro

domácnosti je migrace prostředkem pro diverzifikaci zdrojů rodinných příjmů. Proto někteří členové pracují v domácí ekonomice a jiní naopak odcházejí pracovat na zahraniční trhy práce, kde jsou mzdy a podmínky v zaměstnání odlišné od těch v zemi původního pobytu. Zhorší-li se podmínky v ekonomice země původu migranta a aktivity nepřinesou dostatečný zisk, domácnost se spolehne na migrantovu podporu.“

3) Teorie duálního trhu práce

Tato teorie mezinárodní migrace vychází ze skutečné poptávky po práci v moderních průmyslových společnostech, kde je iniciována nábořem ze strany zaměstnavatelů (nebo vlád, které nemají podstatný vliv na mezinárodní migraci) potenciálních imigračních zemí, kde je legislativně stanovený minimální výdělek a existují odborová hnutí a mnohé další instituce sociálního státu. Poptávka po imigrantech vychází ze strukturálních potřeb ekonomiky (chronické poptávky vyspělých ekonomik po levné pracovní síle) a je realizována náboři. Ve vyspělých ekonomikách je tak pracovní trh rozdvojen z důvodu existence základní duality mezi pracovní silou a kapitálem. V této teorii jde tedy o migraci na pracovním trhu, který se dělí na primární pracovní sektor, na němž jsou zaměstnání kvalifikovaní pracovníci s vysokou odborností a vyšším společenským statutem (dobře je platí a poskytuje se jim i např. další vzdělání), a na sekundární sektor, na kterém jsou typické manuální práce za nízké platy, nestabilní pracovní podmínky a malá šance kariérního růstu. Tento sektor z velké části tvoří zahraniční pracovníci, kteří zde nahradili dříve pracující ženy, etnické menšiny a mladistvé. Z těchto předpokladů bývají vyvozovány závěry, že někteří domácí pracovníci odmítají vykonávat povolání s nízkým sociálním statutem a nízkými příjmy. Tato povolání však bývají atraktivní pro migranty i díky rozdílu kupní síly mezi zeměmi (cílovou a původu).

4) Historicko-strukturnalistický přístup

Vojtková (2005) charakterizuje tento přístup následovně: „Vychází z marxistické politické ekonomie a klade důraz na nerovnoměrné rozdělení ekonomické a politické moci ve světě. Chápe mezinárodní migraci jako způsob mobilizace levné pracovní síly. Migrace tak udržuje nerovný rozvoj a zdroje chudých zemí jsou pak využívány pro to, aby bohatí byli ještě bohatší. Podle historicko-strukturnalistického přístupu nemá jedinec svobodnou volbu, jak tvrdí neoklasická teorie. Velký vliv při jeho rozhodování hrají nerovnosti v oblasti

zdrojů a moci mezi zeměmi a imigrační politiky potencionálních cílových zemích.“ Migrace společně s globálním kapitalismem je tedy dle této teorie jednou z příčin zaostalosti, spíše než cestou ven z chudoby. De Haas (2008) zmiňuje, že historičtí strukturalisté jsou kritizováni za jejich deterministický a pesimistický pohled, a že existuje i rostoucí shoda, že kapitalismus jako takový nemůže být zodpovědný za problémy zaostalosti a také, že efekty rozvoje ze začlenění do globálního kapitalistického systému jsou ovlivněny podmínkami, za kterých k němu dochází.

5) Teorie světových systémů

Vojtková (2005) popisuje tuto teorii takto: “Teorie světových systémů vysvětluje mezinárodní migraci přes obecné makro modely sociálního, ekonomického a politického vývoje. Spojuje její příčiny se strukturou světových trhů a s postupující především ekonomickou globalizací. Pronikání kapitalistických ekonomických vztahů z center do okrajových, nekapitalistických společností narušuje stávající systémy a formy ekonomické a sociální organizace na těchto tzv. periferiích a vytváří tím předpoklady pro mezinárodní migraci. S vidinou většího zisku hledají kapitalistické firmy z center a vyspělých zemí v chudých zemích na periferii levnější půdu, suroviny, levnou pracovní sílu, nové odbytové trhy.“ Migrace je tedy dle této teorie důsledkem kapitalistického procesu rozvoje.

6) Teorie sítí

V migračním procesu této teorie mají největší význam mezilidské vazby, které vznikají osobními vazbami mezi migranty, bývalými imigranty a těmi, kteří zůstali v zemi původu. Jde především o vazby příbuzenské (rodinné), ale také přátelské nebo vazby v rámci určité komunity. Tyto vazby poskytují jedincům i skupinám důležité zdroje informací, finanční a osobní pomoci. Díky nim je vyšší pravděpodobnost migračního pohybu i jeho růstu, snižují náklady a rizika a nepřímo zvyšují i očekávaný zisk z migrace. Sítě pomáhají při usazování migrantů v dané zemi a skupiny migrantů pak často vytvářejí svou vlastní ekonomickou i sociální infrastrukturu. Ta podněcuje další migraci, což opět dále rozšiřuje síť a snižuje náklady i rizika.

7) Institucionální teorie

Tato teorie klade důraz na vliv institucionálních subjektů, jež formují a ovlivňují (podporují) migraci. Vojtková (2005) uvádí, že může jít až o tzv. migrační průmysl a to vzhledem k tomu, že zde existují dvě skupiny

institucionálních subjektů. Tou první jsou organizace či jednotlivci napomáhající především nelegální migraci a to za účelem zisku (převaděči a pašeráci lidí, svatby „naoko“, falšování dokumentů). Druhou skupinou jsou nevládní a mezinárodní organizace a jedinci poskytující migrantům rady, sociální služby a hlavně právní poradenství, například jak získat různé dokumenty, jak žádat o azyl či povolení k pobytu, a to za účelem úspěšné migrace. Dle Vojtkové (2005) se dá hovořit o tom, že migrační proud je stále více institucionalizován a stává se čím dál tím nezávislejší na okolnostech, které ho vyvolaly.

8) Teorie kumulativní příčiny

Tato teorie vychází z toho, že určitý proces může v sociálním prostředí způsobit změnu, která pak daný proces nadále posiluje – dochází tedy doslova ke kumulaci příčin, ze kterých pak dochází k dalším a dalším důsledkům. Jinak řečeno, jak v zemi původu, tak i v zemi cílové, je migrací měněn společenský kontext a tak jsou vytvářeny podmínky pro další migraci. Tato teorie je pak spojována i s faktem, že existují zaměstnání, v nichž se prosazují hlavně imigranti, a na základě toho odmítají toto zaměstnání vykonávat příslušníci majority. Zde lze sledovat paralelu se závěrem teorie duálního trhu.

9) Transitivní migrační teorie

Tato teorie se snaží ukázat, jak se charakter a role migrace může změnit v průběhu procesu rozvoje. De Haas (2008) v kontextu této teorie uvádí, že Zelinsky tvrdil, že migrační vzorce se mění s hospodářským rozvojem a lze rozlišovat pět fází zásadní transformace, které později modernizoval Skeldon:

- a) pre-moderní tradiční společnost (vysoké porodnosti a úmrtnosti, malý přirozený přírůstek) je charakterizována omezenou cirkulační migrací,
- b) raná společnost (rapidní pokles úmrtnosti a populační růst) zaznamenává rozvoj různých forem mobility,
- c) pozdní společnost (výrazný pokles plodnosti; významný, ale pomalejší přirozený přírůstek) - mezinárodní migrace výrazně klesá, zvyšuje se cirkulace,
- d) vyspělá/moderní společnost (plodnost a úmrtnost stabilizována na nízké úrovni, mírný růst populace) - země s kladným emigračním saldem se transformují na země s kladným imigračním saldem díky imigraci nekvalifikovaných a středně-kvalifikovaných pracovníků z rozvojových zemí

- e) budoucí "supermoderní" společnost (trvale nízká porodnost a úmrtnost) – pokračující imigrace dělníků.

10) Teorie migračních systémů

Tato teorie je jedním z novějších přístupů, který klade důraz na mezinárodní vztahy, národní hospodářství, kolektivní jednání a institucionální faktory ve spojení s ekonomickým rozvojem. Migrační systém je tvořen dvěma nebo více zeměmi vyměňujícími si navzájem mezi sebou nejen migranty, ale i zboží a kapitál. Tyto výměny jsou mezi zeměmi tvořícími jeden systém intenzivnější než mezi ostatními zeměmi. Základním předpokladem této teorie je, že migrace mění sociální, kulturní, ekonomické a institucionální podmínky jak vysílající, tak i přijímající země - to znamená, že mění podmínky rozvoje v celém prostoru, ve kterém migrační procesy působí (De Haas, 2008). Dále se tato teorie snaží vysvětlit vzájemné dynamické vazby mezi migrací a rozvojem a říká, že migrace současně profiluje sociálně-ekonomický "vývoj" v obou destinacích, což by mělo ovlivňovat další způsoby migrace. Migrační teorie systémů se proto dle De Haase (2008) jeví jako nejvíce relevantní teoretický rámec pro vysvětlení vazeb mezi migrací a ekonomickým rozvojem.

Tab. 2.1 na základě komentáře Barši a Baršové (2005) rozděluje hlavní migrační teorie na ekonomické, doplňující ekonomické a neekonomické teorie, a jejich vztah k ostatním teoriím.

Tab. 2.1: Hlavní migrační teorie a jejich vztah k ekonomii

Neoklasická teorie Nová ekonomie Teorie duálního trhu Teorie světových systémů	Teorie migračních systémů	Teorie kumulativních příčin Institucionální teorie Teorie sítí
Vysvětlující příčiny a původ migrace		Popisují způsob (re)produkce migrace
Ekonomické teorie (makroekonomie a behaviorální ekonomie), které si navzájem konkurují	Doplňují ekonomické teorie a jsou kompatibilní s ekonomickými i neekonomickými teoriemi	Neekonomické sociálně – vědní teorie, které jsou kompatibilní s ostatními teoriemi i navzájem

Zdroj: Janků (2006), vlastní zpracování

Výstižný závěr k migračním teoriím uvádí Drbohlav a Uherek (2007, str. 10): „Již v 60. letech byly ale zřetelné limity tvorby obecné teorie migrace. Tyto limity měla nejprve

překonat snaha o multidisciplinaritu. Šlo např. o rozšíření typologií a pokusy o jednotný systém sběru dat a později i zřetelnou artikulaci, jaké otázky jsou pro ten který obor v případě migrací relevantní. Postupně však zaznamenáváme stále výrazněji rezignaci na ucelenou obecnou migrační teorii. Respektuje se, že jiné explanační rámce vyhovují vysvětlení migrací na úrovni ekonomických makroprocesů, jiné v oblasti stimulů v sociálních skupinách zdrojových zemí, cílových zemí, a jiné na úrovni individuálního rozhodování. Vědecká komunita se shoduje na tom, že stejně jako vklady zástupců jednotlivých vědních disciplin se svými specifickými, tak i respektování obou těchto velmi odlišných úhlů pohledu (měřítek) je důležité a má svůj nezpochybnitelný význam. Současně je však často upozorňováno na nedostatky a limity vidění migrační reality pouze z pozic jediné, v nejširším slova smyslu chápané, měřítkové roviny.“ V popisu pokračují dále takto: „Ani klasičtí ekonomové, kteří chápou emigraci (a následné návraty) jako racionální kalkul, ani marxisté a neomarxisté, kteří odmítají přiznat jakýkoliv význam vlivu jedinci aktivitě, nemají monopol na pravdu. Ve skutečnosti se prvky pravdy objevují v obou perspektivách: migrace se neodehrává ani v ekonomickém nebo sociopolitickém vakuu a rozhodnutí o migraci jedince nebo domácnosti jsou nakonec ovlivněna makro-strukturálními proměnnými.“ Závěrem dodávají: „Mikroúrovňové studie musí vzít do úvahy ve všech svých krocích vliv makrofaktorů, kontexty sociální a institucionální, ekonomické a geografické, v rámci nichž jedinec existuje. Na druhé straně, makroúrovňové studie migrace, které nezahrnují do hry proces individuálního rozhodování, mohou velmi jednoduše postrádat některé důležité migrační faktory a aspekty“. Nadějnou cestou, byť velmi komplikovanou, může být přemostění obou perspektiv (zahrnutí jak mikro tak makroúrovně) v rámci jediné teorie/konceptu.“

2.5 Teorie vlivu migrace na ekonomický rozvoj

Jak výše popsané migrační teorie, tak i empirické studie naznačují vazby mezi migrací a ekonomickým rozvojem. Tento vztah se stal jedním z hlavních témat pro tvůrce politik a výzkumné pracovníky v posledním desetiletí. Zároveň vede k mezinárodní iniciativě řešit toto téma i na úrovni OSN (viz např. Millennium Declaration obsahující i osm cílů milénia, kterých má být docíleno i za pomoci migrace) a pořádají se mezinárodní konference na téma migrace a rozvoje. Existuje několik důvodů pro tento rostoucí zájem (De Haas, 2008):

- **Změna forem migrace** – díky charakteristikám migrantů, jakož i povahy a okolnostem emigrace

- **Růst nelegální migrace** – což přispělo k tomu, aby se imigrace stala významnou politickou prioritou EU
- **Soutěž o práci** - poptávka po migrující pracovní síle (kvalifikované i nekvalifikované) se jeví vzrůstající zejména v Evropě, což je částečně poháněno demografickými změnami a stárnutím obyvatelstva. Důsledkem je, že z mnoha afrických zemí odchází velmi vysoký podíl nejlépe vzdělaných lidí.
- **Remittance** – neboli převody peněžních prostředků ze soukromých zdrojů, jsou potenciálem rozvoje a stali se předmětem enormního zájmu. Přispívají k vitalitě jak platební bilance, tak i příjemců, jimiž bývají rodiny a komunity.
- **Zvyky** - migranti udržují vztahy s jejich zeměmi původu prostřednictvím sítě kulturních, ekonomických, sociálních a politických vztahů, což jim umožňuje nové technologie (internet, mobilní telefony) a levnější cestování. Tyto „přeshraniční“ vazby mezi migranty a jejich zeměmi původu se nazývají diaspor (sítě diaspor). Role diaspor pro hospodářský rozvoj v zemích původu jsou ve velkém zájmu výzkumu.

De Haas (2008) o migraci a rozvoji parafrázovaně píše takto: „Pro pozitivní ekonomický rozvoj je důležitá migrace a její efektivní řízení, k čemuž by měla přispět koherentní migrační politika. Zlepšení tohoto řízení by mělo mít významné přínosy jak pro zemi přijímající tak i zemi migranty vysílající a společné projednávání otázky migrace a rozvoje, včetně rozvojové pomoci, by pak znamenalo usnadnění tvorby této politiky. Zlepšení řízení migrace vyžaduje, aby vysílající a přijímající země vstoupily do udržitelných partnerství. Země přijímající migranty by měli pohlížet na jejich migrační politiky i skrze politiku ekonomického rozvoje, aby tak přispěli k rozvoji zemí původu migrantů. A země vysílající migranty by se měli dívat na jejich národní politiku ekonomického rozvoje prostřednictvím migrační politiky a možností, které pro ekonomický rozvoj přináší. Propojení politik migrace a rozvoje pak slibuje efektivnější sledování cílů obou politik, což vede k maximalizaci celkových přínosů mezinárodní migrace.“ Dále k tomu dodává, že i přes politické diskuse zdůrazňující význam propojení migrace a rozvojové politiky neexistuje obecná shoda mezi vědci a ekonomy o tom, jak migrace ovlivňuje rozvoj a opačně, a dodává, že tato oblast musí být dále analyzována a prozkoumávána.

Z předešlých slov lze vysledovat spíše pozitivní myšlení ve směru ke vztahu migrace a rozvoje. Tento vztah a především nazírání na něj prošel v historii různými změnami, o čemž svědčí i následující tab. 2.2.

Tab. 2.2: Hlavní fáze výzkumu migrační a rozvojové politiky

Období	Výzkumná obec	Oblast politiky
Do roku 1973	Rozvojový a migrační optimismus	Rozvojový optimismus; migranti přinášející kapitál a vědomosti by pomohli rozvíjejícím se zemím k rozvojovému rozletu.
1973 – 1990	Rozvojový a migrační pesimismu (závislost a odliv mozků)	Rostoucí skepse a obavy z odlivu mozků; po experimentech se zpětnou migrací se migrační politiky zaměřily na integraci v přijímajících zemích. Migrace z velké části ustupuje z oblasti spojené s rozvojem.
1990 – 2001	Pře/propracování názorů pod vlivem nárůstu empirických studií	Přetrvávající skepse, zpříšňování imigračních politik.
Po roce 2001	Boom publikací: smíšené, ale celkově spíše pozitivní názory	Oživení migračního a rozvojového optimismu pod vlivem boomu remitencí a náhlé změny pohledu: příliv mozků a vliv diaspor.

Zdroj: De Haas (2008), vlastní zpracování

Z tabulky vyplývá, že výzkum migrační a rozvojové politiky procházel obdobím optimismu až do začátku sedmdesátých let 20. století. Toto období bylo nahrazeno obdobím pesimismu a to vzhledem k dopadu migrace na ekonomický rozvoj v zemích původu migrantů, což trvalo přibližně do roku 2000. Hlavním důvodem rostoucí skepse byla teorie odlivu mozků. Obnova migračního a rozvojového optimismu v posledních letech byla ovlivněna boomem remitencí, pozitivními účinky přílivu mozků, vlivem diaspor apod.

De Haas (2008) udává, že empirická fakta v posledních letech naznačovala pozitivní dopad migrace na ekonomický rozvoj v rozvojových zemích. Neboli že rozvojová pomoc z vyspělých zemí do těch rozvojových může působit také prostřednictvím migračních toků a to je důvod, proč by migrační a rozvojové politiky měly být propojeny. Dále k tomu dodává, že na druhé straně může mít imigrace také pozitivní dopad na země přijímající (rozvinuté země) migranty a řešit tam problém nedostatečné nabídky pracovních sil.

3 Ekonomické dopady imigrace a imigrační politiky

Mezinárodní migrační toky lze dle Cochrane a Poot (2004) označit za jedno z nejkompexnějších a nejsložitějších témat, jakým se ekonomie zabývá. Dále tvrdí, že odstraňování bariér mezinárodní migrace přináší benefity nejen pro migranty, ale pro svět jako celek, což ukazují různé studie. Jako příklad uvádí studii z roku 2004, jejíž autor je Philip Martin, vytvořenou pro Copenhagen Consensus Center⁶. Je zde ale upozorněno na to, že i přes ekonomické zisky plynoucí z migrace, je nutné si uvědomit, že v rámci migrace existují nejen „vítězové“, ale i „poražení“.

Hlubší náhled do různých rozměrů ekonomických dopadů imigrace je pro formulování adekvátní politiky týkající se přijímání a řešení nových, stálých a dlouhodobých rezidentů velmi důležitý. Vzhledem k významu imigrace pro společnost byla v posledních desetiletích provedena řada výzkumů zaměřená právě na ekonomické dopady imigrace (v menší míře i emigrace), k čemuž přispěla i globální liberalizace a její intenzita především v posledních desetiletích. Jak uvádí Cochrane a Poot (2004), mezi hlavní výzkumné práce demonstrující čeho bylo ve výzkumu imigrace dosaženo, patří: společné dílo Zimmermanna a Bauera z roku 2002 v nazvané „The Economics of Migration“, a Borjasovo dílo z roku 1999 nazvané „The Economic Analysis of Immigration“. Dále zmiňují autory (a jejich práce), kteří jsou zaměřeni hospodářsko-politicky a to ze strany zúčastněných zemí přijímajících imigranty. Konkrétně to dle Cochrane a Poot (2004) jsou: Glover et al. a jejich práce z roku 2001 zaměřující se na Velkou Británii („Migration: an economic and social analysis“), Borjas a jeho práce z roku 1999 zaměřená na USA („Heaven's Door: Immigration Policy and the American Economy“), práce pod záštitou OECD pro Kanadu, Austrálii a Nový Zéland, Roodenburg a jeho dílo z roku 2003 zaměřující se na imigraci v Holandsku („Immigration and the Dutch Economy“), Bauer et al. a práce vydaná v roce 2004 se zaměřením na Evropskou unii („International Labour Migration, Economic Growth and Labour markets: The Dynamics of Interrelationships“) a Coppel s prací z roku 2001 pro země OECD obecně („Trends in immigration and economic consequences“). Další výzkumy s komplexnějším charakterem snažící se zhodnotit celou škálu ekonomických důsledků imigrace byly v minulosti prováděny především velkými týmy výzkumných pracovníků, což vedlo k pracím o několika set stranách. Příkladem jsou dle Cochrane a Poot (2004) práce: Normana a Meikleho z roku 1985 pro Austrálii (The economic effects of immigration on Australia.), Smithe a Edmonstona

⁶ Organizace založená v Dánsku, která radí vládám, jak nejlépe naložit s penězi určenými na pomoc a rozvoj, a to v souladu s poznatky ekonomické vědy (optimální využití omezených zdrojů).

z roku 1997 pro Spojené státy (The New Americans: Economic, demographic and fiscal effects of immigration) a pro ekonomické dopady imigrace na Novém Zélandu dílo od Pooteho et al. z roku 1988 (International Migration and the New Zealand Economy).

I když výše zmíněné práce nabízejí spoustu závěrů, je nutné si uvědomit, že existují specifika, která jsou typická pro imigraci v jednotlivých zemích a tak závěry těchto prací nemusí být převoditelné na jiné země. Další odlišnosti v závěrech mohou přinášet data – tedy vůbec jejich (ne)existence, sběr, zpracování atd. Některé závěry nemusí díky tomu být zmíněny vůbec nebo jsou zmíněny, ale nejsou empiricky prokázány.

Imigranti ovlivňují jak poptávku po zboží a službách, tak i nabídkovou stranu ekonomiky mnoha různými způsoby. A tak nejlepším způsobem dle Cochrane a Poot (2004) by bylo spojit všechny vlivy přes rozsáhlý model ekonomiky, který by umožnil predikovat ekonomické výsledky jak na mikroekonomické tak i makroekonomické úrovni. Proto doporučují, aby další výzkum přijal multidimenzionální přístup, který by spojil nové poznatky ke každému z ekonomických aspektů imigrace a vytvořila by se tak simulace umožňující posouzení důsledků různých migračních scénářů.

Tato kapitola vychází především z poznatků Cochrane a Poot (2004), kteří ve výzkumném programu zaměřeném na měření ekonomického dopadu imigrace poskytují přehled nejnovějšího mezinárodního empirického výzkumu o vlivu imigrace. Konkrétně analyzují dopady na trh práce (především na mzdy), na produktivitu a technologické změny, obchod a mezinárodní vztahy. Dále zmiňují fiskální a socio-ekonomické dopady, externality a celkové účinky na ekonomiku (všeobecnou rovnováhu). Součástí jsou i návrhy na další výzkum, který by přidal či potvrdil znalosti o dopadu imigrace, čímž upozorňují na mezery ve znalostech v této problematice.

Cochrane a Poot (2004) v rámci klasifikace různých typů ekonomických dopadů plynoucích z imigrace zdůrazňují nutnost rozlišovat mezi krátkodobým a dlouhodobým charakterem dopadů. Zároveň však dodávají, že toto rozlišení není zcela jednoznačné a může se lišit v závislosti na kontextu, a také, že za určitých okolností jinak krátkodobé dopady mohou mít trvalé účinky. Příkladem je dlouhodobé znevýhodnění imigrantů, které může vzniknout z jejich příchodu v době recese. Dále při kvalifikaci typů ekonomických dopadů z imigrace rozlišují mezi dopady mikroekonomickými a makroekonomickými, což v kombinaci s rozlišením s krátkodobým a dlouhodobým charakterem vede k tzv. obousměrné klasifikaci, která je užitečná pro kategorizaci různých druhů ekonomických dopadů.

Výsledkem takovéto kategorizace je pak uveden v tab. 3.1, která se nachází v závěru této kapitoly.

3.1 Dopad imigrace na pracovní trh

Mezi vědci zabývajícími se imigrací existuje shoda, že imigrace pro „hostící“ trh práce a ekonomiku obecně škodlivá není. Toto je obecný závěr, za kterým se ale skrývají jednotlivosti, které samy o sobě škodlivý charakter nebo alespoň ne pozitivní mohou mít.

Nejvíce výzkumu podrobeným dopadem imigrace na pracovní trh je v mezinárodní literatuře zmiňován **dopad na mzdy domácích obyvatel**. Borjas (2003) k této problematice poznamenal, že měření dopadu imigrace na mzdu domácích zaměstnanců široce kolísá od studie ke studii a někdy dokonce i v rámci jedné studie. Ale zároveň dodává, že to vypadá, že se výsledky shlukují okolo nulového efektu, což odporuje standardní neoklasické teorii, v níž při pozitivním nabídkovém šoku v uzavřeném trhu práce lze očekávat nižší ceny práce. Z této myšlenky vyplývají obavy mnoha lidí, kteří jsou proti imigraci, že imigrační šoky vyvíjejí tlak na snížení mezd těch, kteří jsou na trhu práce potenciálně nahraditelní imigranty. Jak ale Cochrane a Poot (2004) píší, průzkumy empirické literatury naznačují, že dopad imigrace na mzdy domácích obyvatel je poměrně malý, často nepatrný a někdy dokonce s kladným znaménkem (např. Borjas 1999). Cochrane a Poot (2004) vysvětlují, proč empirické studie odporují standardní neoklasické teorii, a podávají tři různá vysvětlení. Prvním je, že provedené ekonometrické analýzy byly nevhodné. Druhé vysvětlení říká, že na trhu existují síly vyrovnávající vlivy potenciálně snižující mzdy. Třetím vysvětlením jsou institucionální faktory, které trhům neumožňují, aby se na nich promítly vlivy imigračních šoků. K tomuto třetímu šoku autoři dodávají, že je nutné jej ještě prozkoumat, aby mohly být vyřčeny jednoznačné závěry.

Jako klíčový problém dvou nejběžnějších empirických přístupů (*prostorový přístup a přístup faktorové proporce*) zkoumání tohoto tématu spatřují Cochrane a Poot (2004) v jejich neexperimentálním charakteru. Prostorový přístup využívá faktu, že imigrace je vysoce koncentrovaná v prostoru, takže lze očekávat negativní korelaci mezi podílem pracovní síly na domácím trhu práce, na kterém jsou imigranti, a mzdami „domorodců“, kteří těmito imigranty mohou být nahrazeni. Cochrane a Poot (2004) uvádějí, že specifika regresní rovnice prostorového přístupu je vybudována na mělkých mikroekonomických základech, což je v kontrastu s přístupem faktorové proporce, který má mnohem silnější teoretický základ a používá model všeobecné rovnováhy. Ten umožňuje vypočítat účinek nabídkového šoku na

trhu s diferentními typy práce a specifickou výrobní technologií. Ale ve všech „počítačových“ modelech všeobecné rovnováhy jsou empirické výsledky získané spíše pomocí simulace než estimace. A tak za předpokladu určité elasticity substituce mezi kvalifikovanými a nekvalifikovanými pracovníky (většinou z jiných studií) je předem jasné, že migrační šok určitého typu pracovníků sníží relativní mzdy všech pracovníků tohoto typu. Kromě toho může přístup faktorové proporce „trpět“ vynecháním některých z vlivů na místní trh práce, jako jsou změny ve složení poptávky a příliv kapitálu.

Konkrétní příklad regresního modelu vycházejícího z prostorového přístupu testujícího dopady imigrace na výsledky místního trhu práce lze nalézt u Borjase (1999):

$$\Delta y_{js}(t, t') = \beta t \Delta m_{js}(t, t') + X_{js}(t) \alpha t + u_{js}(t, t'), \quad (3.1)$$

kde $\Delta y_{js}(t, t')$ je změna míry mzdových výsledků domácího obyvatelstva žijícího v regionu j a patřící vzhledem ke schopnostem do skupiny s v čase t a t' , $\Delta m_{js}(t, t')$ je změna v populaci imigrantů s danými schopnostmi v regionu v daném časovém úseku, $X_{js}(t) \alpha t$ je vektor standardizovaných proměnných s koeficientem α a $u_{js}(t, t')$ je náhodná složka (reziduum). β je koeficientem významnosti, ke kterému Cochrane a Poot (2004) mají několik poznámek a říkají, že tento koeficient je ve studiích interpretován různě. Jako vysvětlení mají tři varianty. Tou první je, že rovnice jsou špatně specifikovány kvůli vynechání proměnné, druhou, že imigrační šok je sám osobě endogenní, a třetí, že závisí na konkrétní situaci, která byla analyzována (země, období, druh údajů). Borjas (1999) poznamenává, že mzdy pozorované na místních trzích práce se časem mění vzhledem k prostorovým silám, které nejsou dobře pochopeny a tak nejsou modelované v regresní rovnici. K endogennímu charakteru imigračního šoku Cochrane a Poot (2004) uvádějí, že přistěhovalci jsou zvláště přitahováni do regionů, kde je nejvyšší růst mezd. Vzhledem k nekonzistentnosti odhadů je v literatuře zmíněna nutnost nalezení vhodných nástrojů - proměnných, které vysvětlují imigraci, ale nejsou přímo spojené se změnami v oblasti mezd domácího obyvatelstva.

Na základě výše zmíněného lze konstatovat, že dopad imigrace na mzdy, pokud bude vůbec zaznamenaný, bude větší na uzavřenějším trhu práce, a také, že větší bude v krátkodobém horizontu než v dlouhodobém. I přes tento v celku jednoznačný závěr stále neexistuje shoda, jaký přízpůsobovací proces je primárně zodpovědný za malý vliv imigračních šoků na mzdy domácího obyvatelstva.

Dle mého názoru jde především o to, že imigrační proudy logicky směřují především tam, kde jsou zaznamenávány vhodné ekonomické podmínky pro migrující (především ekonomický růst, vysoká pravděpodobnost nalezení práce, demokratický politický systém). A pokud na tom území panují takovéto podmínky, lze zde zároveň pravděpodobně nalézt flexibilní a vyspělý pracovní trh, který je schopný „pohltit“ imigranty a často je dokonce potřebuje, aby byla uspokojena poptávka po práci. Ovšem, pokud by tato poptávka skrze imigranty uspokojována nebyla, lze předpokládat, že by mzdy rostly. Ale vzhledem k rychle rostoucím mzdovým nákladům by to mohlo znamenat odchod zaměstnavatelů do jiných regionů. Tedy, i když imigranti takto mohou ovlivňovat mzdy, pokládám je za zdravý přínos pro konkurenční prostředí na trhu práce.

Myšlenku malého vlivu imigrace na pokles mezd v závislosti na flexibilitě a mobilitě zmiňuje i Longhi et al. (2004) a uvádí příklad západní Evropy s množstvím institucionálních rigidit a tedy větším vlivem imigrace na mzdy domácích obyvatel oproti flexibilnímu a geografickou mobilitu umožňujícímu trhu USA. Toto potvrzují dle Cochrane a Poote (2004) i jiné výzkumy, ze kterých vyplývá, že redukce flexibility přispívá k růstu negativních vlivů imigrace.

Další důležitou otázkou pro tvorbu imigrační politiky je **dopad imigrace na výsledky (ne)zaměstnanosti**. Konkrétně, zda příliv imigrujících pracovníků vede zároveň ke zvýšení poptávky po pracovní síle nebo zda převládne nabídkový efekt imigrace, či zda dojde k ovlivnění nabídky práce domácích pracovníků. Toto lze analyzovat skrze pohled na participaci pracovní síly a (ne)zaměstnanost.

Cochrane a Poot (2004) naznačují, že všechny tyto dopady lze analyzovat stejným způsobem jako v rovnici (3.1), a to nahrazením proměnné na levé straně jiným ukazatelem trhu práce. Zároveň dodávají, že literatura o dopadu přistěhovalectví na (ne)zaměstnanost a fluktuaci je méně rozsáhlá, než ta zaměřená na mzdy ovlivněné imigrací.

Většina výzkumů zabývajících se dopadem na trh práce (mimo vlivu na mzdy) je nabídkově orientovaná a využívá údaje o přistěhovalcích a místně-narozených pracovnících. Pro poptávkově orientovaný výzkum je pak důležitá i analýza dat týkajících se pracovišť a zaměstnavatelů (firem).

Jako příklad výzkumu o vztahu mezi přistěhovalectvím a krátkodobými vyhlídkami na nalezení zaměstnání nezaměstnaných obyvatel uvádí Cochrane a Poot (2004) práci Chapmana

a Cobb-Clarka z roku 1999, jež se nazývá „A comparative static model of the relationship between immigration and the short-run job prospects of unemployed residents“. Cochrane a Poot (2004) uvádí, že autoři zjistili, že nárůst imigrace zvyšuje v krátkodobém horizontu pravděpodobnost nalezení zaměstnání domácích nezaměstnaných obyvatel. Dále zmiňují práci Grosse (Three Million Foreigners, Three Million Unemployed; 2002), jež na základě zpracování francouzských dat z období od poloviny roku 1970 do poloviny roku 1990 zjistil, že v dlouhém období se při imigraci snižuje míra nezaměstnanosti, ale že v krátkém období příjezd imigrantů mírně zvýší nezaměstnanost a zároveň způsobí zvýšení participaci domácí pracovní síly na trhu práce. Ale stejně jako v případě vlivu imigrace na mzdy, i zde je pro hodnocení vlivu na (ne)zaměstnanost a míry participace důležité složení imigračních toků.

Kombinací problematiky vlivu imigrace na mzdy a (ne)zaměstnanost vyvstává otázka, do jaké míry **imigrace ovlivňuje příjmové nerovnosti**. Cochrane a Poot (2004) uvádějí, že práce posuzující rostoucí nerovnosti příjmů považují imigraci jako jednu z nabídkově orientovaných příčin, která způsobuje rostoucí příjmové nerovnosti. Píší, že důkaz rostoucí příjmové nerovnosti existuje především pro USA, kde zaznamenali v posledních desetiletích rychlý nárůst nekvalifikovaných přistěhovalců. Otázkou pak ještě je, zdali i rostoucí imigrace kvalifikovaných pracovníků taktéž zvyšuje příjmové nerovnosti. Jako odpověď uvádějí práci Barretta z roku 2000, jež simulací irského pracovního trhu v letech 1994 a 1997 ukázal, že zvýšení kvalifikované pracovní síly skrze imigraci pomáhá snížit příjmovou nerovnost.

Důvody lze spatřit v tom, že příliv nízce kvalifikovaných pracovníků zvýší objem produkce, pro kterou je pak potřeba např. nalézt odbytíště, což zvyšuje množství práce kvalifikovanějších pracovníků a to pak ceteris paribus vede k růstu mezd této skupiny. A to za podmínky, že příliv imigrantů neovlivnil příjmy nízko-kvalifikovaných pracovníků, znamená, že poroste mzdová nerovnost na trhu. A opačně, imigrační příliv vysoce kvalifikované síly bude znamenat dostatek takto kvalifikované síly pro trh (což nepovede k růstu jejich mezd) a tvorbu nových pracovních míst pro méně-kvalifikované pracovníky a tak v důsledku toho při nezměněné poptávce po nich rostou mzdy této skupiny, což pak při neměnných mzdách více-kvalifikovaných pracovníků znamená snižování příjmové nerovnosti.

3.2 Dopad imigrace na produktivitu a technologickou změnu

Dle Cochrane a Poot (2004), kteří se inspirovali příspěvkem Stevena Stillmana, existují tři způsoby, jak imigrace může vést k většímu hospodářskému růstu. Jedná se o (1) zvyšování otevřenosti hostitelské ekonomiky a rostoucí poptávkou po nových investicích; (2) podporu

inovací s následnou dlouhodobou změnou v celkové produktivitě faktorů a (3) zlepšení alokační efektivity v krátkém a dlouhém období, což může zvýšit celkovou produktivitu faktorů.

Pozitivní dopad imigrace na produktivitu a technologickou změnu skrze zrychlení konvergence deklarují Cochrane a Poot (2004) na modelu růstu otevřených ekonomik Barroa a Sala-i-Martina, kteří rozvíjí model Browna. Tento model umožňující dokonalou kapitálovou mobilitu a nedokonalou mobilitu pracovních sil v malé otevřené ekonomice ukazuje, že vyšší tempo imigrace zrychluje konvergenci k dlouhodobému stabilnímu tempu hospodářského růstu. Další důležitý odkaz v této oblasti přináší Borjas (1999) a další.

V pracích zabývajících se imigračními dopady na inovace se uvádí, že imigranti přinášejí nové nápady, pracují v nových průmyslových odvětvích a povoláních, a/nebo přilákávají zahraniční obchod a přímé zahraniční investice ze svých domovských zemí. Proto lze u imigrace očekávat, že ovlivní podnikání, inovace atd. Jak Cochrane a Poot (2004) tvrdí, teoretické práce v této oblasti jsou poměrně roztržité a většina empirických prací se zaměřuje především na podnikatelskou činnost ve vztahu k imigrantům.

Třetím zmíněným způsobem, jak může imigrace ovlivnit hospodářský růst, je skrze zlepšení alokačního efektu a celkové produktivity faktorů. Zde se argumentuje tím, že přistěhovalci jsou schopni lépe reagovat na hospodářské signály a to z důvodu větší absence „setrvačnosti“ oproti domácímu obyvatelstvu, a tím pomáhají, jak Cochrane a Poot (2004) říkají, „udržet ekonomiku v pohybu“. Dalším argumentem je i fakt, že migranti jsou v průměru mladší a díky tomu i ochotnější a schopnější přizpůsobit se hospodářským změnám. Imigrace přispívá i k růstu velikosti ekonomiky, což může potenciálně vést k tlaku na větší konkurenci a efektivitu. Imigranti se také často usidlují ve velkých městech, která mohou zvýšit tempo růstu přes aglomerační účinky. Na makroekonomické úrovni se jako argumenty k „ospravedlnění“ růstu celkové produktivity faktorů z imigrace používá jednoduchý investiční akcelerátor, kde imigrace generuje další agregátní poptávku, kterou lze uspokojit pouze vyšší úrovní produkce, která zase vyžaduje větší kapitál. Nové investice potřebné ke zvýšení základního kapitálu ztělesňují poslední dovezené nebo místně vytvořené inovace. Kvalitativní zlepšení kapitálové zásoby pak poskytuje zvýšení produktivity, které pak vede ke zvýšení celkové produktivity faktorů. Z mikroekonomické úrovně vyplývá snaha o kvalitní imigranty, kteří svými vlastnostmi (flexibilita, ochota tvrdě pracovat, znalosti atd.) přispívají k růstu produktivity podniků a agregovaně k produktivitě ekonomiky.

3.3 Dopad imigrace na obchod a mezinárodní vztahy

Cochrane a Poot (2004) uvádí řadu studií pocházejících z období kolem roku 2000, ze kterých vyplynulo, že imigrace má pozitivní vliv na obchod mezi domovskou a hostitelskou zemí imigranta. Dále uvádí, že ve studiích byly zjištěny především dvě příčiny těchto účinků. Za prvé, přistěhovalci často preferují produkty z jejich domovských zemí (věc vkusu nebo citové vazby). Za druhé, imigranti snižují transakční náklady na dvoustranný obchod s jejich domovskou zemí - buď prostřednictvím individuálních schopností (jako jsou např. obchodní kontakty) nebo prostřednictvím obecnějších znaků (jako je jazyk).

Dále je pak zajímavé rozlišení imigračního účinku na dovoz a na vývoz. Elasticita vlivu imigrace na vývozu je nižší než elasticita účinku na dovoz. Cochrane a Poot (2004) dokonce uvádějí, že účinek průměrného nového imigranta na dovoz je třikrát vyšší než na vývoz. Poukazují i na negativní vliv imigrace na obchodní bilanci a uvádějí, že v jedné studii bylo na švýcarských datech ukázáno, že imigrace má tendenci stimulovat dovoz a posunout výstupní mix k neobchodovatelnému zboží, a tím tak mít nepříznivý dopad na obchodní bilanci. Samozřejmě i zde je nutné brát v potaz složení imigračních toků, které mohou mít vliv na výsledný účinek.

Lze tedy učinit závěr, že imigrace vede ke zhoršení obchodní bilance, alespoň tedy v krátkodobém horizontu. Z dlouhodobého hlediska je efekt imigrace na platební bilanci méně snadné určit, protože je ovlivněn tím, do jaké míry je zvýšena efektivita v důsledku inovací, jaký je rozsah účinků z imigrace na konkurenceschopnost země ovlivňující reálný směnný kurz.

3.4 Fiskální dopad imigrace

Obavy ohledně dopadu imigrace na fiskální a sociální politiku jsou velmi rozšířené a to především díky některým politikům a komentátorům ekonomického dění. Odvolávají se na škodlivé účinky vysokého přílivu imigrantů – od ukazatelů kriminality, cen domů až po účinky na fiskální udržitelnost sociálního státu. Otázky vlivu na sociální soudržnost, kriminalitu, bydlení atd. jsou řešeny až v následujících částech.

Přístup k fiskálním dopadům imigrace v mezinárodní literatuře se skládá z kombinace demografického profilu obyvatel před a po imigračním přílivu a z nákladů na jednoho obyvatele na veřejnou spotřebu a transferové platby. Daňové výnosy se obdobně odhadují na základě příjmů a spotřeby různých demografických skupin.

Cochrane a Poot (2004) uvádí, že literatura celkem vzato říká, že fiskální dopad imigrace je pozitivní: imigranti spíše přinášejí více daňových příjmů pro stát než více vládních výdajů a státních plateb na sociální zabezpečení. A dodávají, že pozitivní vliv se postupem času zvyšuje (přinejmenším až do doby odchodu do důchodu). Dále uvádějí příklad Gustafssona a Österberga, kteří zjistili, že po příjezdu do Švédska imigranti vytvářejí čistou zátěž na rozpočet veřejného sektoru, což se ale po několika letech obrací.

Hlavní příčinou pozitivního fiskálního dopadu imigrace je dle Cochrane a Poote (2004) věkový profil přistěhovalců – bývají relativně mladí a často také svobodní. To se odráží v silné vazbě k velkým veřejným výdajovým položkám zdravotnictví a školství, kdy imigrace má tendenci zvyšovat výdaje na vzdělávání a snižovat výdaje na zdravotnictví, čímž dle Cochrane a Poot (2004) dochází k redukcí celkových výdajů.

Lee a Miller (2000) říkají, že je důležité se dívat na fiskální dopad imigrace spíše než z krátkodobé či momentální perspektivy z té dlouhodobé (celoživotní). Na datech USA zjistili, že čistá současná hodnota fiskálního dopadu dalšího imigranta (tj. mezní čistý fiskální přínos) je z počátku negativní (ale délku tohoto období neupřesňují), což se pak otáčí a v průběhu 25. let je pozitivní (a stále se od tohoto „otočení“ zvyšuje).

Cochrane a Poot (2004) zmiňují autory Auerbacha a Oreopoulise, kteří dochází v práci z roku 1999 nazvané „Generational Accounting and Immigration in the United States“ k závěrům, že různé ročníky příjezdů se potýkají s různými soubory fiskální politiky a také, že dochází k přenášení veřejných výdajů na budoucí generace současných přistěhovalců včetně nových přistěhovalců. Nicméně argumentují, že dopad imigrace na rozpočtovou bilanci je poměrně malý a že imigrace by neměla být vnímána ani jako hlavní příčina rozpočtových deficitů, ani jako jejich řešení.

Vzhledem k jedné z hlavních obav - stárnutí populace - je rostoucí potřeba běžných příjmů potřebných k financování důchodů starších generací. Imigrace je lákavou alternativou politického řešení místo vyšších vládních úspor nebo vyšší daňové sazby. Jak píše Cochrane a Poote (2004): je jistě pravda, že imigrace může zpomalit stárnutí obyvatelstva, ale účinek je jen malý i pro velký příliv, jak bylo ukázáno na Novém Zélandě. Jako důvod uvádějí plodnost imigrantů, která je podobná nebo v průběhu času blíží se té, kterou má původní populace.

3.5 Ostatní dopady imigrace na ekonomiku

Je obecně uznáváno, že **sociální soudržnost může přispět** k lepším ekonomickým výsledkům (Cochrane a Poote (2004)). Nicméně, sociální soudržnost je složitá směs příznivých sociálních a ekonomických výsledků, jako jsou přiměřené příjmy, nízká nerovnost, nízká kriminalita, nízká nezaměstnanost atd. Ekonomický výzkum má tendenci soustředit se na přímé spojení mezi měřitelnými ukazateli a ekonomickým růstem. Není proto divu, že bylo provedeno málo prací ekonometrického charakteru na ekonomické dopady imigrace prostřednictvím jejího vlivu na sociální soudržnost. Vzhledem k povaze a charakteru tohoto tématu úzce souvisejícího především s problematikou integrace, nebude toto blíže rozebíráno.

Další zajímavou oblastí, již imigrace v rámci ekonomiky ovlivňuje, je **prostorová koncentrace a bydlení**. Jak Cochrane a Poote (2004) tvrdí, existuje dostatek důkazů, že migrace je prostorově selektivní proces, kdy je většina migrantů přitahována velkými městy a navíc, že v rámci města má imigrace tendenci vést k prostorové segregaci⁷. Tato segregace je výsledkem imigrujících pracovníků hledajících cenově dostupné bydlení a podporu jejich sítě přátel a příbuzných. Následkem pak je, že zároveň přispívá k odlivu zde narozených obyvatel. Vzory a dopady migračních shlukování jsou diskutovány případovými studiemi z různých zemí a často docházejí k závěrům, že prostorová koncentrace přistěhovalců může být výhodná pro ně samé, pokud jde o etnické zboží (potravin, kulturní akce, atd.) a podporou sociálních sítí. Nicméně, tyto „extrémní etnické enklávy“ mohou ovlivnit ať už pozitivně nebo negativně mzdy a pracovní příležitosti na lokálním trhu práce. Dále je dle Cochrane a Poote (2004) zřejmé, že prostorová segregace má dopad na poskytování vzdělání, zdravotnictví a další sociální služby – segregace přistěhovalců a domorodců může mít vedlejší účinky, které mohou vést ke zhoršení ekonomických a sociálních dopadů v dlouhodobém horizontu. Uvádějí příklad studie z roku 2004, jejíž autor je Schnepf, která tvrdí, že vysoké shlukování imigrantů v některých školách není příznivé ani pro dosažení vzdělání přistěhovalců, ani domorodců navštěvujících tyto školy. Tento fakt se pak může výrazně promítnout do ekonomiky, především té znalostně založené, či zvyšovat regionální disparity. Dalším efektem plynoucím z nadměrné prostorové koncentrace (myšlenou v rámci alespoň celého města) jsou změny ovlivňující trh nemovitostí. Závěry většiny prací jsou jednoznačné – existuje pozitivní vztah mezi imigrací a cenou nájemného. Cochrane a Poote (2004) uvádějí příklad z Miami, kdy příliv obyvatel z Kuby znamenal vzrůst počtu nájemníků

⁷ Oddělování, rozdělování, vylučování

o 9 %. Na rozdíl od trhu práce, kde se mzdy v důsledku tohoto imigračního přílivu nezměnili, nájemné se zde zvýšilo o 8 až 11 procent oproti ostatním srovnatelným městům, a navíc, tento efekt byl trvalý, jak pší.

Rozsáhlejší pojednání o sociální soudržnosti a o nákladech a přínosech sociálního shlukování je mimo rozsah tohoto dokumentu.

Jako souhrn důležitých dimenzí ekonomického dopadu imigrace slouží tab. 3.1, která je založena na poznacích Cochraneho a Pootea (2004) a vychází z již výše zmíněné obousměrné klasifikace.

Tab. 3.1: Důležité dimenze ekonomických dopadů imigrace

Úroveň/období	Krátké	Dlouhé
Mikroekonomická	<ul style="list-style-type: none"> *Mzdy prvotních migrantů a (ne)zaměstnanost *Vztah mezd mezi a uvnitř migrující a domácí skupinou obyvatel *Hledání práce *Diskriminace na trhu práce *Bydlení *Ostatní spotřeba jako např. jídlo, doprava apod. *Investice do lidského kapitálu migrantů po jejich usídlení *Sociální zabezpečení *Obchodní investice *Sklon k úsporám 	<ul style="list-style-type: none"> *Flexibilita na trhu práce *Obchod (jeho praktikování) *Inovace a podnikání *Adaptace migrantů *Geografická a sociální koncentrace imigrantů *Sociální mobilita napříč generacemi *Čistý fiskální přebytek imigranta za jeho „životní cyklus“ *Remitence a mezinárodní sítě
Mezo/ makroekonomická	<ul style="list-style-type: none"> *Velikost populace, spotřeba a geografické rozložení *Využití kapacit, hospodářský cyklus a očekávání *Národní a odvětvové účty *Náklady na zdravotnictví a vzdělání, fiskální rovnováha *Platební bilance *Nezaměstnanost *Agregovaná úroveň mezd *Inflace *Úroková míra *Rozdělení příjmů *Využití a přetížení veřejné infrastruktury 	<ul style="list-style-type: none"> *Porodnost a stárnutí populace *Reálný důchod na osobu a dlouhodobá míra ekonomického růstu *Odvětvová struktura ekonomiky *Veřejná a soukromá infrastruktura *Technologická změna *Úspory z rozsahu *Celková produktivita faktorů *Zahraniční dluh *Veřejný dluh *Zahraniční obchod *Sociální soudržnost, mezikulturní vztahy a kriminalita *Životní prostředí

Zdroj: Cochrane a Poot (2004), vlastní zpracování

4 Analýza imigrace v ČR

Pro nalezení odpovědi na otázku, zdali odpovídá imigrační politika ČR potřebám ekonomiky, je nutné vůbec analyzovat „stav“ cizinců v ČR a to v kontextu s jejím obyvatelstvem a ekonomickou realitou (především tou na trhu práce).

Tato kapitola včetně jejich podkapitol slouží právě k orientaci v problematice imigrace plynoucí do ČR, k čemuž využívá data publikovaná Českým statistickým úřadem (dále jen ČSÚ) především v publikaci Cizinci v ČR 2009⁸. Vhodnost tohoto zdroje spočívá obzvláště v tom, že informace obsažené v publikaci byly získány z informačních systémů resortů Ministerstva vnitra ČR, Ministerstva práce a sociálních věcí ČR, Ministerstva průmyslu a obchodu ČR, Ministerstva spravedlnosti ČR, Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR, Ministerstva zdravotnictví ČR a Českého statistického úřadu.

V jednotlivých částech kapitoly se sleduje dynamika zahraniční imigrace, druhy pobytů cizinců (včetně jejich (i)legality), charakteristika a podíl cizinců na obyvatelstvu a pracovní síle atd.

Cizincem se zde dle metodiky ČSÚ (2009) vycházející z legislativního rámce rozumí fyzická osoba, která není státním občanem České republiky.⁹ Dle této metodiky pak lze rozeznat následující kategorie cizinců pobývajících v ČR – občané zemí EU, Norska, Švýcarska, Islandu a Lichtenštejnska (zkráceně „**občané EU**“) a jejich rodinní příslušníci; občané zemí mimo EU (zkráceně „**občané třetích zemí**“) a cizinci bez ohledu na hranice EU (např. registrovaní žadatelé o azyl, cizinci pobývající v ČR v rámci dočasné ochrany a nelegálně pobývající cizinci v ČR). V rámci této metodiky je pak v souladu s Doporučeními OSN ke statistice zahraniční migrace z roku 1998 pobyt v délce 3 měsíce až 1 rok považován za **krátkodobý pobyt**, pobyt delší než jeden rok je pak považován za **dlouhodobý**

⁸ Publikace komplexně soustřeďuje aktuální údaje o cizincích, kteří si Českou republiku zvolili za místo svého trvalého nebo dlouhodobého pobytu, kteří v ní našli zaměstnání nebo zde podnikají a kteří se do České republiky uchýlili před politickým pronásledováním nebo před kritickou ekonomickou situací ve své vlasti. Těžištěm statistických informací jsou data za rok 2008, často však doplněná časovými řadami údajů za uplynulé roky.

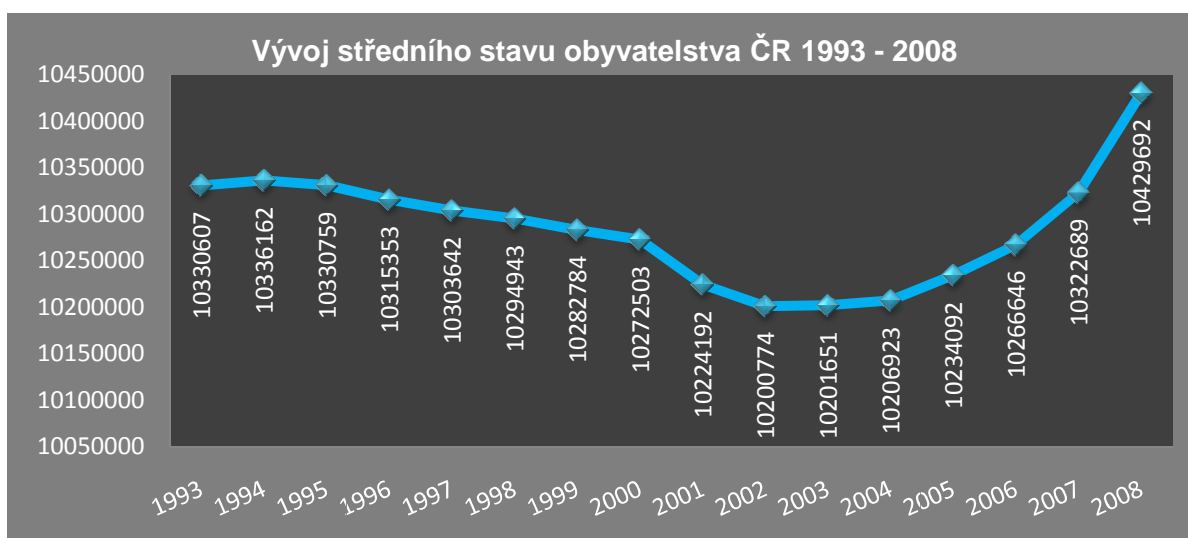
⁹ Od 1. 5. 2004 občané EU/EHP a Švýcarska a jejich rodinní příslušníci již nejsou z hlediska zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, považováni za cizince a v souladu s tímto zákonem mají stejné právní postavení jako občané České republiky, to znamená, že mají v ČR volný přístup na trh práce. Zaměstnavatel je však povinen vést evidenci občanů EU/EHP a Švýcarska a jejich rodinných příslušníků, jakož i všech cizinců, které zaměstnává nebo kteří jsou k němu vysláni k výkonu práce zahraničním zaměstnavatelem. Tudíž lze vést odpovídající statistiky týkající se ekonomické aktivity cizích státních příslušníků.

pobyt – cizince s takto dlouhým pobytem či delším (**trvalý pobyt**) lze pak dle již dříve zmíněného kritéria označit za imigranta.¹⁰

4.1 Imigrace a obyvatelstvo ČR

Obyvatelstvo země, jak již bylo řečeno, je jedním ze základních prvků každého státu – je nositelem kultury, jazyka, vzdělanosti, vlastní budoucnosti a mimo jiné také pracovní silou – tedy i základní determinantou ekonomické konkurenceschopnosti země. Česká republika zaznamenávala v období 1993 – 2008 dvě fáze vývoje počtu středního stavu obyvatelstva. Od roku 1994 až do roku 2002 to byl neustálý pokles, který pak celkově činil 135 388 obyvatel, což je úbytek o 1,31 %. Střední stav obyvatelstva tak mezi roky 1994 a 2002 klesal průměrně o 0,16 %. Po dosažení minima v roce 2002 následoval stálý růst středního stavu obyvatelstva až do posledního sledovaného roku – 2008, kdy bylo naopak dosaženo maxima ve sledovaném období. Rozdíl mezi maximem a minimem ve středním stavu obyvatelstva činil 228 918 obyvatel, což znamenalo nárůst o 2,24 %, a průměrný roční růst 0,37 %. Graficky je tato situace zachycena v grafu číslo 4.1.

Graf 4.1: Vývoj středního stavu obyvatelstva ČR v letech 1993 až 2008

Zdroj: [17], vlastní zpracování

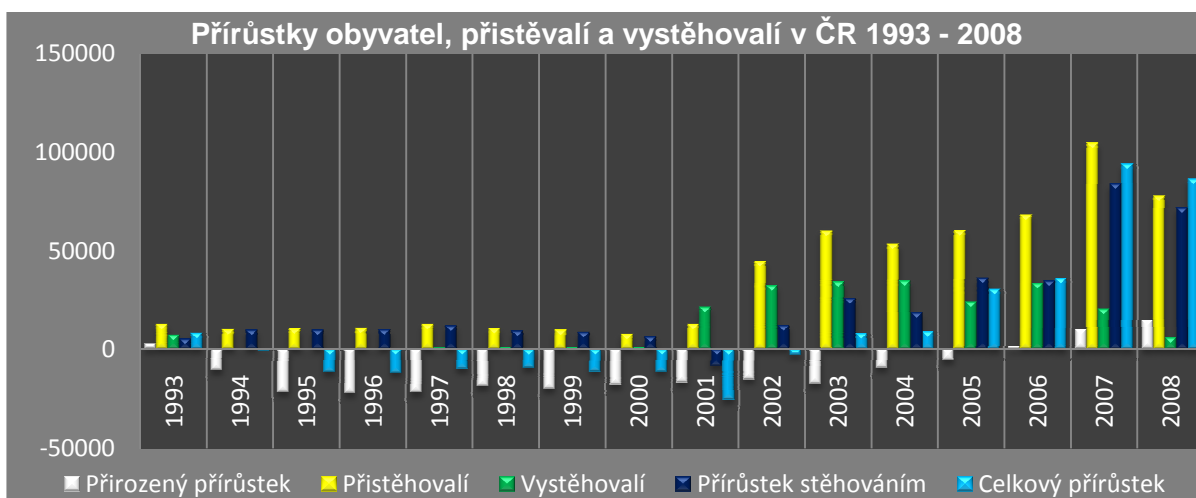
Co za tímto vývojem stálo? Jedním z důležitých činitelů ve vývoji obyvatelstva a vůbec reflexí doby je počet narozených a zemřelých. Souhrnným ukazatelem tohoto je přirozený přírůstek, tedy rozdíl mezi natalitou a mortalitou. Od roku 1994 až do roku 2005 byl v ČR vykazován záporný přirozený přírůstek. Od roku 2006 je však natalita vždy vyšší než mortalita. To je přisuzováno generaci tzv. „Husákových dětí“, která má děti v pozdějším

¹⁰ Blíže viz následující kapitola (5.) a ČSÚ (2009)

věku, než generace předtím, a tím tak vzniklo předešlé období se záporným přirozeným přírůstkem. Z dlouhodobého hlediska lze od roku 1900 do současnosti sledovat klesající trend a přibližování natality a mortality, přičemž dříve vždy výrazně převažovala natalita. Z tohoto plyne, že v době slabší natality a relativně konstantní mortality by docházelo k úbytkům počtu obyvatel.

Z tohoto hlediska pak může být důležité, kolik lidí se do/z ČR přistěhuje a vystěhuje – tedy migrace, která je dána datem stěhování (dlouhodobý pobyt), předchozím a novým trvalým bydlištěm. Počet přistěhovalých zaznamenal značný nárůst v roce 2002 (oproti roku 2001 vzrostl téměř 3,5 krát). Z grafu 4.2 lze sledovat trend v počtu přistěhovalých, který ukazuje, jak výrazně se změnila situace po roce 2001, kdy počty přistěhovalých před tímto rokem se pohybovaly okolo 10 000 přistěhovalých za rok, kdežto v roce 2007 jejich počet přesáhl 100 000. Podobný trend lze sledovat i v počtech vystěhovalých, kdy před rokem 2000 byly jejich počty minimální (většinou nepřesáhly ani 1 000), kdežto po roce 2000 se začaly pohybovat v rozmezí 20 000 až 35 000. Z těchto údajů vyplývá, jak se vyvíjel přírůstek stěhování – ve sledovaném období byl vždy kromě roku 2001 kladný a nejvyšších hodnot dosáhl v letech 2007 a 2008 (vždy nad 70 000). V celkovém přírůstku obyvatel se pak odráží již popsaná situace se středním stavem obyvatelstva, kdy od roku 1994 až do roku 2002 dochází k zápornému celkovému přírůstku obyvatel.¹¹ A taktéž následně od roku 2003 do roku 2008 je celkový přírůstek vždy kladný s tendencí růstu. V těchto všech ukazatelích, které mají vesměs po roce 2000 růstovou tendenci, se odráží ekonomický růst v ČR a její vstup do Evropské unie.

Graf 4.2: Vývoj pohybu obyvatel v ČR v letech 1993 až 2008

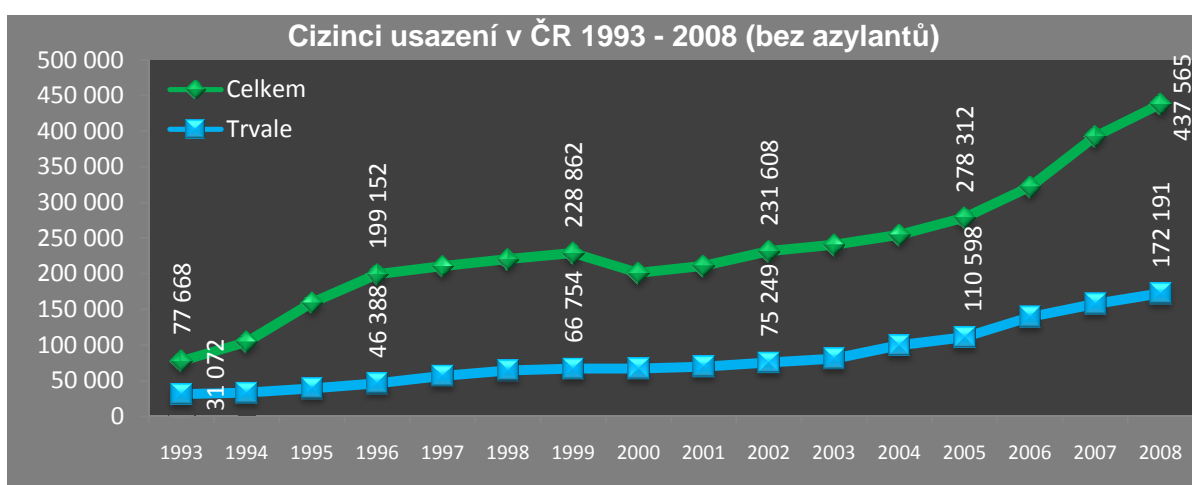
¹¹ Celkový přírůstek neodpovídá přesně meziroční změně počtu obyvatel (vzhledem k metodice), ale velmi blízké se mu přibližuje.

Zdroj: [18], vlastní zpracování

Vývoj počtu cizinců usazených na území ČR (jak vyplývá z grafu 4.3) je velmi dynamický a přispívá (prorůstově) k vývoji stavu obyvatelstva¹². Z počtu 77 668 cizinců usazených v ČR v roce 1993 jejich počet vzrostl na 437 565 v roce 2008, což je asi 5,5 krát více a absolutní změna o téměř 360 000 cizinců.

Z grafu 4.3 dále vyplývá, že roste i počet cizinců usazených v ČR natrvalo, i když tento vývoj není tak strmý, z čehož plyne, že rychleji rostou počty cizinců usazených na kratší časový úsek, než natrvalo.

Graf 4.3: Vývoj počtu cizinců usazených v ČR v letech 1993 až 2008

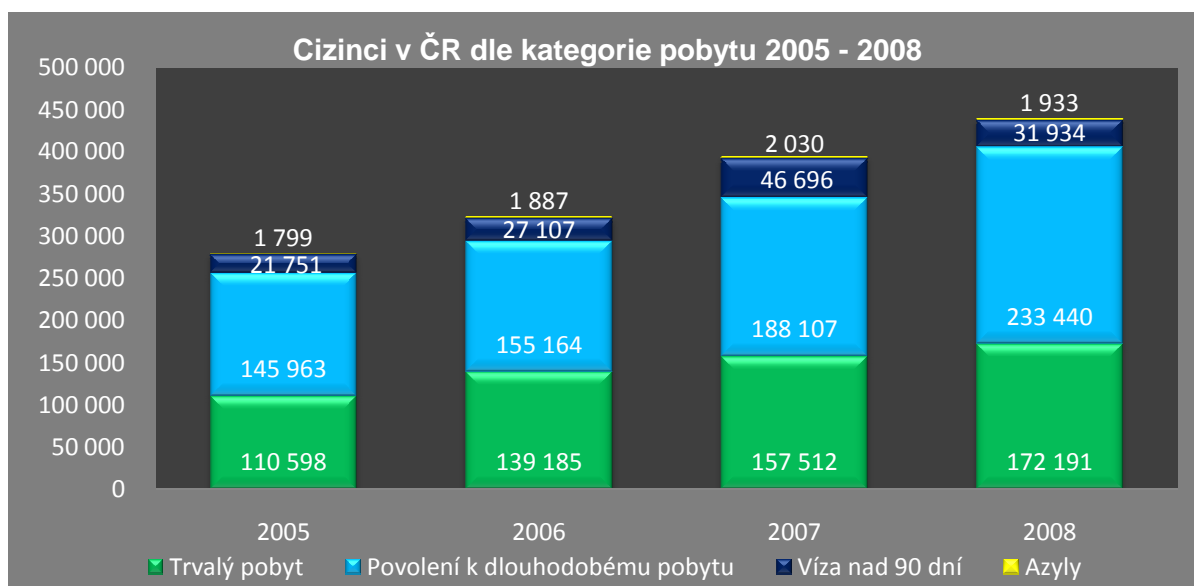
Zdroj: [19], vlastní zpracování

Na jaký časový úsek migranti do ČR přicházejí, je zachyceno v grafu 4.4.¹³ Plyne z něj, že nejčastější kategorií pobytu jsou povolení k dlouhodobému pobytu, jejichž minimální doba platnosti je jeden rok, což je zároveň považováno za kritérium, dle kterého pak lze hovořit o imigrantovi. Jak z grafu dále vyplývá, od roku 2005 stále roste počet imigrantů, kteří mají v ČR povolení k dlouhodobému pobytu, přičemž maxima bylo dosaženo v roce 2008, kdy jejich počet byl 233 440.

¹² ČSÚ ve své metodice do stavu obyvatelstva zahrnuje: „...všechny obyvatele, kteří mají v ČR trvalé bydliště, a to bez ohledu na státní občanství. Od r. 2001 (v návaznosti na sčítání lidu, domů a bytů 2001) údaje zahrnují také cizince s vízy nad 90 dnů (podle zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců) a cizince s přiznaným azylem (podle zákona č. 325/1999 Sb., o azylu). Od 1. 5. 2004, v návaznosti na tzv. Euronovelu zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců, se údaje týkají občanů zemí EU s přechodným pobytom na území ČR a občanů třetích zemí s dlouhodobým pobytom.“

¹³ Časový úsek byl zvolen od roku 2005 vzhledem ke změně metodiky a sběru dat, což bylo zapříčiněno vstupem ČR do Evropské unie.

Graf 4.4: Vývoj a kategorie pobytu cizinců v ČR v letech 2005 - 2008

Zdroj: ČSÚ (2009), vlastní zpracování

Druhým nejpočetnějším typem pobytu cizinců v ČR je trvalý pobyt, který využívá každý rok stále více cizinců. Na základě tohoto pobytu tyto cizince taktéž považujeme za imigranty společně s cizinci, kteří mají povolení k dlouhodobému pobytu¹⁴. Je tedy zřejmé, že absolutní počet imigrantů v ČR stále roste. Oproti roku 2005, kdy počet imigrantů činil 256 651, vzrostl počet imigrantů na 405 631 v roce 2008, což je nárůst o téměř 160 %, a průměrný roční růst byl 16,5 %. Pokud se tedy hovoří o imigrantech (vztaženo k tomuto sledovanému období), hovoří se zhruba o 90 % všech usazených cizinců (včetně azylantů), kteří jsou v ČR, a přibližně o 3,9 % obyvatel ČR v roce 2008 (podíl má taktéž růstovou tendenci a od roku 2005 měl postupně přibližnou hodnotu 2,5 %, 2,9 % a 3,3 %).

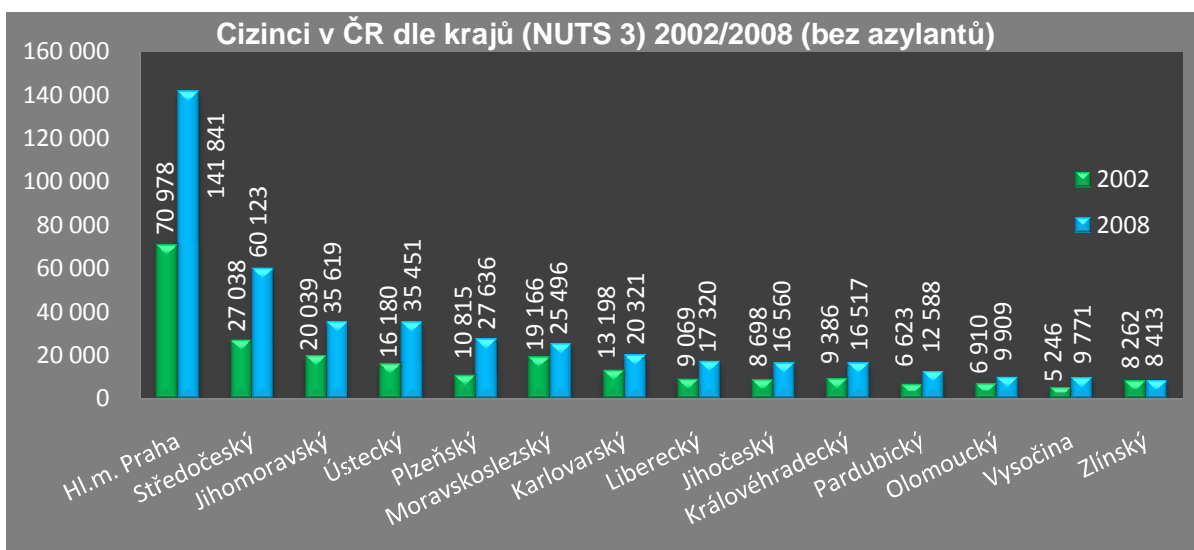
O prostorovém rozložení cizinců do jednotlivých regionů ČR členěných dle NUTS 3 vypovídá graf 4.5. Jasně z něj vyplývá preference cizinců k hlavnímu městu Praha jako nejčastější lokalitě (myšleno kraji) k usazení a to jak v roce 2002 tak 2008. Podíl počtu cizinců v hlavním městě Praha na obyvatelstvu je téměř 12 %¹⁵. Dalším oblíbeným krajem je ten Středočeský, který v tomto směru těží z geografické blízkosti k hlavnímu městu Praha, i když počet cizinců zde usazených nedosahuje ani poloviny hlavního města. Nejmenší počet usazených cizinců v roce 2008 měl Zlínský kraj, ve kterém se jejich počet téměř nezměnil oproti roku 2002 a v obou sledovaných letech se pohybuje pod 8 500 osob. Tato „stálost“ počtu usazených cizinců v porovnání let 2002 a 2008 je netypická, protože ve většině krajů

¹⁴ Mezi imigranty se nezapočítávají azylanti.

¹⁵ Zdroj: ČSÚ (2009), [21], vlastní výpočet.

lze sledovat zhruba dvojnásobný nárůst počtu usazených cizinců v roce 2008 oproti roku 2002.

Graf 4.5: Cizinci (bez azylantů) v ČR dle NUTS 3, srovnání let 2002 a 2008 (k 31.12.)

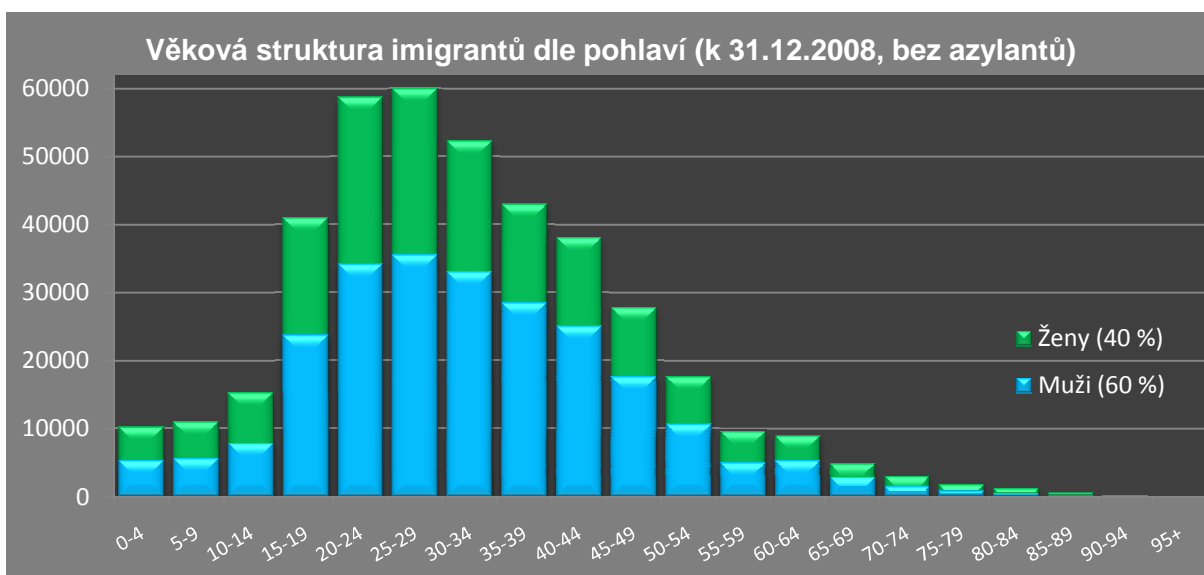
Zdroj: ČSÚ (2009)

4.2 Struktura a charakteristika cizinců migrujících do ČR

Pro zhodnocení imigrační politiky ČR je důležité znát, jací imigranti se stávají součástí národního hospodářství.

Jedna ze základních charakteristik je věkové složení a pohlaví cizinců migrujících do ČR. Graf 4.6 zachycuje tuto charakteristiku přímo u imigrantů, tedy těch cizinců, kteří zde mají povolení k pobytu alespoň na jeden rok. Z tohoto grafu je zřejmé, že mezi 3 nejpočetnější skupiny imigrantů patří lidé ve věku 20 – 24, 25 – 29 a 30 – 34 let. Při vyčlenění věkové skupiny pro ekonomiku z hlediska krátko/střednědobé perspektivy nejdůležitější, tedy 15 – 64 let, je výsledný podíl na celkovém počtu imigrantů v roce 2008 více než 88%. Podíl na stejné věkové skupině ale za celou ČR je pak téměř 5%. Jak je v legendě tohoto grafu uvedeno, více imigrantů je mužského pohlaví (6 z 10 imigrantů jsou muži).

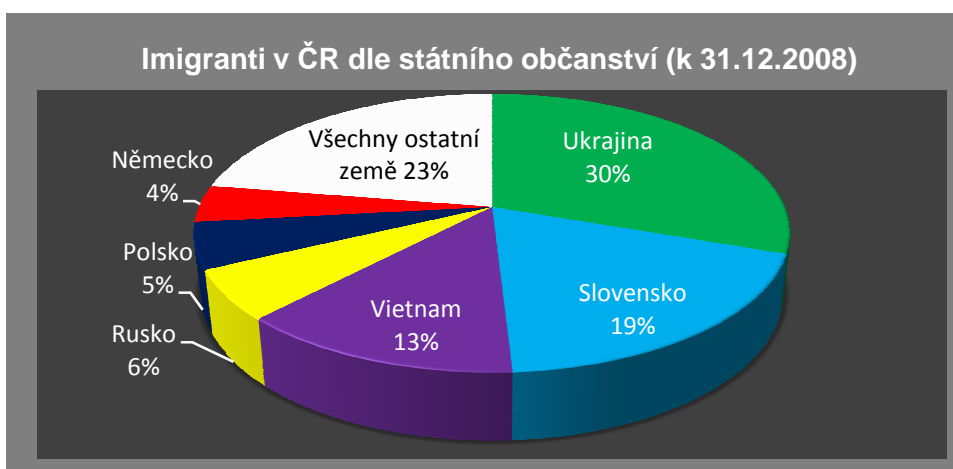
Graf 4.6: Věková struktura imigrantů (bez azylantů) v ČR k 31.12.2008

Zdroj: ČSÚ (2009)

Další charakteristickým rysem imigrantů je jejich složení dle státního občanství. Při rozdělení imigrantů na ty, kteří jsou občany jednoho ze států EU 27 a na ty, kteří přicházejí z jiných zemí, vyjde poměr 36 : 64 v neprospěch imigrantů z EU 27. Z grafu 4.7 lze vysledovat, že nejpočetnější skupinou imigrantů na území ČR byli k 31.12.2008 (při vyčlenění 6 nejpočetnějších skupin států a jedné skupiny tvořené ostatními státními občany) státní občané Ukrajiny. Následovali státní občané Slovenska, Vietnamu, Ruska, Polska a Německa. Všechny tyto skupiny se podílely na struktuře imigrantů 77 % a zbylých 23 % připadlo na občany všech ostatních států.

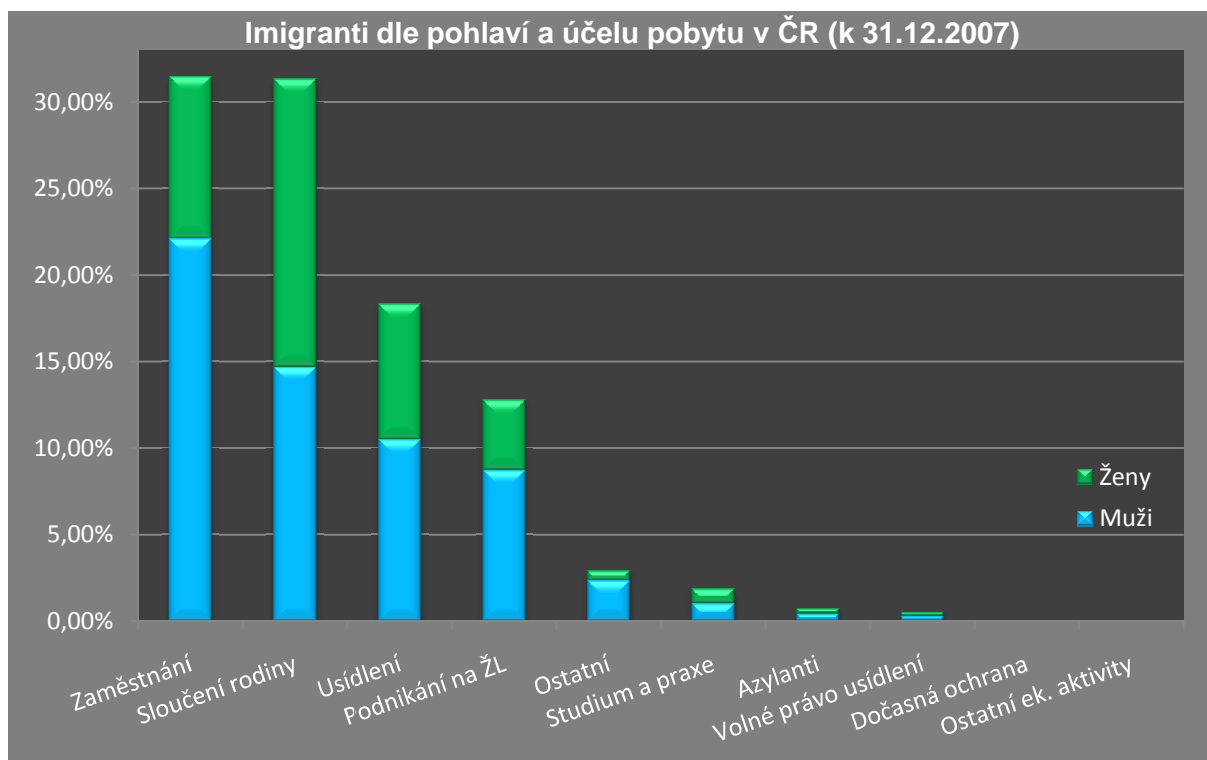
Graf 4.7: Struktura imigrantů v ČR dle státního občanství k 31.12.2008

Zdroj: ČSÚ (2009)

Dalším rysem imigrantů v ČR je jejich rozdělení dle účelu pobytu a pohlaví. Toto je zobrazeno v grafu 4.8. Dominantními účely pobytu v ČR jsou u imigrantů pobyt za účelem zaměstnání a za účelem sloučení rodiny. Zajímavý rys se jeví u těchto dvou skupin po rozdělení dle pohlaví. Imigrace za účelem zaměstnání je značně převažující u mužů – 37 % z celkového počtu imigrujících mužů do ČR. Z celkového počtu imigrantů ženského pohlaví je to oproti mužům jen 24 %. Opačně je to pak u druhého nejčastějšího účelu pobytu imigrantů v ČR, tedy u imigrace za účelem sloučení rodiny (rodinných příslušníků) – 42 % imigrantek oproti 24 % mužů imigrantů. Z tohoto plyne, že většina žen, které se řadí mezi imigranty, jdou do ČR primárně jako rodinný příslušník za účelem sloučení rodiny. Celkem tyto dva účely pobytu v ČR u imigrantů tvoří více než 62 % ze všech účelů pobytu. Mezi ty další významné a zajímavé patří ještě usídlení, podnikání na živnostenský list (celkem 15 % všech mužů a 10 % žen) a studium a praxe (téměř 2 % všech imigrantů).

Graf 4.8: Imigranti členění dle pohlaví a účelu pobytu v ČR k 31.12.2007

Zdroj: [20], vlastní zpracování

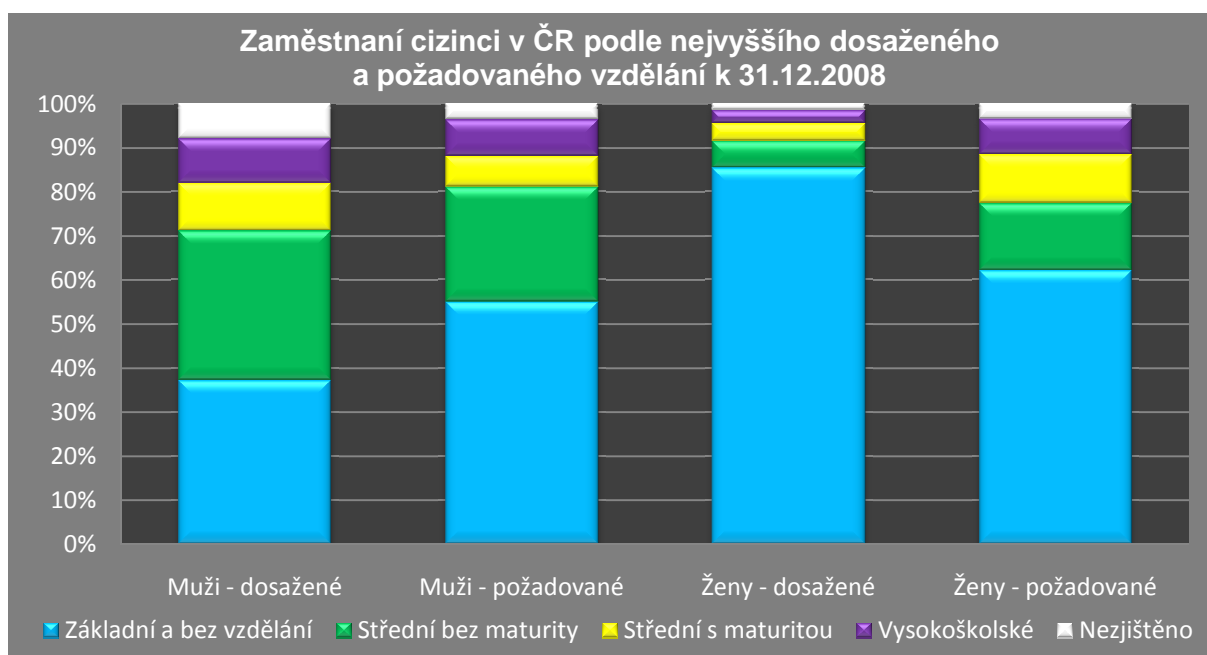
Dalším důležitým rysem charakterizujícím strukturu imigrantů je jejich nejvyšší dosažené vzdělání. Graficky je toto zachyceno v grafu 4.9, který zachycuje složení zaměstnaných cizinců¹⁶ dle jejich nejvyššího dosaženého vzdělání a pohlaví. Zároveň je v tomto grafu zachyceno i požadované vzdělání zaměstnaných cizinců, aby tak šlo vidět, zdali

¹⁶ Vzhledem k tomu, že většina cizinců bývá zaměstnána déle než jeden rok a po tuto dobu zde pobývá, lze tyto údaje použít k orientaci ve vzdělání imigrantů.

dosažené vzdělání odpovídá požadavkům. U mužů lze sledovat, že přibližně 70 % z nich dosáhlo nejvýše středního vzdělání bez maturity (polovina z tohoto počtu základního nebo žádného). Zbýlých 30 % je zhruba rovnoměrně rozloženo mezi ty s maturitou, vysokou školou a ty, u kterých tento údaj nebyl zjištěn. Při porovnání s požadovaným vzděláním lze vypořádat, že kvalifikace mužů imigrantů odpovídá požadavkům, či dokonce, že muži jsou o něco lépe vzdělaní, než je požadováno. Toto lze přisuzovat tomu, že muži imigranti jsou v rámci struktury českého národního hospodářství využíváni především v průmyslovém odvětví, kde není vyžadována příliš vysoká kvalifikovanost, jako spíše manuální zručnost a fyzická zdatnost. Toto tvrzení bude potvrzeno či vyvráceno v následující podkapitole zaměřené na imigranty na českém trhu práce. Vzdělanost žen je oproti mužům mnohem nižší. To jasně plyne z pohledu na graf 4.9. U těchto žen dominuje kategorie základní a žádné vzdělání s více než 85% podílem. O něco více než 6 % z nich má středoškolské vzdělání bez maturity, ostatní vzdělání nedosahují ani této výše. Toto se pak promítá i v tom, že je u cizinek požadováno vyšší vzdělání, než kterého dosahují. Zejména je požadováno více středoškolaček a vysokoškolaček, než kolik jich opravdu je.

Vzdělanostní struktura cizinců v ČR je determinována především jejich národnostním složením (většina přichází z ekonomik, které nejsou vzdělanostně založené) a také potřebami českého hospodářství (jeho poptávkou po skupinách s určitým vzděláním – především tím nižším uplatňujícím se v průmyslu a při pomocných/nekvalifikovaných pracích).

Graf 4.9: Zaměstnaní cizinci v ČR podle nejvyššího dosaženého vzdělání k 31.12.2008

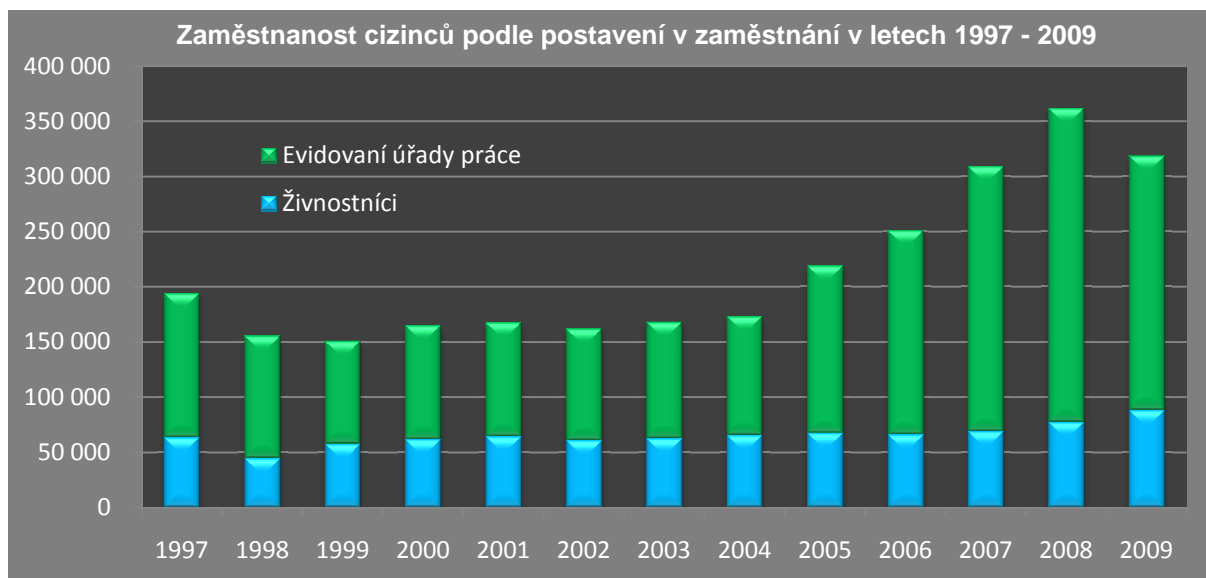
Zdroj: ČSÚ (2009)

4.3 Cizinci na českém trhu práce

Důležitým aspektem imigrace je zaměstnávání cizinců. Jak z následujících faktů plyne, cizinci v ČR nemají, či spíše neměli problémy s prací. Tato situace se však mění. Rokem, ve kterém se tendence vývoje ve většině ukazatelů změnily, je rok 2008, ve kterém byly zaznamenány ve většině zemí první „hmatatelné“ důkazy o ekonomické krizi. A právě trh práce byl jedním z prvních trhů, který na tuto situaci reagoval.

Tato slova potvrzuje i graf 4.9. Od roku 1997 až do roku 2004 se počet evidovaných úřady práce (= zaměstnaných) a živnostníků vyvíjel téměř konstantně bez větších změn. Po roce 2004 dochází k nárůstu jak počtu živnostníků, tak především počtu evidovaných cizinců úřady práce. Tento růst se však po roce 2008 změnil na meziroční pokles v počtu evidovaných úřady práce. Počet živnostníků se nepatrně v roce 2009 oproti roku 2008 zvýšil, což mohlo být způsobeno tím, že cizinci, kteří ztratili své zaměstnání, přešli na práci na živnostenský list. Spekulativně lze říci, že ekonomická krize mohla podpořit na trhu práce takzvaný „švarc systém“, tedy zaměstnávání „bývalých zaměstnanců“ na živnostenský list.

Graf 4.9: Zaměstnanost cizinců v ČR podle postavení v zaměstnání v letech 1997 – 2009 (k 31.12.)

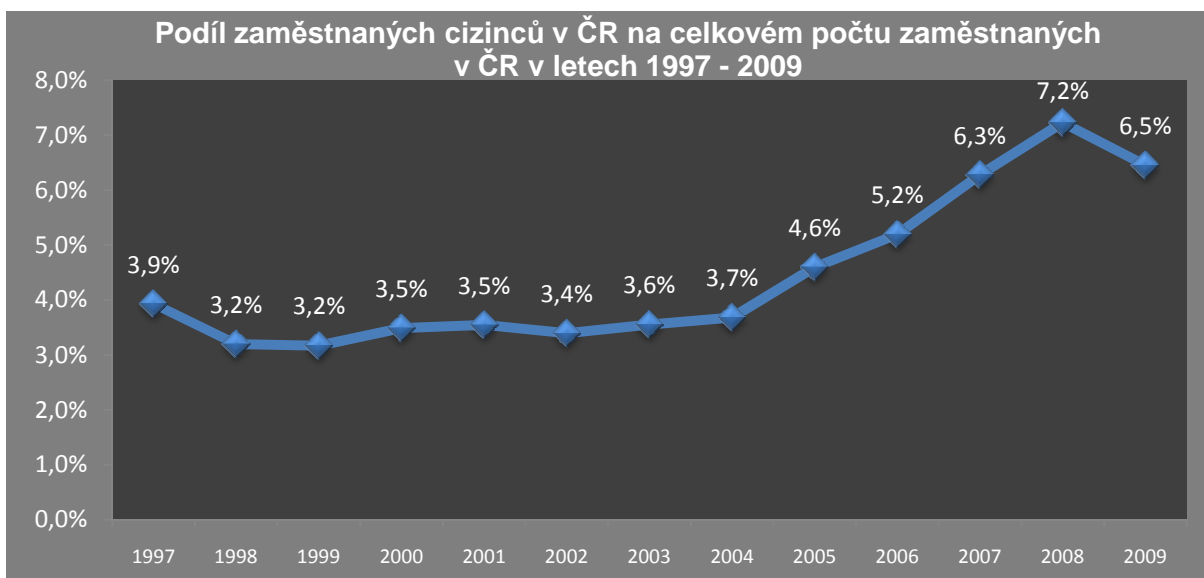
Zdroj: [22], vlastní zpracování

Poměrem součtu evidovaných úřady práce a živnostníků vůči celkovému počtu cizinců v ČR s údaji za rok 2008 vyjde, že téměř 83 %¹⁷ všech cizinců v ČR pracuje.

¹⁷ Zdroj: ČSÚ (2009) a [22], vlastní výpočet

Křivka grafu 4.10 znázorňující podíl zaměstnaných cizinců v ČR na celkovém počtu zaměstnaných v ČR má velmi podobný průběh, jako je zachycen v předešlém grafu 4.9. Z minima, tedy z hodnoty 3,2 % z roku 1998 i 1999, se postupně dostává do svého maxima v roce 2008, které říká, že 7,2 % ze všech zaměstnaných v ČR byli občané jiného státu.

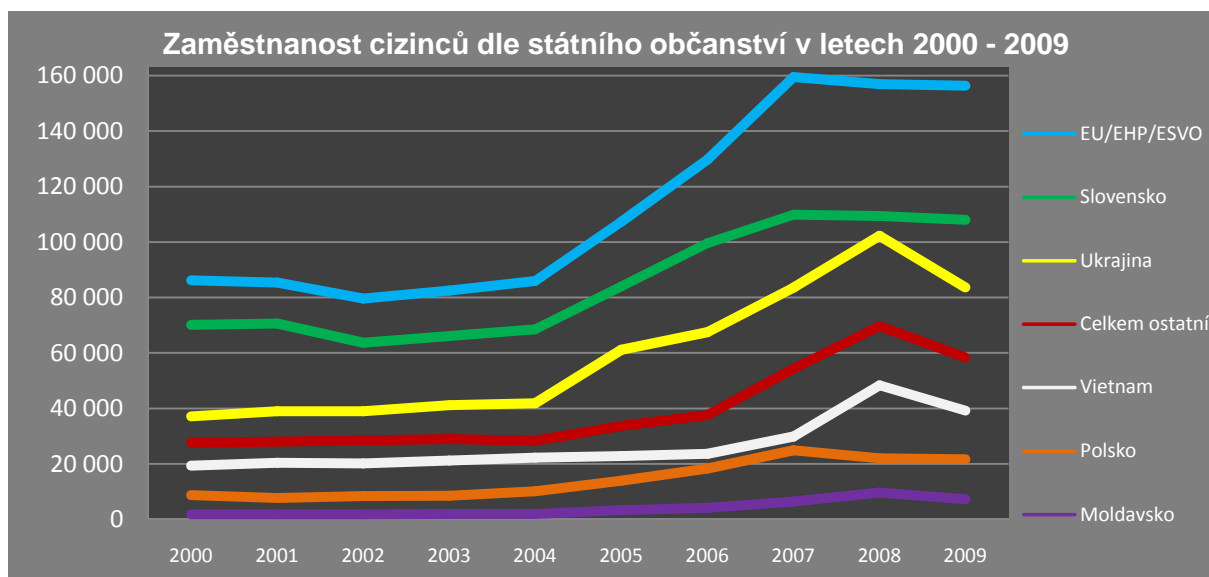
Graf 4.10: Podíl zaměstnaných cizinců v ČR na celkovém počtu zaměstnaných v ČR v letech 1997 - 2009

Zdroj: [22] a [19], vlastní zpracování a výpočty

Dalším zajímavým rysem cizinců na českém trhu práce je jejich složení dle státního občanství. Toto zachycuje graf 4.11. Je zde kromě jednotlivých států zachycena i příslušnost cizinců a jejich státu k EU, respektive EHP či ESVO. Pro počet cizinců na trhu práce je v tomto grafu taktéž zlomový kromě roku 2008 i rok 2004, ve kterém vstoupila ČR do EU, a relativně se tím liberalizovaly podmínky pro vstup na český trh práce (i pro občany z nečlenských zemí – např. jednodušší získání živnostenského listu). Dominantní postavení zde mají především občané Slovenska, kteří přibližně až do roku 2006 determinovali i výsledný vývoj počtu cizinců z členských států EU/EHP/ESVO. Dalšími významnými skupinami na českém trhu práce jsou občané Ukrajiny, Vietnamu, Polska, Moldavska, Ruska a Mongolska.

Graf 4.11: Zaměstnanost cizinců v ČR dle státního občanství v letech 2000 – 2009 (k 31.12.)

Zdroj: [22], vlastní zpracování

Z hlediska důležitosti imigrační politiky pro ekonomiku je důležité znát rozložení cizinců – pracovníků v jednotlivých odvětvích národního hospodářství. Procentuální podíly cizinců a pro porovnání i celkově zaměstnaných pracovníků v jednotlivých odvětvích civilního sektoru jsou zachyceny v tabulce 4.1.

V této tabulce je potvrzen předešlý předpoklad, že značná část cizinců pracuje právě v průmyslu, a že od toho se odvíjí i vzdělanostní požadavky na cizince pracující v ČR. Konkrétně zde pracuje přes 31 % cizinců. Mezi další odvětví, ve kterých pracuje podstatná část cizinců, patří v tabulce zvýrazněné stavebnictví, velkoobchod a maloobchod s opravami a údržbami motorových vozidel. Mezi další avšak méně významná odvětví, ve kterých jednotlivě pracuje méně než 8 % ze všech cizinců, patří profesní, vědecké a technické činnosti, činnosti v oblasti nemovitostí a informační a komunikační činnosti.

Tab. 4.1: Cizinci zaměstnaní v odvětvích národního hospodářství ČR v roce 2008, v %

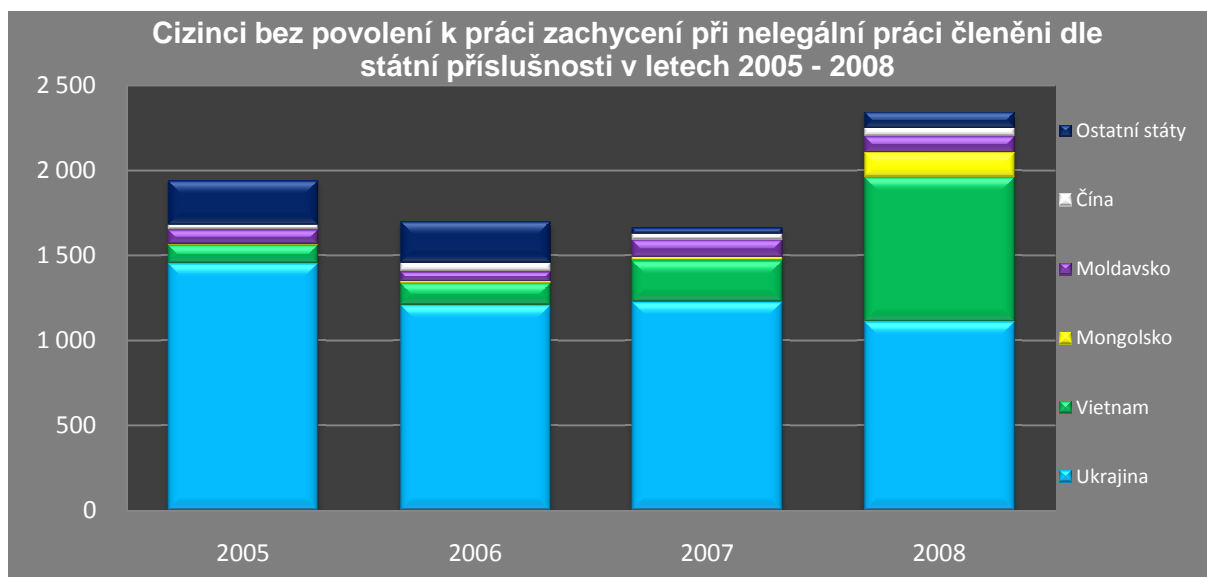
Odvětví	2008	
	Celkem	Cizinci
Pracovníci v civilním sektoru celkem	100,0	100,0
Zemědělství, lesnictví a rybářství	3,1	2,0
Těžba a dobývání	1,1	1,1
Zpracovatelský průmysl	27,7	31,1
Výroba a rozvod elektřiny plynu, tepla a klimatizovaného vzduchu	1,1	0,1
Zásobování vodou, činnosti s odpad. vodami, odpady a sanacemi	1,0	0,4
Stavebnictví	10,6	23,1
Velkoobchod a maloobchod; opravy a údržba motorových vozidel	12,7	16,7
Doprava a skladování	6,2	2,1
Ubytování, stravování a pohostinství	2,4	2,1
Informační a komunikační činnosti	3,3	2,5
Peněžnictví a pojišťovnictví	2,2	0,6
Činnosti v oblasti nemovitostí	0,9	2,5
Profesní, vědecké a technické činnosti	4,2	7,8
Administrativní a podpůrné činnosti	2,6	2,3
Veřejná správa a obrana; povinné sociální zabezpečení	6,0	0,1
Vzdělávání	5,4	1,5
Zdravotní a sociální péče	6,0	1,5
Kulturní, zábavní a rekreační činnosti	1,6	0,7
Ostatní	1,8	1,7
Činnosti domácností	0,0	0,0
Exteritoriální organizace a instituce	0,0	0,1
Nezjištěno	0,0	0,0

Zdroj: [22], vlastní zpracování

Při porovnání procentuálně vyjádřeného počtu všech pracovníků v jednotlivých odvětvích s cizinci, lze sledovat velký rozdíl především ve stavebnictví, kam oproti cizincům směřuje mnohem menší část všech pracovníků. Opačně je tomu pak v odvětvích veřejné správy a obrany, povinné sociální péče, a ve vzdělávání a v odvětví zdravotní a sociální péče.

Často zmiňovaným problémem na českém trhu práce je nelegální práce cizinců. V grafu 4.12 jsou zachyceni cizinci bez pracovního povolení, kteří byli zachyceni v rámci kontrol v letech 2005 – 2008. Tito nelegální pracovníci jsou zde rozděleni dle státního občanství a jasně je zde viditelné, že nejvíce jich má ukrajinskou státní příslušnost, i když jejich počet postupně od roku 2005 klesá. Naopak výrazně vzrostl počet nelegálně pracujících Vietnamců, kteří se tak v tomto ukazateli dostali na druhé místo, a Mongolů. Znepokojujícím může být fakt, že rok 2008 nenavázal na předešlý klesající trend v počtu nelegálně pracujících, což bylo zřejmě zapříčiněno zvýšeným počtem kontrol plynoucích z negativního vývoje na trhu práce v období počátku ekonomické krize.

Graf 4.12: Cizinci bez povolení k práci zachycení v rámci kontrol při nelegální práci dle státní příslušnosti v letech 2005 - 2008

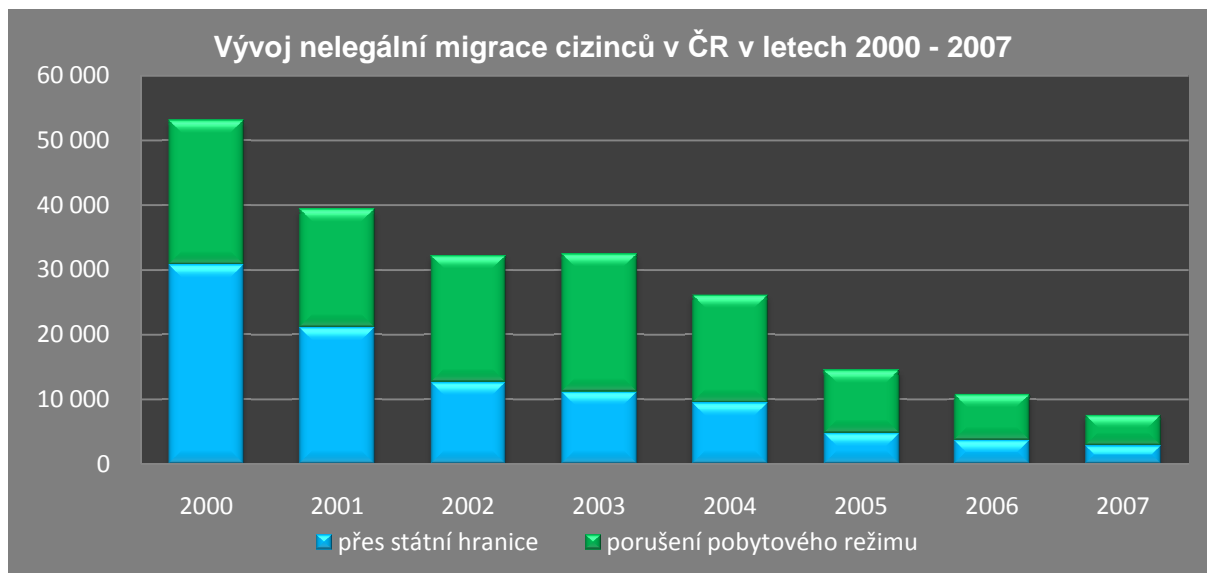

Zdroj: ČSÚ (2009)

4.4 Nelegální imigrace

Na problematiku nelegální práce cizinců navazuje i téma celkové nelegální migrace cizinců v ČR. Údaje týkající se této problematiky jsou zachyceny v grafu 4.13.

Graf 4.13: Vývoj nelegální migrace cizinců v ČR v letech 2000 - 2007

Zdroj: ČSÚ (2009)

Z grafu lze sledovat jednoznačně klesající trend nelegální migrace cizinců způsobený nepovoleným pohybem přes státní hranice a porušením pobytového režimu. Je zde úmyslně

zachycen časový úsek jen po rok 2007, protože na konci tohoto roku nastala výrazná změna pro ČR způsobená Schengenským prostorem¹⁸, jehož součástí se ČR stala 12. prosince 2007. I když již před tímto datem státní hranice se sousedními zeměmi ztratily na dřívějším významu a kontroly nebyly takové, jako před vstupem ČR do EU. Tato událost výrazně přispěla ke snadnější migraci v rámci značné části Evropy.

Po roce 2000 lze sledovat pozitivní vývoj v počtu obyvatelstva, k čemuž kromě nárůstu počtu narozených dětí přispívá i dobrá ekonomická situace, kdy vznikají nová pracovní místa a ekonomika i republika jako celek se stávají přitažlivými pro občany jiných států. To dokazují počty cizinců, kteří zde směřují a usidlují se. A to především dlouhodobě, tedy na dobu delší než jeden rok či natrvalo. O těchto cizincích již pak hovoříme jako o imigrantech. Geograficky je v rámci ČR pro imigranty, kteří jsou z převážné většiny v aktivním ekonomickém věku, nejčastější destinací hlavní město Praha. Důležitou událostí se pro imigraci ČR stal vstup republiky do EU. Tento vstup ale neznamenal jen růst počtu cizinců z ostatních členských zemí v ČR, ale přicházejí sem i ostatní státní příslušníci – mimo členy EU (především Slovensko, Polsko a Německo) sem přicházejí především občané Vietnamu, Moldavska a Ukrajiny, ale také Ruska a Mongolska. Tito cizinci patří také mezi ty, kteří zde pracují nejčastěji nelegálně, k čemuž přispívá i podstatně menší kontrola na státních hranicích ČR. Častějšími imigranty jsou muži, kteří sem přicházejí především za prací, kdežto ženy jako nejčastější důvod příchodu do ČR mají rodinou soudržnost. Většina z nich pak zde pracuje a to především v odvětvích národního hospodářství, která nevyžadují příliš vysoké dosažené vzdělání, i když u žen, které mají nejčastěji jen základní vzdělání nebo jsou bez vzdělání, je často vyžadováno vyšší vzdělání, než kterého dosáhly. I když je o imigrantech či cizincích všeobecně na českém trhu práce většinou pomýšleno jako o levné pracovní síle, která vykonává práci, kterou domácí pracovníci nechtějí vykonávat, je nutné si uvědomit množství špičkových manažerů, kteří zde vedou firmy s obrovským kapitálem a nadnárodním vlivem, a teprve učí ty české, jak dobře takovéto funkce zastávat.

Rostoucí počty imigrantů jistě přispěly k růstu konkurenceschopnosti české ekonomiky a to nejen díky přispění k populačnímu růstu (i když vzhledem k mnohem nižší, téměř poloviční porodnosti, nemohou být řešením demografického problému v ČR), ale i jejich ekonomické aktivitě. Problém však může nastat v probíhající ekonomické krizi, protože tito cizinci jsou často spíše zaměstnanci (v zaměstnaneckém pracovním poměru) než

¹⁸ Prostor, v jehož rámci nejsou na společných státních hranicích vykonávány hraniční kontroly a hranice lze tedy překračovat kdykoli a na jakémkoli místě.

podnikateli (živnostníky). Což v době, kdy není dostatek pracovních míst a firmy své zaměstnance propouštějí, může vést k tomu, že se imigranti můžou stát závislí na sociálním systému či dokonce se realizovat v šedé ekonomice. Proto je nutné, a tato doba to také prověří, mít imigrační politiku s nástroji, které dokážou rychle a efektivně řešit situaci přebytečných (nebo v době ekonomického růstu nedostatečných) pracovníků, a také nedovolí jejich nelegální činnost. Zároveň je důležitá její systémová a právní jednoduchost, která přispěje nejen k jejímu pochopení cizinci, ale i domácími obyvateli.

5 Imigrační politika ČR a zaměstnávání cizinců

Uhl (2005, str. 1) se výstižně nad imigrační politikou a jejím charakterem zamýšlí následovně: „Vzhledem k tomu, že většina států vyznává obecný ústavněprávní princip „co není zakázáno, je dovoleno“, vytváří si pro účely regulace migrace zvláštní obecné pravidlo, že vstup a pobyt je povolen pouze na základě státem vydaného povolení. Veškerý cizinecký režim se pak odvíjí od právní regulace těchto povolení. Pod pojmem „politika“ si mnozí představují ledacos, ale jedna z doktrinálních definic tohoto pojmu definuje politiku jako soubor opatření, kroků a činností obecné i konkrétní povahy, které směřují k dosažení nějakého cíle. Česká republika, stejně jako všechny státy, až na výjimku typu Vatikán, má svou cizineckou politiku, jejímž hlavním nástrojem je právo, respektive ten segment práva, který je nazýván cizineckým právem. V demokratických státech je otázka cizinecké politiky zpravidla jedním z mnoha těžišť veřejné diskuse, protože je provázána s politikou zaměstnanosti, populační politikou a v poslední době také s bezpečnostní politikou.“

5.1 Imigrační politika ČR

V rámci imigrační politiky ČR, stejně jako většiny jiných států, se upravují podmínky vstupu a pobytu a to obecnými pravidly – právními nástroji. Z tohoto hlediska se pak pro regulaci odlišují osoby s právním vztahem ke státu založeným na státním občanství, a jiné osoby, které jsou považovány za cizince, protože nejsou občany tohoto státu.

Gestorem za problematiku mezinárodní migrace a mezinárodní ochrany v České republice, a to jak na úrovni legislativně - koncepční, analytické, tak i realizační, je Ministerstvo vnitra. V rámci ministerstva za tuto oblast zodpovídá odbor azylové a migrační politiky. Důležitým ministerstvem je pak ještě v rámci imigrační politiky ČR i Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, které se podílí především na integraci imigrantů na českém trhu práce. Důležitá je v této oblasti **Koncepce integrace cizinců na území České republiky**. Dalším důležitým orgánem v rámci imigrační politiky ČR je Policie ČR, jejíž rozsáhlé kompetence v této oblasti jsou vymezeny Zákonem č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů. Dozor nad Policií ČR v rámci tohoto zákona při výkonu státní správy vykonává Ministerstvo vnitra, které od Policie ČR zcela převzalo agendu povolování trvalých pobytů a v další etapě převezme agendu vydávání povolení k dlouhodobému pobytu. Mezi doplňkovou avšak důležitou aktivitu Ministerstva vnitra ČR patří vydávání **Zprávy o situaci v oblasti migrace**

na území ČR¹⁹. Od roku 1993 ji pravidelně předkládá vládě ČR a následně Poslanecké Sněmovně Parlamentu ČR, od roku 2000 rovněž Bezpečnostní radě státu.

5.1.1 Vývoj imigrační politiky ČR a její koncepce

Celá oblast problematiky migrace prošla od vzniku samostatné ČR v roce 1993 zásadním vývojem. Z počátku byla ČR především zdrojovou zemí (historicky lze říci tradičně emigrační), což se změnilo na přelomu 20. a 21. století, kdy se ČR stává pro cizince migrující za prací, rodinou atd. cílovou zemí především pro dlouhodobý či trvalý pobyt (jak bylo prokázáno i v předchozí kapitole). Ministerstvo vnitra ČR na svých oficiálních webových stránkách uvádí, vzhledem k vývoji a současnému počtu cizích státních příslušníků na území ČR, mezinárodní migrace a cizinci samotní jsou a musí být jedním z pečlivě řešených témat. Dále zde píše: „V moderní společnosti je nezbytné přistupovat k migraci jako k jednomu z nástrojů ekonomického rozvoje země.“

V roce 2003 přijala vláda ČR základní koncepční materiál v oblasti imigrace – Zásady politiky vlády v oblasti migrace cizinců. Zde jsou v těchto šesti bodech (zásadách) vymezeny základní směry imigrační politiky ČR²⁰:

- 1) ČR s ohledem na mezinárodní závazky, které pro ni vyplnou z členství v Evropské unii, důsledně prosazuje řídicí roli státu v oblasti migrace.
- 2) Migrační politika státu je založena na koordinovaném postupu všech státních orgánů, orgánů územní a zájmové samosprávy a na podpoře ze strany dalších subjektů zabývajících se migrací.
- 3) Migrační politika státu je zaměřena na odstraňování všech forem nelegální migrace a jiných nelegálních aktivit a to jak opatřeními na poli mezinárodní spolupráce, tak i opatřeními národními.
- 4) Migrační politika státu neklade překážky legální migraci, a podporuje imigraci, která je pro stát a společnost v dlouhodobé perspektivě přínosná.
- 5) Realizace migrační politiky státu předpokládá široké zapojení nevládních a dalších organizací občanské společnosti.
- 6) ČR se spolupodílí na úsilí světového a evropského společenství na řešení migračních důsledků humanitárních krizí a na odstraňování příčin těchto jevů.

¹⁹ Využívá podkladů Ministerstva zahraničních věcí ČR, Ministerstva práce a sociálních věcí ČR, Ministerstva spravedlnosti ČR, Ministerstva průmyslu a obchodu ČR, Ministerstva pro místní rozvoj ČR, Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR a Bezpečnostní informační služby.

²⁰ Zdroj: [27]

Jednotlivými zásadami vyjadřuje ČR vůli se aktivně a zodpovědně zabývat imigrační politikou, respektovat závazky plynoucí z mezinárodních úmluv, smluv a doporučení, z čehož vyplývá i vnitrostátní a mezinárodní **podpora legální migrace** a naopak **minimalizace migrace nelegální**. Mezi aktivity ČR podporující legální imigraci patří např. projekt **Výběr kvalifikovaných zahraničních pracovníků**, projekt **Zelených karet** nebo projekt **Dobrovolných návratů**. Tyto projekty jsou rozebrány v následující podkapitole. Segment zaměřený na prevenci nelegální migrace je dle Ministerstva vnitra ČR obsažen zejména v projektech Zahraniční rozvojové spolupráce, ale i dalších projektech finančně podpořených ze strany státu. Existují i Akční plány boje s nelegální migrací, jejichž cílem je zlepšení situace v oblasti nelegální migrace na území České republiky a zmírnění jejích negativních dopadů do četných sfér života společnosti.

Od vstupu ČR do Evropské unie je národní migrační politika ve značné míře řešena v konsensu s partnerskými zeměmi a s využitím instrumentů evropského práva. Vzhledem k tomu, že imigrace je mezinárodní jev dotýkající se všech členů EU, se v říjnu roku 1999 rozhodli nejvyšší představitelé států a vlád vypracovat společnou imigrační politiku, která se v rámci Amsterodamské smlouvy nazývá Azylová a přistěhovalecká politika. Stala se součástí tehdejšího prvního „pilíře“ politik EU (předtím byla Maastrichtskou smlouvou o EU zařazena jako společná unijní politika do třetího pilíře na mezivládní bázi). Cílem byla možnost regulovat migrační toky v souladu s potřebami hospodářství, schopností EU přijímat a integrovat nové imigranty. Politika se ve svém principu zaměřuje především na potírání nelegálních forem migrace a jejích negativních důsledků a na druhé straně se snaží využít přínosy, které plynou z legální migrace, především té pracovní. Měla by působit ve prospěch jak třetích zemí (pro účely jejich rozvoje), tak i EU a to za účelem flexibilního uspokojování nedostatku vlastních pracovníků v určitých odvětvích, vyrovnávání se s nepříznivým demografickým vývojem a následně posílení hospodářského růstu a konkurenceschopnosti EU.

Tyto požadavky se odrazily ve vytvoření **konceptu „globálního přístupu k migraci“** (přijat prostřednictvím Závěrů Evropské rady z prosince 2005), jehož základní myšlenkou je posílení spolupráce a dialogu se třetími zeměmi, bez jejichž zapojení není možné migrační politiku efektivně realizovat. Dalším důležitým dokumentem v rámci migrace byl **Plán politiky legální migrace**, který představoval „cestovní mapu“ pro období let 2006 – 2009, během kterého Evropská komise ve spolupráci s členskými zeměmi koordinovaně realizovala sadu opatření rozdělených do 4 hlavních oblastí – legislativa EU, nelegislativní nástroje

podporující povědomí o imigraci, integrace ekonomických migrantů do společnosti a posílení spolupráce mezi EU a zeměmi původu ekonomických migrantů.²¹ Jedním z posledních impulsů k vytvoření komplexní migrační a azylové politiky EU je **Evropský pakt o migraci a azylu**, který byl formálně přijat Evropskou radou v říjnu 2008 během francouzského předsednictví. Ministerstvo vnitra ČR na svých oficiálních webových stránkách k tomuto paktu píše: „Ačkoliv bylo na tomto poli dosaženo významného pokroku, je tento pokrok stále nedostačující, zejména kvůli přetrvávajícím rozdílům mj. v legislativě a praxi jednotlivých členských zemí.“

Snahy a aktivity EU v této problematice jasně dokazují význam imigrační politiky pro celé společenství a pro dosažení cíle, kterým je být co nejvíce konkurenceschopným prostorem. Na druhou stranu množství těchto aktivit ukazuje na složitost a individuálnost tohoto problému pro celé společenství a jeho jednotlivé státy.

5.1.1 Legislativa imigrační politiky ČR

Jedním ze základních právních dokumentů legislativního rámce imigrační politiky ČR je již zmíněný zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů (dále zákon o pobytu cizinců). Tento zákon se zaměřuje jak na podmínky vstupu tak i pobytu cizinců na území ČR. Dalším pro tuto práci podstatným právním dokumentem je zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů (dále zákon o zaměstnanosti), který upravuje mimo jiné podmínky zaměstnávání cizinců v České republice. Od 1.1.2009 nabyl účinnost ještě zákon č. 382/2008 Sb. (některá ustanovení od 1.1.2010), kterým se mění dva výše zmiňované zákony – přináší řadu změn v oblasti zaměstnávání cizinců a zprostředkování zaměstnání pro cizince v ČR. Obsáhlejší výčet legislativního rámce blíže se týkajícího imigrace do ČR tak, jak jej uvádí Ministerstvo vnitra ČR, je uveden v příloze číslo 1.

Aktuálním znění zákona o pobytu cizinců ovlivněné dokumenty vyplývajícími z členství ČR v EU dělí v rámci legální imigrace pobyt cizinců na území ČR na **přechodný** a na **trvalý**. Cizince neboli fyzické osoby, které nejsou státními občany ČR, dělí z pohledu podmínek vstupu a pobytu na území České republiky do dvou kategorií:

²¹ Komise v tomto dokumentu zdůraznila, že imigraci nelze považovat za řešení problému stárnutí populace. Ohledně legislativy EU bylo po konzultacích s ostatními členskými zeměmi shledáno jako nevyhovující řešení přijetí jednoho rozsáhlého instrumentu, který by obsahoval kategorie nejčastěji migrujících pracovníků, stejně tak jako se nevhodným ukázal „sektorový přístup“.

- 1) „**občané EU**“ – patří zde občané států tvořících Evropskou unii a dalších států, které jsou vázány Smlouvou o Evropském hospodářském prostoru²²,
- 2) **občané** ostatních, tzv. „**třetích**“ států.

Cizinci spadající do první kategorie mají právo volného a časově neomezeného pohybu a pobytu, které je stanoveno Smlouvou o založení Evropských společenství, a to na základě cestovního dokladu, kterým je v tomto případě i doklad totožnosti, aniž by byli povinni žádat o jakoukoliv formu oprávnění k pobytu (ale k tomuto mají právo – aby pak např. mohli požádat o státní občanství ČR). To neplatí pro rodinného příslušníka občana EU, který sám není občanem EU a hodlá v ČR pobývat přechodně po dobu delší než 3 měsíce společně s občanem EU. Tento rodinný příslušník je povinen požádat o povolení k přechodnému pobytu.

Cizinci ze třetích států jsou povinni o povolení vstupu a pobytu žádat.²³ Při vstupu na **krátkodobý pobyt**, jehož doba je stanovena na maximálně 3 měsíce, musejí mít platný cestovní pas opatřený vízem. Problematika víz k pobytu, jejichž délka nepřekročí tři měsíce, spadá do působnosti Ministerstva zahraničních věcí, přičemž Ministerstvo vnitra, resp. odbor azylové a migrační politiky posuzuje zejména bezpečnostní hledisko problému. Vyžaduje-li účel pobytu (např. zaměstnání, podnikání, studium) přítomnost cizince na území delší než 3 měsíce, musí mít cizinec uděleno vízum k pobytu nad 90 dnů. Trvá-li účel pobytu dobu přesahující rok, může cizinec požádat o povolení k **dlouhodobému pobytu**. To ale za podmínky, že předtím pobýval na území ČR na vízum nad 90 dnů. Existují i nové podmínky, za nichž může cizinec požádat o udělení povolení k dlouhodobému pobytu na území ČR, aniž by předtím na území pobýval na základě víza k pobytu nad 90 dnů – účelem pobytu na území však musí být např. společné soužití rodiny, studium, ochrana, vědecký výzkum apod. Dále je zavedena kategorie „právní postavení dlouhodobě pobývajícího rezidenta v ES na území“. Tento statut je cizinci žádajícímu o udělení povolení k **trvalému pobytu** udělen automaticky, splňuje-li podmínku pětiletého nepřetržitého pobytu na území (včetně dalších zákonem stanovených kritérií).

Legislativní aktivity utvářející imigrační politiku ČR stále pokračují, ale oproti předchozím rokům nebyly zaměřeny prioritně na implementaci unijních předpisů. Jednalo se

²² Obdobné postavení, požívají za určitých podmínek stanovených zákonem rodinní příslušníci občanů EU i tehdy, nejsou-li občany těchto států.

²³ Existují výjimky uvedené ve zmíněném zákoně a jednotné vízové politice EU.

především o změny odvozené od zásadních změn jiných právních předpisů, jejichž součástí byla i novela zákona o pobytu cizinců.

Důležitým doplňkem imigrační politiky ČR je návratová politika. MV ČR (2009, str. 6) ji popisuje takto: „Efektivní návratová politika je klíčová při zajišťování veřejné podpory pro prvky, jako je legální migrace a azyl. Prioritou v této souvislosti je uzavírání readmisních dohod. Jejich smyslem je zajistit návraty nelegálních migrantů do země původu. Ministerstvem vnitra je rovněž dlouhodobě řešena problematika asistovaných návratů cizinců. Jedná se zejména o neúspěšné žadatele o mezinárodní ochranu, dále pak o cizince, kterým bylo vydáno rozhodnutí o správním vyhoštění a byla jim stanovena lhůta k vycestování z území České republiky, případně o cizince, kteří byli v souvislosti s vydaným rozhodnutím o správním vyhoštění umístěni v zařízení pro zajištění cizinců.“

5.2 Zaměstnávání cizinců

Z hlediska zákona o zaměstnanosti je zaměstnáváním cizinců rozuměna forma závislého vztahu zaměstnance na zaměstnavateli, kdy zaměstnanec provádí činnost podle pokynů zaměstnavatele v době a na místě zaměstnavatelem k tomu určeném, za předem dohodnutou odměnu. Cizincem se pak rozumí fyzická osoba, která není státním občanem ČR, občanem EU/EHP a Švýcarska, ani jeho rodinným příslušníkem. Může jím být i osoba bez státní příslušnosti. Cizinci, kteří mají na území ČR trvalý pobyt, mají z hlediska zaměstnávání stejné právní postavení jako občané ČR (a EU/EHP a Švýcarska), tzn., že při výběru zaměstnání nejsou omezováni (výjimku tvoří některá povolání).

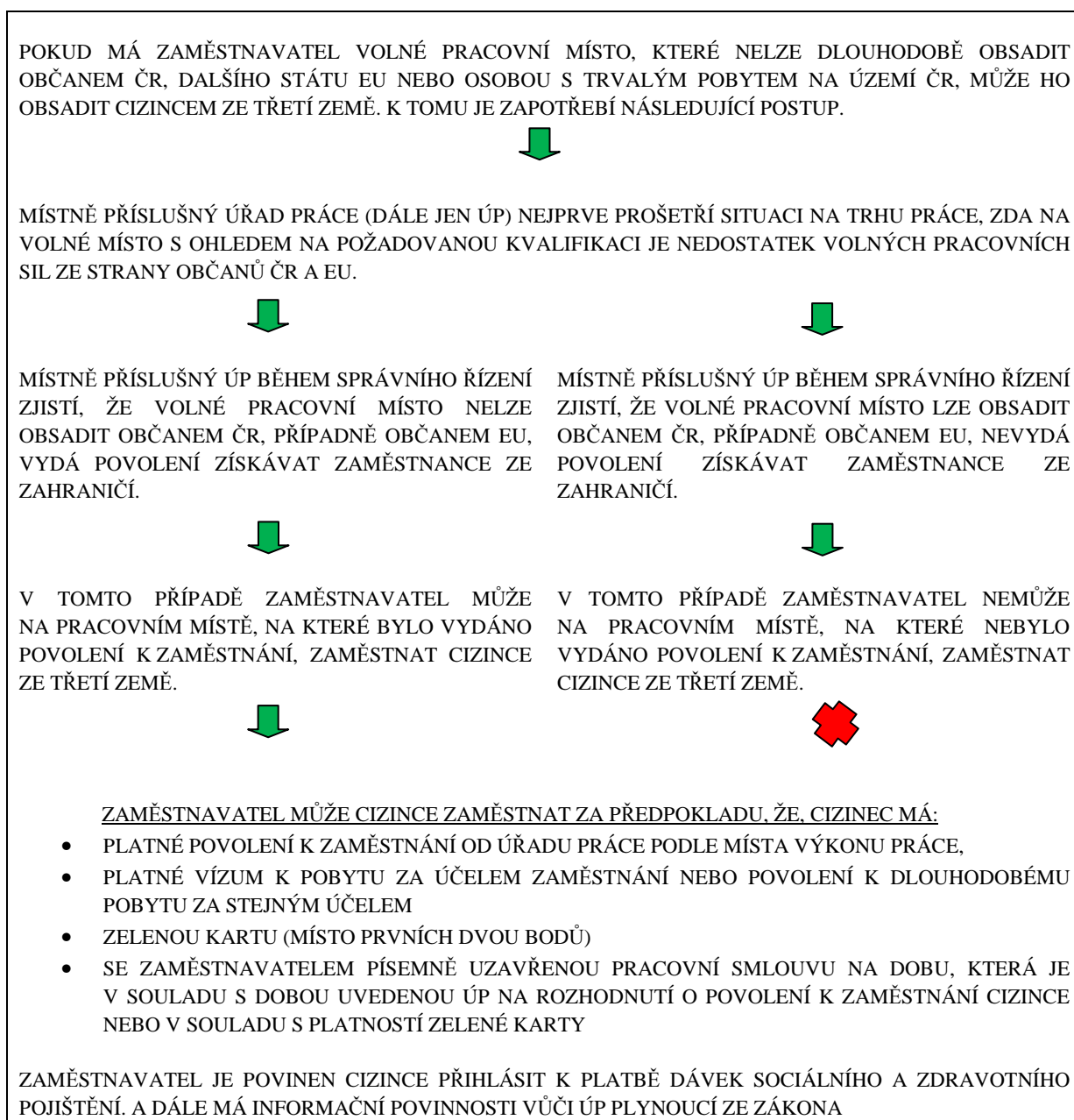
Pracovněprávní vztahy mezi cizincem a zaměstnavatelem se řídí především zákonem č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů (dále jen zákoník práce) - obdobně, jak je tomu i u občanů ČR, a zákonem o zaměstnanosti, podle kterého cizinci mohou být zaměstnáni na území ČR, pokud obdrželi povolení k zaměstnání a povolení k pobytu. Novější alternativou je zaměstnání cizince, který je držitelem zelené karty.

Při cestě k tomu, aby se cizinec stal zaměstnancem, musí být splněny určité podmínky. Cílem této kapitoly není výčet všech alternativ, které lze v legislativě nalézt, ale nastínit nejčastějších případů a složitosti úkonů.

5.2.1 Postup zaměstnavatele při získávání zaměstnanců ze zahraničí

Zjednodušený postup zaměstnavatele, který chce na volné pracovní místo obsadit cizince, je zachycen v tabulce 5.1.

Tab. 5.1: Postupu zaměstnavatele při získávání zaměstnanců ze zahraničí

Zdroj: [24], vlastní zpracování

Tento postup v praxi spoustu zaměstnavatelů stále odrazuje od získávání cizinců ze „třetích zemí“. Vynakládají raději zvýšenou snahu na nalezení vhodného „domácího“ kandidáta. A to často i za cenu snížení požadavků na danou pozici či zvýšení odměny za práci. Pravděpodobným důvodem této praxe je i zkreslený pohled na náročnost tohoto administrativního procesu a nedostatek zkušeností personalistů s náborem cizinců. Proto podniky často využívají agentur práce jako zprostředkovatele při najímání cizinců ze třetích zemí.

5.2.2 Postup cizince při získávání zaměstnání na území ČR

Cizinec musí na místně příslušném úřadu práce **požádat o povolení k zaměstnání** na pracovní místo, které splňuje podmínky možnosti zaměstnání cizince, a to zpravidla před svým příchodem na území ČR (V řízení může být zastoupen zaměstnavatelem nebo i jiným jím zmocněným zástupcem, a to na základě a v rozsahu písemné plné moci). Jakmile si požádal o povolení k zaměstnání, může si na zastupitelském úřadě ČR ve své zemi **podat žádost o vízum k pobytu za účelem zaměstnání (správní řízení o vízu je realizováno současně s řízením o povolení k zaměstnání). Žádost o povolení k zaměstnání obsahuje²⁴:**

- identifikační údaje cizince (tj. jméno, popřípadě jména, příjmení, popřípadě rodné příjmení, státní občanství, rodné číslo nebo datum a místo narození, nebylo-li rodné číslo přiděleno, bydliště),
- adresu v zemi trvalého pobytu a adresu pro doručování zásilek,
- číslo cestovního dokladu a název orgánu, který cestovní doklad vydal,
- identifikační údaje budoucího zaměstnavatele (název, sídlo, IČ),
- druh práce,
- místo výkonu práce a dobu, po kterou by mělo být zaměstnání vykonáváno,
- případně další údaje nezbytné pro výkon zaměstnání.
- přílohy k žádosti: fotokopie stránky cestovního dokladu obsahující základní identifikační údaje cizince; vyjádření zaměstnavatele, že cizince zaměstná; úředně ověřená kopie dokladu o profesní způsobilosti pro obor, ve kterém bude cizinec na území ČR pracovat (výuční list, maturitní vysvědčení, diplom o ukončení vysokoškolského studia apod.).

Cizinec může požádat příslušný ÚP od 3 měsíců až do 30 dnů před uplynutím doby platnosti vydaného povolení k zaměstnání o jeho prodloužení. Podmínkou je, že zaměstnání bude vykonáváno u téhož zaměstnavatele (potvrzuje se vyjádřením zaměstnavatele, že cizince i nadále zaměstná). Jinak tato žádost musí obsahovat stejné náležitosti jako žádost o povolení k zaměstnání.

5.2.2.1 Systémem „zelených karet“

Dosavadní režim povolení k zaměstnání vydávaného úřady práce existuje souběžně se systémem „zelených karet“, který je platný a zavedený od 1.1.2009. „Zelená karta“

²⁴ Zdroj: [25]

představuje nový druh povolení s duálním charakterem k dlouhodobému pobytu cizinců za účelem zaměstnání. To znamená, že jedním úředním úkonem je uděleno povolení k dlouhodobému pobytu i povolení k zaměstnání, což znamená odstranění nadbytečných administrativních překážek, které brání rychlému přístupu cizinců na trh práce na volná pracovní místa, která se nedaří obsadit zájemcem o zaměstnání z řad českých občanů nebo občanů EU/EHP a Švýcarska. Povolení k dlouhodobému pobytu v režimu „zelená karta“ je vydáváno ve 3 kategoriích:

- A – pro vysokoškolsky kvalifikované pracovníky a klíčový personál (na dobu až 3 roky)
- B – pro pracovníky na pracovních pozicích minimálně s požadavkem vyučen (na dobu až 2 roky)
- C – pro ostatní pracovníky (na dobu až 2 roky)

V praxi to funguje tak, že cizinec, který má zájem o zaměstnání v ČR, si nejprve vyhledá vhodné volné místo v centrální evidenci volných pracovních míst (na internetových stránkách Ministerstva práce a sociálních věcí ČR) obsaditelných držiteli „zelené karty“. Pak na zastupitelském úřadu České republiky v zahraničí požádá o vydání „zelené karty“ na vybrané pracovní místo, přičemž mimo jiné musí doložit, že splňuje požadovanou kvalifikaci pro dané zaměstnání. Ministerstvo vnitra o vydání rozhodne do 30 dnů. O vydání „zelené karty“ může od 1. ledna 2009 požádat pouze státní příslušník 12 zemí – konkrétně Austrálie, Černé Hory, Chorvatska, Japonska, Kanady, Korejské republiky, Nového Zélandu, Bosny a Hercegoviny, Makedonie, USA, Srbska a Ukrajiny. Jak MV ČR (2009) uvádí, výběr zemí zásadně ovlivnil průběh hospodářské recese.

5.2.2.2 Pomoc cizincům při hledání práce v ČR

Při hledání zaměstnání mohou cizinci využít například speciální internetovou aplikaci – na adrese **www.praceprocizince.cz** mohou umístit svůj životopis, který je přístupný zaměstnavatelům v ČR. Nebo naopak mohou hledat v databázi volných pracovních míst, která jsou na území ČR (databáze využívá informace ze všech úřadů práce v ČR). Využívání těchto služeb je zdarma. Jinou alternativou jsou přímo jednotlivé **úřady práce** nebo soukromé **zprostředkovatelské agentury práce**, které jsou legální a s licenci – tedy povolené Ministerstvem práce a sociálních věcí ČR. Za zprostředkování nesmí agentura ani

úřad práce vyžadovat od cizince hledajícího zaměstnání žádnou úhradu ani žádné srážky z jeho možné budoucí mzdy či jiné odměny za vykonanou práci.

V poslední době dochází ke zpříšňování právní úpravy činnosti agentur. Novou podmínkou pro udělení povolení ke zprostředkování zaměstnání je souhlas Ministerstva vnitra ČR. Povolení ke zprostředkování je nyní možno odejmout i v případech, kdy MV ČR odvolá svůj souhlas s jeho vydáním nebo agentura poruší stanovené povinnosti plynoucí ze zákoníku práce nebo zákona o zaměstnanosti. V souvislosti se zavedením „zelených karet“ legislativní úprava nedovoluje agenturám práce dočasně přidělovat k výkonu práce u uživatele zaměstnance, který je držitelem zelené karty.

5.2.3 Projekt „Výběr kvalifikovaných zahraničních pracovníků“

Projekt Výběr kvalifikovaných zahraničních pracovníků (dále jen projekt) byl spuštěn 28. července 2003 a jeho pilotní fáze trvala 5 let. Jeho další pokračování je v nepilotní fázi. Cílem tohoto projektu bylo a je přivést do ČR kvalifikované zahraniční pracovníky, kteří by přispívali k rozvoji ekonomiky a společně s jejich rodinami se natrvalo integrovali do společnosti. Projekt má dále vyzkoušet a optimalizovat nástroje aktivního migračního managementu a najít úzká místa v legislativě v oblasti pracovní migrace.²⁵

Podmínkou ke vstupu do projektu je, kromě občanství jedné z vybraných zemí²⁶ nebo absolutoria české vysoké nebo střední školy, povolení k zaměstnání a vízum k pobytu nad 90 dnů za účelem zaměstnání nebo povolení k dlouhodobému pobytu za účelem zaměstnání, případně „zelená karta“; minimálně středoškolské vzdělání s maturitní zkouškou a dostatečné bodové ohodnocení ve výběrové proceduře.

Česká republika nabízí vybraným kvalifikovaným pracovníkům možnost požádat ve zkrácené lhůtě po 1,5 roce (kategorie vysoce kvalifikovaných pracovníků) nebo 2,5 letech (standardní kategorie kvalifikovaných pracovníků) práce a života v ČR o povolení k trvalému pobytu (jinak po 5 letech). Do kategorie vysoce kvalifikovaných pracovníků jsou zařazeni vybraní vysokoškolsky vzdělaní účastníci projektu zaměstnaní v ČR na pozici, která vyžaduje vysokoškolské vzdělání a odpovídá jejich kvalifikaci (vzdělání nebo praxi). Trvalý pobyt

²⁵ [23]

²⁶ Mezi ně patří: Albánie, Argentina, Arménie, Austrálie, Ázerbájdžán, Bělorusko, Bosna a Hercegovina, Brazílie, Černá Hora, Filipíny, Gruzie, Guatemala, Honduras, Chile, Chorvatsko, Indie, Indonésie, Izrael, Japonsko, Jihoafrická republika, Kambodža, Kanada, Kazachstán, Korejská republika, Kostarika, Kuba, Kyrgyzstán, Laos, Makedonie, Malajsie, Mexiko, Moldavsko, Myanmar, Nepál, Nikaragua, Nový Zéland, Panama, Paraguay, Ruská federace, Salvador, Singapur, Spojené státy americké, Srbsko, Srí Lanka, Tádžikistán, Thajsko, Turecko, Turkmenistán, Ukrajina, Uruguay a Uzbekistán.

mohou získat společně s účastníky projektu i **nejbližší rodinní příslušníci**. Účastníci projektu získají v ČR **60 denní ochrannou lhůtu na nalezení nového pracovního místa**, pokud během prvního roku účasti v projektu předchozí místo neztratili vlastní vinou. V průběhu dalších let účasti v projektu se jeho účastníkům poskytuje ochranná lhůta i v případech ztráty zaměstnání z dalších důvodů. V této lhůtě nepřijdou o vízum a pobyt v ČR se jim nepřerušuje.

Ke dni 31. 12. 2008 bylo v projektu 1 281²⁷ účastníků. Vysokoškolské vzdělání má 1 014²⁸ účastníků projektu, 267²⁹ z nich jsou středoškoláci. Nejvíce účastníků pochází z Ukrajiny, Ruska, Bulharska a Běloruska. Nejčastěji zde pracují v oboru IT, technických profesích nebo administrativě. Ke dni 31. 12. 2008 získalo trvalý pobyt ve zkrácené lhůtě již 303³⁰ účastníků. Jednoznačnou snahou tohoto projektu je přivést i více kvalifikované pracovníky, kteří by zde našli uplatnění na trhu práce. Zároveň je v nich viděn i sociální (demografický) potenciál, a proto jim jsou nabízeny zvýhodněné podmínky pro získání trvalého pobytu. Z národnostního složení, které tvoří Slované, lze usuzovat i jejich kulturní a jazykovou blízkost, což přispívá k jejich snadnější integraci.

5.2.4 Podnikání cizinců v ČR

MV ČR (2009) zmiňuje problém vysokého zneužívání pobytového oprávnění za účelem podnikání. Jako důvod uvádí, že udělení víza za účelem podnikání je doposud podmíněno pouze příslibem vydání živnostenského oprávnění a následná kontrola realizace tohoto účelu pobytu je téměř nemožná. Důsledkem je faktická nemožnost takové pobytové oprávnění zrušit z důvodu neplnění účelu pobytu. Z tohoto důvodu je zde upozorněno na nutnost nově stanovit podmínky, za nichž je cizinci za účelem podnikání uděleno vízum nebo povolení k dlouhodobému pobytu, tak, aby byla ze strany státu zajištěna kontrolovatelnost tohoto institutu. V MV ČR (2009, str. 51) se doslova píše: „Do budoucna je neudržitelné, aby byl tento institut ponechán v nezměněné podobě, jelikož neumožňuje v odpovídající podobě regulovat či usměrňovat příliv cizinců na území České republiky dle aktuálních potřeb. Podle získaných informací z jiných členských států Evropské unie není v EU stát, který by měl systém podnikatelských víz nastaven tak otevřeně jako České republice.“ Odtud pravděpodobně plyne rostoucí počet živnostníků v ČR i v době ekonomické krize, jak bylo vysledováno v předešlé kapitole analyzující imigraci v ČR.

²⁷ MV ČR (2009)

²⁸ MV ČR (2009)

²⁹ MV ČR (2009)

³⁰ MV ČR (2009)

5.2.5 Negativní jevy spojené s imigrační politikou ČR

Vysoký počet cizinců se stal potenciálním problémem v době hospodářské krize. V souvislosti s dopadem hospodářské krize a propouštěním pracovníků včetně těch zahraničních, předložilo Ministerstvo vnitra na konci roku 2008 vládě materiál, jehož součástí byl „Projekt pomoci cizincům, kteří se v důsledku krize ocitli bez finančních prostředků a možnosti pracovního uplatnění“. Dobrovolný návrat se v rámci projektu nabízel především jako preventivní opatření k předejití možným pádům do ilegality a následným nuceným vyhoštěním. Cizinci je tak umožněno vrátit se zpět do země původu za humánních podmínek a neohrožuje tak možnost svého budoucího návratu do ČR.

Stát nabídl cizincům nejen bezplatnou letenku, ale i částku 500 eur pro dospělého a 250 euro pro dítě, pokud z České republiky odjedou domů. Později se částka snížila na 300, resp. 150 euro, ale do projektu se mohli přihlásit i cizinci, kteří v Česku pobývali nelegálně. Celkem nabídku využilo přes dva tisíce osob (původní předpoklady byly až na úrovni čtyř tisíc osob) a ministerstvo na jejich návrat vynaložilo přes 60 milionů Kč³¹. Vzhledem k celkovému počtu cizinců se však jednalo jen o minimální odliv registrovaný touto cestou a zmiňované hrozby tehdejším ministrem vnitra Ivanem Lagerem, ke kterým patřilo např. nárůst protiprávního jednání spojeného s obcházením imigrační politiky, nárůst xenofobních nálad mezi většinou, nárůst nelegálního zaměstnávání atd., se nenaplnily. Většinu cizinců, která z ČR v době krize odešla, donutila k odchodu samotná situace na trhu práce, což jen potvrzuje, že většina cizinců jde do ČR primárně za prací a výdělkem, a ne kvůli sociálnímu systému (k tomu přispívá i fakt, že na dávky ze sociálního systému mají nárok až po jednom roce účasti v něm). Situace na trhu práce (poptávka po práci) je tak přirozeným regulátorem a není nutný větší a nepřirozený zásah státu.

Ve Zprávě o migraci za rok 2008 se zmiňuje např. zneužívání víz k pobytu do 90 dní, kdy zprostředkovatel práce, tzv. „klient“ nedostojí svým slibům a nezajistí cizincům práci, ale Ti zde i přesto pobývají a vykonávají výdělečnou činnost. Při tom značnou část výdělků odvádějí klientovi a zbytek posílají domů, kde se často zadlužují, a pak zde žijí na hranici chudoby.

Dalším problémem je obchodování s formuláři k pozvání do ČR. Jsou podepisovány lidmi, kteří tyto cizince ani neznají. Do této činnosti se zapojují i firmy a pracovní agentury, které sem takto dostávají velké množství cizinců. Ti na toto pozvání,

³¹ [29]

které zaplatí ještě doma před odjezdem, přijedou, ale přitom v rámci schengenského prostoru putují dále na západ, kde předstírají, že neví, že jinde jim toto vízum neplatí.

U víz nad 90 dní se velmi často stává, že při rozhovoru na zastupitelském úřadě ČR je zjištěno, že účel uvedený na žádosti není pravdivý a tito lidé ani neví, kde budou pobývat a co budou dělat. Množství žádostí je tak zamítnuto vzhledem k obavě o zneužití víza k jinému účelu. Z tohoto pak vyplývá, že víza jsou zařizována zprostředkovatelskými agenturami a cizinec nemá ponětí o účelu pobytu.

Problémy se vyskytují taktéž v souvislosti s udělením pobytového oprávnění za účelem „účasti v právnické osobě“. Pobytové oprávnění bývá zneužíváno např. k nelegální práci, zajišťování zprostředkovatelské činnosti, trestné činnosti, investování do nemovitostí a s tím mnohdy souvisí praní špinavých peněz. Uvedený účel pobytu zneužívali především státní příslušníci Ukrajiny, dále pak Ruska, Moldávie, Běloruska. Toto se řeší tak, že účel „účasť v právnické osobě“ je již vztažen pouze ke statutárním orgánům právnických osob.

Stále aktuální jsou i nelegální účelové sňatky, studia v soukromých zahraničních školách a padělání dokladů.

Imigrační politika ČR prošla v nedávné minulosti značným vývojem. Lze sledovat neustálý legislativní vývoj, který tvoří páteř imigrační politiky ČR, což je běžná praxe i ve většině jiných států. Důležitým okamžikem byl v této problematice vstup ČR do EU a přejímání právních dokumentů a tvorba společné imigrační politiky, která však do značné míry zůstává i individuální pro každý stát.

Ministerstvo vnitra ČR, které je gestorem imigrační politiky, si uvědomuje mezery, které v legislativě jsou a snaží se je napravovat. Každý rok vydává Zprávu o migraci za předešlý rok a uvádí zde nejdůležitější události, čímž problematiku imigrace dobře mapuje.

Jak bylo zmíněno, imigrační politika se stále vyvíjí, avšak stále stojí na zásadách jako je potírání nelegální imigrace a naopak podpora takové legální migrace, která přispívá k rozvoji hospodářství. Konkrétním příkladem tohoto jsou projekty „zelené karty“, usnadňující administrativu a celkovou náročnost imigrace do ČR a získání zaměstnání, a „Výběr kvalifikovaných zahraničních pracovníků“, který podporuje příliv výše kvalifikovaných pracovníků a jejich rodin s možností jejich úplné integrace a trvalého pobytu. Potírání nelegální imigrace pak probíhá např. skrze zpřísnování podmínek fungování agentur práce. Jinak je praxe v potírání nelegální migrace především v rukou Polici ČR.

„Otazníky a vykřičníky“ pak lze spatřovat např. v otázce získání živnostenského oprávnění, vhodnosti či nevhodnosti dobrovolných návratů spojených s hospodářskou krizí, stále rozsáhlejším legislativním rámcem a množstvím kontrol u zaměstnavatelů.

Jak zde bylo popsáno, cizinci – občané třetích zemí, mohou obsadit pouze ta volná pracovní místa, o která nemají „ostatní“ zájem. Navíc procedura, kterou zaměstnavatel i cizinec musí podstoupit, je stále administrativně náročná a podléhá i správnímu poplatku. Pro zaměstnavatele je tak stále relativně jednodušší zaměstnávat osoby, které nemusejí mít povolení k zaměstnání či zelenou kartu. K zaměstnávání občanů třetích zemí se tak zaměstnavatelé uchylují až k jako poslední možnosti (vyjma pracovních agentur). Vzhledem k výše zmíněnému a ke struktuře (především té vzdělanosti) občanů třetích zemí a sektorů národního hospodářství, do kterých směřují, nelze proto často zmiňovaný výrok, že cizinci berou práci ostatním, považovat za zcela pravdivý. Z úst politiků jde v rámci tohoto výroku především o získávání voličů než o výrok podložený fakty, což dokládají i v práci zmíněné empirické studie. Cizinci spíše na českém trhu práce vyplňují mezery, které nechávají občané EU.

6 Závěr

Migrace je specifickým druhem pohybu obyvatelstva. Správně je chápána jako pobyt jedince na jiném místě, než kde se narodil, po dobu delší než jeden rok. Při tom logicky dochází k tomu, že sebou nenesou jen přesun fyzických osob, ale i statků, znalostí, pracovního kapitálu, kultury a zvyků.

Migrace se stává jak příčinou, tak i důsledkem prostorových změn v organizaci společnosti. Jde o široký komplex jevů, příčin a následků, který zkoumá několik vědeckých disciplín včetně ekonomie.

Po průmyslové revoluci se vědy zabývaly především migrací v rámci státu, současným fenoménem je její mezinárodní charakter zapříčiněný globalizačními a integračními sklony společnosti. Mezi nejčastější důvody migrace patří různé politické, sociální a především ekonomické podmínky a potřeby. Odtud pak plyne nejzákladnější dělení migrace na dobrovolnou a nucenou.

Na poli ekonomie existují již dlouho snahy vytvořit teorie migrace, kterých je několik. Vždy však zachycují „jen část“ problematiky migrace, což jen potvrzuje interdisciplinaritu migrace. Je důležité tyto nejzásadnější teorie znát, každá z nich totiž přináší smysluplné poznatky, které pomáhají jejímu pochopení. Jedním z novějších přístupů je teorie migračních systémů, která klade důraz na mezinárodní vztahy, národní hospodářství, kolektivní jednání a institucionální faktory ve spojení s ekonomickým rozvojem. Základním předpokladem této teorie je, že migrace mění sociální, kulturní, ekonomické a institucionální podmínky jak vysílající, tak i přijímající země. To znamená, že mění podmínky rozvoje v celém prostoru, ve kterém migrační procesy působí. Právě spojení migrace a ekonomického rozvoje je především v poslední době předmětem zkoumání ekonomů, kteří tvrdí, že pro ekonomický rozvoj (jak země přijímající tak i vysílající) je migrace důležitá.

Mezi vědci zabývajícími se imigrací existuje shoda, že imigrace pro „hostící“ trh práce a ekonomiku obecně škodlivá není. Dopad imigrace na mzdy, pokud bude vůbec zaznamenaný, bude větší na uzavřenějším trhu práce a větší bude v krátkodobém horizontu než v dlouhodobém. V dlouhém období lze očekávat, že se při imigraci sníží míra nezaměstnanosti. V krátkém období příjezd imigrantů může mírně zvýšit nezaměstnanost a zároveň způsobí zvýšení participace domácí pracovní síly na trhu práce. Imigrace také ovlivňuje mzdové nerovnosti. Pozitivní dopady lze sledovat na produktivitu, technologickou

změnu nebo zahraniční obchod. Zde především na dovoz, což ale v důsledku působí na zhoršování obchodní bilance. Pozitivní vliv lze dále spatřovat na fiskální rozpočty - imigranti spíše přinášejí více daňových příjmů pro stát než více vládních výdajů a státních plateb na sociální zabezpečení, přičemž se pozitivní vliv postupem času zvyšuje. Platnost těchto závěrů vycházejících z empirických studií lze předpokládat i pro českou ekonomiku a to vzhledem k socioekonomické struktuře a charakteristice cizinců.

České národní hospodářství je vzhledem ke své struktuře přitažlivé spíše pro méně kvalifikované pracovníky, kteří pracují především na pozicích v průmyslu a stavebnictví. Klíčovými vlastnostmi pro jejich najímání se tak stávají nízké mzdové požadavky a fyzická zdatnost. Aby je však zaměstnavatelé mohli na práci legálně najmout, nesmí být o tuto pozici delší dobu zájem mezi občany EU. Samotný administrativní proces není snadný ani pro zaměstnavatele ani cizince, který o tuto práci má zájem. Po roce 2000, kdy byla dobrá ekonomická situace v ČR, a vznikala nová pracovní místa a byl nedostatek pracovníků, byli cizinci vhodným zdrojem pro zaplnění těchto pracovních míst, o která nebyl jeven zájem občany EU, ať už kvůli nízké odměně za práci či jiným důvodům. K přílivu imigrantů značně přispěl i proces zjednodušování výkonu legislativy v běžné praxi. Příkladem je i projekt „zelených karet“. Ve zhoršené ekonomické situaci je často „politické vhodné“ označovat imigranty za ty, co berou domácím práci. Imigranti v těchto situacích, alespoň to tedy platí pro případ ČR, sami odcházejí. A to proto, že pominul důvod, pro který sem přišli, tedy práce a výdělek.

Stejně, jak pro imigraci, tak i pro samotnou imigrační politiku ČR, byl důležitým okamžikem vstup ČR do EU. Znamenal přejímání právních dokumentů a tvorbu společné imigrační politiky, která však do značné míry zůstává i individuální.

Imigrační politika ČR je nastavena především tak, aby podporovala legální imigraci a potírala tu nelegální, a aby cizinci (občané třetích států) doplňovali mezery na trhu práce. V rámci různých projektů se podporuje příliv lépe kvalifikovaných cizinců a jejich integrace, zjednodušování procesu uplatnění na trhu práce apod. Jde tedy i o využívání doplňkových avšak velice důležitých nástrojů aktivního managementu imigrace, které tak ulevují složité legislativě a jsou pro imigranty srozumitelnější. Lze zde zařadit i např. využití komunikačních nástrojů, jako je internet.

Dobrym výsledkem imigrační politiky je, že přicházejí imigranti, kteří jsou z převážné většiny v aktivním ekonomickém věku a přicházejí za prací.

Důležitými a problémovými tématy jsou pro imigrační politiku ČR např. získání a následné zneužívání živnostenského oprávnění k jiným účelům pobytu, stále rozsáhlejší legislativní rámec a dle mého názoru nedostatečné množství kontrol u zaměstnavatelů (především ve stavebnictví). Přísnější postup by znamenal přirozenou výstrahu pro ty, kteří zde zamýšlejí imigrovat nelegálně.

Řešení dobrovolných návratů v době ekonomické krize spojeného s růstem rizika ztráty zaměstnání cizinců a jejich následné zátěže pro stát (např. ilegalita) nebylo dle mého názoru koncepční, spíše šlo o jednorázovou akci s politickým kontextem. Podobný postup zvolilo i Španělsko, za což bylo společně s ČR na mezinárodním poli kritizováno. V této době se ukázalo jak riziko imigrace, tak i kvalita celkového nastavení imigrační politiky ČR.

Sektorová struktura národního hospodářství klade nároky především na vysoké počty pracovníků v průmyslu a stavebnictví. Tam jsou potřeba především lidé fyzicky zdatní s nepříliš vysokými nároky na mzdy a mladšího věku. Těmto potřebám však příliš neodpovídá věková struktura obyvatelstva ČR a také rostoucí počet více kvalifikovaných lidí, kteří hledají uplatnění především v sektoru služeb. Tento nesoulad je tak vhodné řešit s pomocí kvalitní imigrační politiky, která přivede právě takové imigranty, kteří budou odpovídat struktuře národního hospodářství tak, aby se uplatnili na trhu práce a nebyli přítěží pro sociální systém či dokonce se nestali součástí šedé ekonomiky. Dle mého názoru imigrační politika ČR takto vesměs řídí příliv cizinců s vhodnou socioekonomickou strukturou. Tedy, že přicházejí imigranti vhodní jak pro trh práce, tak i pro skladbu obyvatelstva (s potenciálem založení rodiny a rozšířením demografické „základny“). Tzn. takoví, kteří nezatěžují sociální systém, ale jsou pro něho naopak zdrojem. Tyto závěry jsou i v souladu se závěry empirických studií o dopadu imigrace a imigrační politiky na ekonomiku, které jsou v této práci obsaženy. Proto dle mého názoru odpovídá imigrační politika ČR potřebám ekonomiky.

Existuje mnoho ekonomických, sociálních, institucionálních a environmentálních aspektů dopadu imigrace, které jdou nad její rámec a obsah a ovlivňují ekonomické výsledky země. Je však důležité upozornit i na to, že i přes ekonomický zisk plynoucí z imigrace, existují nejen vítězové, ale i poražení jak v zemích původu imigrantů, tak i zemích cílových.

Seznam použité literatury

Knihy, příspěvky ve sborníku

- [1] BARŠA, P.; BARŠOVÁ, A. *Přistěhovalectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku*. 1. vyd. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2005. 308 s. ISBN 80-210-3875-6.
- [2] CASTLES, S.; MILLER, M. J. *The Age of Migration*. 3. vyd. New York: Palgrave Macmillan, 2003. 338 s. ISBN 0-333-94880-7.
- [3] ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Cizinci v ČR 2009*. Praha: Český statistický úřad, 2009. ISBN 978-80-250-1993-1. Dostupný z WWW: <<http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/p/1414-09>>.
- [4] DRBOHLAV, D.; UHEREK, Z. Reflexe migračních teorií. *Geografie - Sborník ČGS, 2007*, ročník 112, č. 2, s. 125-141. ISSN 1212-0014. Dostupný z WWW: <<http://web.natur.cuni.cz/ksgrrsek/illegal/clanky/Uherek-Teorie.pdf>>.

Tištěná periodika

- [5] BORJAS, G. J. The labor demand curve is downward sloping: reexamining the impact of immigration on the labor market. *The Quarterly Journal of Economics*, 2003, November, no 118, s. 1335 – 1374. ISSN 0033-5533. Dostupný z WWW: <<http://www.hks.harvard.edu/fs/gborjas/Papers/QJE2003.pdf>>.
- [6] JANKŮ, K. Moderní migrace. Stěhování se zvláštním významem. *Sociální studia: Časopis Fakulty sociálních studií MU*, 2006, roč. 3, č. 1, s. 13 -27. ISSN 1214-813X. Dostupný z WWW: <http://aa.ecn.cz/img_upload/79a33131c9c4293e0fcef50bfa263ef/KJanku_Moderni_migracestehovanisezvlastnimvyznamem.pdf>.

Elektronické publikace

- [7] BORJAS, G. J. The economic analysis of immigration. *Handbook of Labor Economics* [online]. 1999, vol. 3, part 1, s. 1697-1760 [cit. 2010-03-15]. Dostupný z WWW: <<http://www.ppge.ufrgs.br/giacomo/arquivos/eco02268/borjas-1999.pdf>>.
- [8] COCHRANE, B.; POOT, J. Measuring the Economic Impact of Immigration: A Scoping Paper. *Population Studies Centre - University of Waikato* [online]. 2004, December [cit. 2010-02-20]. Dostupný z WWW:

- <<http://www.immigration.govt.nz/NR/rdonlyres/CC67A9CF-CDF5-4F87-9790-C6F61EBEEB18/0/ScopingpaperontheEconomicImpactsofImmigration.pdf>>.
- [9] DE HAAS, H. Migration and Development. *University of Oxford: International Migration Institute* [online]. 2008, working paper no. 9 [cit. 2010-02-20]. Dostupný z WWW: <<http://www.imi.ox.ac.uk/news-store/working-paper-9-published-migration-and-development-theory>>.
- [10] LEE, R. D.; MILLER, T. Immigration, Social Security, and Broader Fiscal Impacts. *American Economic Review* [online]. 2000, vol. 90, s. 350-354 [cit. 2010-03-25]. Dostupný z WWW: <<http://www.rau.ro/intranet/Aer/2000/9002/90020350.pdf>>.
- [11] LONGHI, S., et al. A Meta-Analytic Assessment of the Effect of Immigration on Wages. *Tinbergen Institute Discussion Papers* [online]. 2004, no. 134/3 [cit. 2010-03-25]. Dostupný z WWW: <<http://www.tinbergen.nl/discussionpapers/04134.pdf>>.
- [12] MV ČR. Zpráva o situaci v oblasti migrace na území České republiky v roce 2008. *MV ČR* [online]. 2009, [cit. 2010-04-16]. Dostupný z WWW: <<http://www.mvcr.cz/clanek/migracni-a-azylova-politika-ceske-republiky-470144.aspx?q=Y2hudW09NA%3D%3D>>.
- [13] ŠIMEK, M. Trh práce. *Vysoká škola podnikání, a.s., Ostrava* [online]. 2005, [cit. 2010-03-20]. Dostupný z WWW: <http://www.rongce.cz/dokumenty/skripta_VS/M_2_trh_prace.pdf>.
- [14] UHL, P. Úvahy nad českým cizineckým právem. *Migrace online* [online]. 2005, srpen [cit. 2010-04-15]. Dostupný z WWW: <<http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=1955198>>.
- [15] VOJTKOVÁ, M. Teorie mezinárodní migrace. *Socioweb* [online]. 2005, duben [cit. 2010-03-29]. Dostupný z WWW: <<http://www.socioweb.cz/index.php3?disp=teorie&shw=197&lst=111>>.

Internetové zdroje

- [16] AMNESTI INTERNATIONAL ČR [online]. Poslední revize 2009 [cit. 2010-03-15]. Dostupný z: <<http://www.amnesty.cz/kampane-projekty/tema/Uprchlíci-mají-sva-prava/>>.
- [17] ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD [online]. Poslední revize 2009 [cit. 2010-03-23]. Dostupný z: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/obyvatelstvo_hu>.
- [18] ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD [online]. Poslední revize 2008 [cit. 2010-03-22]. Dostupný z: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/oby_cr_m>.

- [19] ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD [online]. Poslední revize 2007 [cit. 2010-03-22]. Dostupný z: <http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/tabulky/ciz_pocet_cizincu-001>.
- [20] ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD [online]. Poslední revize 2007 [cit. 2010-03-22]. Dostupný z: <http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/tabulky/ciz_pocet_cizincu-008>.
- [21] ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD [online]. Poslední revize 2010 [cit. 2010-03-25]. Dostupný z: <http://www.czso.cz/xa/edicniplan.nsf/kapitola/101011-09-za_rok_2008-03>.
- [22] ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD [online]. Poslední revize 2010 [cit. 2010-04-01]. Dostupný z: <http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/datove_udaje/ciz_zamestnanost>.
- [23] LEGÁLNÍ MIGRACE – OTEVŘENÁ ŠANCE [online]. Poslední revize 2010 [cit. 2010-04-10]. Dostupný z: <<http://www.imigracecz.org/?lang=cz&article=project-offer>>.
- [24] LEGÁLNÍ MIGRACE – OTEVŘENÁ ŠANCE [online]. Poslední revize 2010 [cit. 2010-04-10]. Dostupný z: <http://www.imigracecz.org/?lang=cz&article=hiring_resume>.
- [25] MPSV ČR [online]. Poslední revize 2010 [cit. 2010-04-10]. Dostupný z: <http://portal.mpsv.cz/sz/zahr_zam/zz_zamest_cizincu/zz_zvlastni>.
- [26] MV ČR [online]. Poslední revize 2010 [cit. 2010-03-29]. Dostupný z: <<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/azyl/migrace.html#fenomen>>.
- [27] MV ČR [online]. Poslední revize 2010 [cit. 2010-04-12]. Dostupný z: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/azyl/integrace2/koncepce/zajisteni/usneseni/uv55_03.pdf>.
- [28] PORTÁL VEŘEJNÉ SPRÁVY ČR. [online]. Poslední revize 2010 [cit. 2010-04-16]. Dostupný z: <http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/6966/place>.
- [29] PORTÁL VEŘEJNÉ SPRÁVY ČR. [online]. Poslední revize 2010 [cit. 2010-04-16]. Dostupný z: <http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/7226/_s.155/10202?docid=122565>.

Seznam zkratek

ČR	Česká republika
ČSÚ	Český statistický úřad
EU	European union, Evropská unie
EHP	Evropský hospodářský prostor
ESVO	Evropské společenství volného obchodu
MV ČR	Ministerstvo vnitra České republiky
OECD	Zkratka plynoucí z anglického názvu organizace – Organisation for economic co-operation and developement, založené v roce 1961 v Paříži ve Francii. V češtině se nazývá Organizace pro ekonomickou (hospodářskou) spolupráci a rozvoj.
USA	United states of America, Spojené státy americké

Prohlášení o využití výsledků diplomové práce

Prohlašuji, že

- jsem byl seznámen s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. – autorský zákon, zejména § 35 – užití díla v rámci občanských a náboženských obřadů, v rámci školních představení a užití díla školního a § 60 – školní dílo;
- beru na vědomí, že Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava (dále jen VŠB-TUO) má právo nevýdělečně, ke své vnitřní potřebě, diplomovou práci užít (§ 35 odst. 3);
- souhlasím s tím, že diplomová práce bude v elektronické podobě archivována v Ústřední knihovně VŠB-TUO a jeden výtisk bude uložen u vedoucího diplomové práce. Souhlasím s tím, že bibliografické údaje o diplomové práci budou zveřejněny v informačním systému VŠB-TUO;
- bylo sjednáno, že s VŠB-TUO, v případě zájmu z její strany, uzavřu licenční smlouvu s oprávněním užít dílo v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- bylo sjednáno, že užít své dílo, diplomovou práci, nebo poskytnout licenci k jejímu využití mohu jen se souhlasem VŠB-TUO, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly VŠB-TUO na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše).

V Ostravě dne 27.4.2010

.....

jméno a příjmení studenta

Adresa trvalého pobytu studenta:

.....

.....

Seznam příloh:

Příloha č.1: Legislativní rámec migrační a azylové politiky ČR

Příloha č.1: Legislativní rámec migrační a azylové politiky ČR

Obecné normy:

- Listina základních práv a svobod (ústavní zákon č.2/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů)
- Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, ve znění pozdějších předpisů
- Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (Sdělení FMZV č. 209/1992 Sb.)
- Úmluva o právech dítěte (Sdělení FMZV č. 104/1991 Sb.)
- Zásady politiky vlády České republiky v oblasti migrace cizinců schválené Vládou České republiky dne 13. ledna 2003 usnesením č. 55

Podmínky vstupu a pobytu cizinců na území České republiky:

- Schengenský hraniční kodex (Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 562/2006 ze dne 15. března 2006, kterým se stanoví kodex Společenství o pravidlech upravujících přeshraniční pohyb osob)
- Nařízení Rady (ES) č. 539/2001 ze dne 15. března, kterým se stanoví seznam třetích zemí, jejichž státní příslušníci musí mít při překračování vnějších hranic vízum, jakož i seznam třetích zemí, jejichž státní příslušníci jsou od této povinnosti osvobozeni ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 329/1999 Sb., o cestovních dokladech a o změně zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů, (zákon o cestovních dokladech), ve znění pozdějších předpisů
- Zákon 216/2002 Sb. ze dne 2. května 2002 o ochraně státních hranic České republiky a o změně některých zákonů (zákon o ochraně státních hranic)
- Směrnice Rady 2003/86/ES ze dne 22. září 2003 o právu na sloučení rodiny
- Směrnice Rady 2003/109/ES ze dne 25. listopadu 2003 o právním postavení státních příslušníků třetích zemí, kteří jsou dlouhodobě pobývajícími rezidenty

- Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2004/38/ES ze dne 29. dubna o právu občanů Unie a jejich rodinných příslušníků svobodně se pohybovat a pobývat na území členských států.
- Směrnice Rady 2004/81/ES ze dne 29. dubna 2004 o povolení k pobytu pro státní příslušníky třetích zemí, kteří jsou oběťmi obchodování s lidmi nebo obdrželi pomoc k nedovolenému přistěhovaectví, a kteří spolupracují s příslušnými orgány.
- Směrnice Rady 2004/114/ES ze dne 13. prosince 2004 o podmínkách přijímání státních příslušníků třetích zemí za účelem studia, výměnných pobytů žáků, neplacené odborné přípravy nebo dobrovolné služby
- Směrnice Rady 2005/71/ES ze dne 12. října 2005 o zvláštním postupu pro přijímání státních příslušníků třetích zemí pro účely vědeckého výzkumu
- Oprava směrnice Rady 2005/71/ES ze dne 12. října 2005 o zvláštním postupu při přijímání státních příslušníků třetích zemí pro účely vědeckého výzkumu
- Vyhláška č.368/1999 Sb. v platném znění, kterou se stanoví náležitosti a počty fotografií vyžadovaných podle zákona o pobytu cizinců
- Vyhláška č. 274/2004 Sb. v platném znění, kterou se stanoví seznam nemocí, které by mohly ohrozit veřejné zdraví, a seznam nemocí a postižení, které by mohly závažným způsobem ohrozit veřejný pořádek
- Vyhláška Ministerstva vnitra č. 446/2005 Sb., kterou se stanoví okruh cizinců, kteří mohou pobývat v tranzitním prostoru mezinárodního letiště na území České republiky pouze na základě uděleného letištního víza
- Vyhláška č. 447/2005 Sb. v platném znění, kterou se stanoví výše nákladů na ubytování, stravování a přepravu po území České republiky cizince zajištěného za účelem správního vyhoštění
- Vyhláška č. 415/2006 Sb. v platném znění, kterou se stanoví technické podmínky a postup při pořizování a dalším zpracovávání biometrických údajů obsažených v nosiči dat cestovního dokladu
- Vyhláška č. 461/2008 Sb. v platném znění, kterou se stanoví seznam zemí, jejichž státní příslušníci jsou oprávněni požádat o vydání zelené karty
- Vyhláška č. 462/2008 Sb. v platném znění, kterou se stanoví seznam zemí, jejichž státní příslušníci jsou oprávněni požádat o udělení víza, vydání povolení k dlouhodobému nebo trvalému pobytu pouze na zastupitelském úřadu ve státě,

jehož je cizinec občanem, popřípadě, jenž vydal cestovní doklad, jehož je cizinec držitelem, nebo ve státě, ve kterém má cizinec povolen dlouhodobý nebo trvalý pobyt

- Přehled readmisních dohod (stav k únoru 2009)
- Přehled přechodného pobytu cizince na území České republiky bez víza (stav k červnu 2009)

Mezinárodní ochrana a dočasná ochrana:

- čl. 43 Listiny základních práv a svobod (ústavní zákon č.2/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů)
- Zákon č. 325/1999 Sb., o azylu a o změně zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů (zákon o azylu), ve znění pozdějších předpisů
- Nařízení Rady (ES) č. 343/2003 z 18. února 2003, kterým se stanoví kritéria a postupy pro určení členského státu příslušného k posuzování žádosti o azyl podané státním občanem třetí země v některém z členských států (tzv. Nařízení Dublin II)
- Nařízení Rady (ES) č. 2725/2000 ze dne 11. prosince 2000 o zřízení systému „Eurodac“ pro porovnávání otisků prstů za účelem účinného uplatňování Dublinské úmluvy
- Zákon č. 221/2003 Sb., o dočasné ochraně cizinců, ve znění pozdějších předpisů
- Směrnice Rady 2001/55/ES ze dne 20. července 2001 o minimálních normách pro poskytování dočasné ochrany v případě hromadného přílivu vysídlených osob a o opatřeních k zajištění rovnováhy mezi členskými státy při vynakládání úsilí v souvislosti s přijetím těchto osob a s následky z toho plynoucími
- Směrnice Rady 2003/9/ES ze dne 27. ledna 2003, kterou se stanoví minimální normy pro přijímání žadatelů o azyl (přijímací směrnice)
- Směrnice Rady 2004/83/ES ze dne 29. dubna 2004 o minimálních normách, které musí splňovat státní příslušníci třetích zemí nebo osoby bez státní příslušnosti, aby mohli žádat o postavení uprchlíka nebo osoby, která z jiných důvodů potřebuje mezinárodní ochranu, a o obsahu poskytované ochrany (kvalifikační směrnice)

- Směrnice Rady 2005/85/ES ze dne 1. prosince 2005 o minimálních normách pro řízení v členských státech o přiznávání a odnímání postavení uprchlíka (procedurální směrnice)
- Úmluva o právním postavení uprchlíků z roku 1951 a ní na navazující Newyorský protokol z roku 1967 (publikováno pod č. 208/1993 Sb.), tzv. Ženevská úmluva
- Pokyn MŠMT č. 21153/2000-35 k zajištění kurzů českého jazyka pro azylanty

Některé další související normy:

- Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů
- Pokyn MŠMT č. 21836/2000-11 ke vzdělávání cizinců v základních školách, středních školách a vyšších odborných školách, včetně speciálních škol, v České republice (Věstník MŠMT 09/2000, část metodická)